

## OD REDAKCJI.

Ostatni tegoroczny Nr. *Polskiej Oświaty Pozaszkolnej* wychodzi z pewnem opóźnieniem, spowodowanem dużą ilością materiału, który rozszerza przyjęte normalnie ramy wydawnictwa. Na opóźnienie wpłynęła również opieszałość w nadsyłaniu sprawozdań z pracy społeczno - oświatowej członków Związku z okresu dwuletniego, przewidywanego przez nowy statut organizacji.

Poświęcamy zeszyt niniejszy przeglądowi wielkiej dziedziny naszej obywatelskiej roli w państwie. Obrazujemy jej stan w obecnej chwili. Jak praca ta rośnie — świadczą cyfry. Rośnie nie tylko ilość, ale i jakość pracy. Pogłębiają się metody, powstają nowe instytucje.

Obok dawnych rozwija się nowa rola wychowawcza kursów społeczno-rolniczych w Brodach. Dużą partję niniejszego zeszytu poświęcamy tej nowej placówce związkowej.

Nie łatwą jest praca, jaką nam spełniać wypada w wolnem, rosnącym w potęgę państwie naszym. Ale właśnie wolność wyzwala z nas utajone siły energii, odsłania bogactwa ukryte w duszach ludzi nie tak dawno niedostrzeganych prawie, że w przyszłość patrzeć możemy z wiarą, która cuda stwarza.

---

S p r o s t o w a n i e. W Nr. 4—5 z r. b. na str. 202 błędnie podane zostało nazwisko autora pracy o *pieśniarzu krainy kęp i wiecznej nędzy*, Wł. Orkanie. Jest nim dr. Juljan Krzyżanowski. Książka wyszła w serji wydawnictw Muzeum Tatrzańskiego w Zakopanem.

## POWSTANIE LISTOPADOWE A SPRAWA OŚWIATY ELEMENTARNEJ W KRÓLESTWIE POLSKIM.

Postawiona na porządku dziennym w dobie Komisji Edukacyjnej sprawa oświaty ludowej dopiero za Księstwa Warszawskiego zaczęła się realizować.

Legjony przynosiły na ziemi polskie hasła równości i braterstwa. Konstytucja Księstwa Warszawskiego nadawała chłopu wolność osobistą. Kodeks Napoleona równał wszystkich wobec prawa. Rozbudzone uczucia patriotyczne wytwarzały nastrój sprzyjający hasłom oświatowym.

Utworzona w 1807 władza oświatowa, Izba Edukacyjna ze Stanisławem Potockim na czele oznajmiła w odezwie z dn. 12 stycznia 1808 r., iż chce zwrócić „najpierwszą staranność swoją ku oświeceniu tej najliczniejszej części narodu, która mądrością największego ludów prawodawcy do praw obywatelskich powrócona, stać się ma równie szanowną jak pożyteczną własnemu i ojczyzny dobru”<sup>1</sup>. Zachęcała duchowieństwo i obywateli do tworzenia szkół.

Nie chciała jednak oprzeć bytu szkolnictwa na ofiarności prywatnej. Utrzymała stworzoną poprzednio przez rząd pruski instytucję towarzystw szkolnych, do których należeć mieli wszyscy mieszkańcy wsi i miasteczek i opłacać na utrzymanie szkół składkę, wynoszącą zależnie od zamożności członka od 1½ do 8 zł. rocznie. „Żadne miasto, miasteczko ani wieś nie ma zostawać bez potrzebnej dla siebie szkoły”. Nad szkołą czuwać miał dozór z dziedzica, plebana parafji, pastora ewangelickiego, gdzie jest z burmistrza lub wójta i jednego lub dwóch gospodarzy.

Kładąc podwaliny egzystencji szkół, zapoczątkowała Izba równocześnie przymus szkolny. Dozór miał spisać wszystkie dzieci w wieku szkolnym i dbać o to, żeby istotnie do szkoły uczęszczały<sup>2</sup>. Ażeby dzieci nie były odrywane od nauki, dozór miał się starać, aby gromada utrzymywała pasterza.

Program został nakreślony bardzo obszerny, być może nawet niewykonalny. Obejmował: czytanie i pisanie, arytmetykę do reguły 3-ch włącznie, naukę moralną i religję, higienę, wiadomości z gospodarstwa i weterynarji, znajomość miar, wag i pieniędzy, „znajomość praw wzajemnych między obywatelami”, w miastach rysunki rzemieślnicze i „wiadomości o rzeczach do rzemiosł i handlu służących”<sup>3</sup>.

Zwrócono uwagę na budynki szkolne. Zachowały się plany

<sup>1</sup> Odezwa do obywatelów. Zbiór uchwał i ogólnych urządzeń Izby Edukacyjnej.

<sup>2</sup> Urządzenie szkół miejskich i wiejskich elementarnych, 12.I 1808. *Zbiór przepisów administr.* Wyd. Ośw. t. I, Nr. 3.

<sup>3</sup> Regulament szkół miejskich i wiejskich. *Ibid*, Nr. 9.



na szkołę wiejską i miejską. Jest to piękny polski dworek, mieszczący izbę szkolną i mieszkanie dla nauczyciela z czterech ubikacji (izba, alkierz, sionka, schowanko). Na jedno dziecko wyznaczano w klasie przynajmniej łokieć kwadr. miejsca. Budynki zasadniczo miały być murowane, lecz ze względów oszczędnościowych Izba godziła się na drewniane. Koszta budowy miał ponieść dziędzic i stowarzyszenie. Rozporządzeniem Księcia z 27.IX. 1808, gdzie nie było lasów prywatnych, można było otrzymać bezpłatnie drzewo z lasów państwowych<sup>1</sup>.

Ze sprawą szkolnictwa łączyła się sprawa kształcenia nauczycieli i wydania podręczników.

Już rząd pruski zapoczątkował na ziemiach polskich, które w 1807 weszły w skład Księstwa Warszawskiego, seminarja nauczycielskie i kształcił dla nich kierowników w Niemczech i Szwajcarii u Pestalozziego. Takim wykształconym pedagogiem - pestalocystą był Józef Jeziorowski, kierownik seminarjum w Poznaniu<sup>2</sup>.

Izba postanowiła rozwinąć zapoczątkowane już instytucje i wykorzystać wiedzę pedagogiczną ich kierowników.

Utrzymuje więc seminarja w Poznaniu i Łowiczu. W 1808 wyszły *Zasady urzędzenia seminarji czyli szkoły nauczycielów w Łowiczu*<sup>3</sup>, oparte na wskazówkach Jeziorowskiego<sup>4</sup>.

Do seminarjum przyjmowano kandydatów co najmniej 16-letnich z wykształceniem elementarnem. Kurs 3 letni obejmował właściwą naukę i praktykę w szkółce wzorowej. Uczniowie najpierw hospitolali, a w ostatnim roku odbywali lekcje próbne. Wykładano w seminarjum: jęz. polski, arytmetykę, początki geometrii, przyrodę (przyczem miało być podkreślone zastosowanie nauk przyrodniczych do celów praktycznych), higienę z anatomją, początki fizyki i chemji, geografję i historję Polski oraz w krótkim zarysie powszechną „wiadomości rządu i praw krajowych”, przedmioty pedagogiczne (psychologia, pedagogika, metodyka). Ogrodnictwa uczono się praktycznie.

Była wskazówka, żeby wpajać w seminarzystów przy wszelkiej okoliczności miłość ojczyzny.

Przy seminarjum miał być internat.

Oczywiście, mimo udzielanych stypendjów, liczba nauczycieli-seminarzystów była zbyt mała i dlatego Izba dopuszczała nauczycieli i bez seminaryjnego wykształcenia, wymagając jednak złożenia egzaminu przed rektorem szkoły średniej. Wydała instrukcję dla osób przeznaczonych do egzaminowania kandydatów na nauczy-

<sup>1</sup> *Ibid* Nr. 8.

<sup>2</sup> Wanda Bobkowska — *Pestalocyzm w Polsce*. M i n e r w a P o l s k a 1927, Nr. 3.

<sup>3</sup> *Zbiór przep. adm.* Wyd. Ośw. t. I. Nr. 6.

<sup>4</sup> Bobkowska — *Nowe prądy w polskiem szkolnictwie ludowem w początkach XIX w.* Kraków, 1928.

cieli<sup>1</sup>. Egzamin odbywać się miał z jęz. polskiego i arytmetyki, ewentualnie z jęz. obcego, muzyki i rysunków. Ponadto kandydat miał odbyć lekcję próbną. Egzaminatorzy mieli zebrać informacje o moralnych kwalifikacjach kandydata.

Jest godne uwagi, że w epoce, kiedy w wielu krajach uczyli w szkołach elementarnych półanalfabeci, w Księstwie ujawnia się troska o podniesienie poziomu umysłowego nauczyciela.

Równocześnie widoczne jest usiłowanie podniesienia jego stanowiska społecznego i materialnego. Izba wyznacza pensję w mieście od 600 do 800 zł. rocznie, na wsiach 500 do 600 zł., prócz ogrodu i dodatków w naturze. Pozatem nauczyciel mógł mieć jakieś dodatkowe płatne zajęcie. Natomiast ani dominium, ani gromada, ani dozór nie mogły na niego nakładać żadnych prac, nie wchodzących w zakres jego obowiązków. Instrukcja dla dozorów szkolnych nakazywała im dbać o regularne wypłacanie należności nauczycielowi, „aby w niedostatku lub troskliwości o swoje wyżywienie nie zostawał”. „A tembardziej szczególne członki dozoru nie pozwolą sobie nieprzyzwoitego postępowania z nauczycielem, ale raczej starać się będą, aby miał takie poważanie od gromady i uczniów, jakie człowiekowi przyszłych obywateli kształcącemu należy”<sup>2</sup>.

Starając się tak podnieść stanowisko nauczyciela, stawiała mu Izba wysokie wymagania dotyczące nie tylko nauczania, ale i postępowania wobec uczniów i rodziców. Miał się starać uprzyjemnić naukę, unikać słów obelżywych, kary stosować umiarkowanie i tylko w koniecznych wypadkach, całem zaś postępowaniem zasługiwać na ogólny szacunek.

Sprawa podręczników zajmuje Izbę bardzo żywo. Idąc w ślady Komisji Edukacyjnej, wskrzesza Towarzystwo do ksiąg elementarnych.

10.VI. 1808 ogłasza konkurs na książkę do czytania dla ludu<sup>3</sup>, wyznaczając wysoką na owe czasy nagrodę 900 zł. Miała to być popularna encyklopedia. Książka taka nie została napisana, natomiast w 1810 wyszedł elementarz Konstantyna Wolskiego, posiadający doniosłe znaczenie w dziejach pedagogiki polskiej. Wprowadzał on pogadanki, poprzedzające właściwe nauczanie, zarzucał sylabizowanie, a wprowadzał wybrzmiewanie spółgłosek i użycie ruchomego abecadła. Izba jeden egzemplarz przesłała królowi, podkreślając, że jest ułożony według najnowszych wskazań pedagogicznych<sup>4</sup>.

Na wniosek Staszica Towarzystwo Przyjaciół Nauk mianowało autora swym członkiem. Jako tytuł do wyboru Staszic wy-

<sup>1</sup> Zbiór przep. adm. Wydz. Ośw. t. I, Nr. 4.

<sup>2</sup> Zbiór ogólnych uchwał i urządzeń Izby Eduk.

<sup>3</sup> Programma książki do czytania dla ludu. *Ibid.*

<sup>4</sup> Bobkowska I. c.



mienił na pierwszym miejscu jego zasługi około ułożenia elementarza, a na drugim dopiero długoletnią pracę nad przekładem Liwjusza. Świadczy to wymownie, jak wielką przywiązywano wagę do sprawy oświaty ludu.

Izba zezwalała uczęszczać na lekcje do szkół elementarnych także ludziom dorosłym. Są ślady prowadzenia nauczania w pułkach. W r. 1812 wychodzi pierwszy polski elementarz dla dorosłych Rościszewskiego (*Nauka czytania i pisania pisma polskiego, wydana do użytku żołnierzy pułku XIII piechoty. Zamość*).

Według świadectw współczesnych<sup>1</sup> wśród społeczeństwa było wiele jednostek chętnych i ofiarnych dla sprawy oświaty ludowej. Sam lud zaczynał odczuwać potrzebę nauki.

W ziemiach z pod zaboru austriackiego, przyłączonych w 1809 do Księstwa, sprawa szkolnictwa elementarnego przedstawiała się znacznie gorzej, niż pod b. zaborem pruskim. W sprawozdaniu mówi się, że ani jednej szkoły wiejskiej Izba nie znalazła<sup>2</sup>.

Z obywateli tamtejszych żywe zainteresowanie sprawami oświaty wykazał Franciszek Borgjasz Piekarski. Wydał on książkę, w której wykladał w formie przystępnego opowiadania Kodeks Napoleona i nowe prawa dla ludu, zaczął wydawać popularne pismo rolnicze, wreszcie ogłosił broszurę, wzywającą duchowieństwo do szerzenia oświaty (*Ksiądz pleban i wikary w Proszowicach*).

W r. 1810 wyszedł dekret królewski przekształcający Izbę Edukacyjną w Dyрекcję Edukacji Narodowej, która się ostatecznie ukonstytuowała w 1812, a więc na schyłku faktycznego istnienia Księstwa. Na czele jej stał nadal Stanisław Potocki, a najczynniejszym i najgorliwszym członkiem był Stanisław Staszic. W tymże roku Dyрекcja ogłosiła szereg postanowień, opracowanych jeszcze przez Izbę Edukacyjną.

Wśród nich są ustanowione szkoły podwydziałowe czyli wyższe elementarne, mające w programie łacinę i język niemiecki. Szkoła podwydziałowa miała charakter praktyczno - utylitarny, miała przygotowywać drobnych rzemieślników, kramarzy, włodarzy i t. p. Do szkół tych widocznie przywiązywano duże znaczenie, bo dano szczegółowe instrukcje nauczania. Nauczyciel jęz. ojczystego miał kłaść nacisk na praktyczne opanowanie języka, wyjaśniać wszystkie niezrozumiałe wyrazy, prostować znaczenie słów, mających źródło w przesądach jak np. upiór, strzyga, czary, urok i t. p., a wyjaśniać takie jak: ludzkość, własność, równość, sprawiedliwość i t. d.

<sup>1</sup> Józef Lipiński — *Sprawa z pięcioletniego urzędowania Izby Edukacyjnej*. W-wa 1812.

J. U. Niemcewicz — *Pamiętnik o czasach Księstwa Warszawskiego*.

<sup>2</sup> Lipiński l. c.

Postęp był widoczny w nauczaniu geografji. Punktem wyjścia miało być miejsce, gdzie była szkoła, następnie nauczyciel przechodzić miał do sąsiednich miast i wsi, departamentu, kraju, krajów sąsiednich, Europy i t. d. Zalecano rysowanie map.

Ustawa szkół podwydziałowych mówi o bibliotekach i muzeach szkolnych, gabinetach i laboratorjach.

Rzeczywistość niezawsze odpowiadała zamierzeniom. Mimo zapału, jaki się dla spraw oświatowych przejawiał, miała Izba i Dyrekcja Edukacyjna od początku aż do końca swego istnienia wiele trudności do zwalczania, wynikających z ciężkich warunków istnienia Księstwa Warszawskiego i braków materjalnych, ale zarazem z powodu opozycji wśród pewnej części społeczeństwa, która nie mogła pogodzić się z tem, że władze oświatowe Księstwa zatrzymały niektóre urządzenia pruskie, z powodu niezadowolenia duchowieństwa ze świeckiego charakteru szkoły. Na skutek żądań duchowieństwa musieli wystąpić ze służby Jeziorowski i Wołski, dwaj dzielni pedagogowie, ale obaj żonaci eks - pijarzy.

Nawet w Towarzystwie do Ksiąg Elementarnych nie było dostatecznego zrozumienia dla sprawy oświaty ludowej.

Mimo to praca nie ustawała nawet w najtrudniejszych latach 1813 — 14. I właśnie wówczas, kiedy kończyło się istnienie samego Księstwa, Dyrekcja wykańczała całkowity plan organizacji szkolnictwa oraz pragmatykę nauczycielską (*Hierarchja Stanu Akademicznego w Polsce*). Liczba szkół elementarnych wynosiła w 1814 r. — 1491<sup>1</sup>.

W 1814 jest pierwsza próba obalenia ludzi stojących u steru władz oświatowych, a temsamem reprezentowanego przez nich postępowego kierunku. Próba ta wyszła od Józefa Kalasantego Szaniawskiego.

W maju 1814 ces. Aleksander wyznaczył komitet, który miał w Warszawie przygotować projekty zmian, jakieby należało zaprowadzić w Księstwie Warszawskiem m. in. także i w sprawach edukacyjnych. Komitet podzielił się na kilka sekcji, wśród których była Sekcja Interesów Duchownych i Edukacji. Sekcji tej Szaniawski przedstawił projekt skasowania dotychczasowych władz szkolnych, jako niedostatecznie dbających o sprawy duchowieństwa i religji, oddania zarządu szkolnictwa niższego całkowicie duchowieństwu i zapewnienia mu wogóle wielkiego wpływu na sprawy szkolne<sup>2</sup>.

Mimo, że w Sekcji zasiadało na 5 członków 3 duchownych, projekt Szaniawskiego nie zyskał aprobaty; był on jednak zapowiedzią późniejszych ataków na Potockiego i działalność tej władzy oświatowej, której przewodniczył.

<sup>1</sup> Archiwum do dziejów literatury i ośw. w Polsce t. I.

<sup>2</sup> Bobkowska l. c. str. 189 — 192.



Niemal równocześnie Kościuszko w listach do ces. Aleksandra i ks. Czartoryskiego pisał, ażeby znieść niewolę i zaprowadzić szkoły dla rolników.

Opracowane w 1815 Zasady Konstytucji Królestwa Polskiego (*Bases de la Constitution du Royaume de Pologne*) mówiły, że wychowanie publiczne będzie narodowe i bezpłatne, dostępne dla wszystkich klas mieszkańców. Komisja (ministerjum) oświecenia zajmie pierwsze miejsce wśród wydziałów administracji<sup>1</sup>.

Tymczasem władzą oświatową w Królestwie został Wydział Oświecenia. W 1817 przekształcił się w Komisję Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego. St. Potocki został ministrem. Wśród członków był nadal Staszic. To zapewniało ciągłość i zarazem ten sam kierunek prac oświatowych, jaki był za czasów Księstwa.

Kwestja włościańska jest również aktualna w pierwszych latach Królestwa Kongresowego. Oczekiwano jej ostatecznego rozwiązania w postaci uwłaszczenia czy też oczynszowania. To też sprawa oświaty ludowej żywo obchodzi ogół. Komisja W. R. i O. P. poświęca jej dużo starań.

Organizacja szkolnictwa elementarnego pozostaje w zasadzie taka sama, jak za czasów Księstwa. Ponieważ jednak wskutek działań wojennych wiele szkół zostało zniszczonych, (w 1815 liczba szkół elementarnych 806), więc Komisja usiłuje je przywrócić, a także stworzyć nowe w tych miejscowościach, gdzie jeszcze szkół nie było. W tym celu stwarza w 1817 instytucję organizatorów, których wybór poleca Komisjom Wojewódzkim<sup>2</sup>, mających się zająć urządzeniem szkół w myśl przepisów z 1808. Wydana została dla organizatorów instrukcja (29.IV. 1817), zapewniająca im wdzięczność kraju i rządu „za tę usługę obywatelską”. Organizator ma się starać o zaprowadzenie szkół przedewszystkiem w miastach i miasteczkach, a następnie we wsiach kościelnych. Widocznie w zbiedzonym kraju trudno było egzekwować składki szkolne, bo Komisja dopuszcza redukcję ich, zaleca oględność, zachęcanie do ofiarności duchowieństwa i rodziców, wyszukiwanie dawnych legatów i t. p. Ponadto wyjednała u biskupów odezwę do duchowieństwa, ażeby przykładało się do zakładania szkół. Organizatorom poleciła podać do wiadomości, że ktoby z duchowieństwa

<sup>1</sup> § 33. *L'instruction publique sera nationale et gratuite. La commission chargée de cet éminent objet ainsi que de celui des cultes s'occupera à faire répandre convenablement parmi toutes les classes des habitants les lumières de l'instruction, à augmenter les connaissances utiles, à faire prospérer les lettres, les sciences et les arts. Elle tiendra le premier rang parmi les commissions générales administratives et sera présidée par un Sénateur.*

Józef Bojasiński — *Rządy tymczasowe w Królestwie Polskiem*. Źródła i przypisy.

<sup>2</sup> *Zbiór przep. adm. Wyd. Ośw. Nr. 10.*

położył zasługi około zakładania i utrzymania szkół, na tego będzie „w dalszych duchownych promocjach wzgląd miany”<sup>1</sup>. Jednakże wobec oszczędności budżetowych szkoły elementarne nie mogły liczyć na zasiłki ze skarbu.

W 1820 wydane zostało pismo, „w jaki sposób Komisje wojewódzkie mają przychodzić w pomoc organizatorom szkół elementarnych”. Mimo trudności udało się osiągnąć powolny, ale stały przyrost szkół elementarnych.

Dzieci proletariatu wielkomijskiego, nie opłacającego składki, najczęściej do szkoły nie chodziły i podlegały łatwo ujemnym wpływom ulicy. Ażeby temu zapobiec, Komisja w porozumieniu z Urzędem Muncypalnym m. Warszawy, który przeznaczył na ten cel 16.000 zł. z dochodów miasta, utworzyła w Warszawie w 1819 t. zw. szkoły cyrkulowe (miały być w każdym cyrkule) męskie i żeńskie, dla dzieci ubogich bezpłatne, od nieco zamożniejszych pobierające niewielką opłatę<sup>2</sup>. Zaprowadzono w nich system Bell-Lancastra czyli wzajemnego nauczania, który w pierwszych latach Królestwa Kongresowego cieszył się wielkim uznaniem i poparciem ze strony Komisji W. R. i O. P. Już wówczas jednak członek Komisji Lipiński stwierdzał, że metoda ta jest pożyteczna tam, gdzie jest brak wykwalifikowanych nauczycieli, tam zaś gdzie są odpowiedni nauczyciele, wskazana jest metoda Pestalozziego i Oliviera<sup>3</sup>. Wartość metody Bella Lancastra była wówczas przeceniana, co wynikało z łatwości urządzenia szkoły dla wielkiej ilości dzieci przy niewielkiej liczbie nauczycieli.

Mimo to Komisja sprawy kształcenia nauczycieli nie zaniedbywała. Jedno istniejące w Łowiczu seminarjum (po odpadnięciu od Królestwa Poznania) nie mogło ich dostarczyć w dostatecznej ilości. Przy wydatnej pomocy ze strony ks. Adama Czartoryskiego zostało otwarte w 1820 drugie w Puławach.

W 1814 została zaprowadzona w seminarjach nauka śpiewu kościelnego, łaciny i gry na organach, ażeby nauczycielom umożliwić zajmowanie posad organistów we wsiach, które były zbyt ubogie, aby utrzymać organistę i nauczyciela. Było to jednak ustępstwo, spowodowane ciężkimi czasami.

W 1817 została wydana Instrukcja dla nauczycieli<sup>4</sup>, która wprawdzie bardzo utylitarnie stawiała cel szkoły (wychować rządnych gospodarzy, trzeźwych kupców i rzemieślników) i pod niektórymi względami zdradzała wpływy reakcyjne, ale w sprawach stosunku nauczyciela, ucznia i w sprawach kar nie odbiegała od zasad głoszonych za czasów Księstwa Warszawskiego. „Nauczyć

<sup>1</sup> Zbiór przep. adm. Wydz. Ośw. t. I, Nr. 11.

<sup>2</sup> Zbiór przep. adm. Wydz. Ośw. t. I, Nr. 13.

<sup>3</sup> Bobkowska — *Nowe prądy*, str. 218—219.

<sup>4</sup> *Instrukcja dla nauczycieli szkół początkowych miejskich i wiejskich względem ich stanu i obowiązków.*



czytać i pisać jest najniższym obowiązkiem nauczyciela. Najważniejszy zaś cel nauczycielstwa jest usposobić młodzież do dobrego, ukształcić jej rozum i serce, zaszczerpić zdrowe prawidła i dobre nałogi, a przytem dobre obyczaje". Przymiotami nauczyciela winny być zamiłowanie do pracy, miłość dzieci, cierpliwość, godność osobista, powinien on pracować nad sobą, „pytać się ludzi i książek". Powinien poznać uczniów i sposoby oddziaływania nie tylko na nich, ale i na lud wogóle. Jest rada wprowadzenia sądów uczniowskich. Duży nacisk kładzie się na higienę, poleca się nawet mieć lekcje na świeżem powietrzu. W nauczaniu starać się wzbudzić zainteresowanie i zrozumienie pożytku nauki, postępować od rzeszy jasnych, już poznanych i wiadomych do nieznanych i trudniejszych. Wskazówki nauki czytania i pisania opierały się na Wolskim. Zalecano zapoznanie się z metodą Pestalozziego i Lancastra.

Instrukcje zawierała również wskazówki dotyczące prywatnego życia nauczyciela, nawet wyboru żony.

Już za Księstwa Warszawskiego projektowane były szkoły zawodowe, techniczne i rolnicze. Projekty pochodziły bądź od władz oświatowych, bądź od innych instytucyj. Sprawa szkół rolniczych poruszana była już w 1805 w Towarzystwie Przyjaciół Nauk, podjęło ją utworzone w 1810 Towarzystwo Rolnicze w Warszawie, w 1815 w łonie Towarzystwa do Ksiąg Elementarnych powstał projekt, aby w każdym departamencie stworzyć kilka szkół rolniczych dla wiejskich chłopców. Myśl ta wówczas nie mogła się urzeczywistnić. Powstał jednak w 1820 Instytut Agronomiczny w Marymoncie, przy którym z czasem miała powstać szkoła dla ubogich dzieci, wzorowana na szkole Fallenberga w Hofwyl. Początkiem szkół zawodowych miały się stać szkoły rzemieślniczo-niedzielne dla terminatorów, założone z inicjatywy Staszica, który był równocześnie wpływowym członkiem Komisji W. R. i O. P. oraz Komisji Spr. Wewn., jako dyrektor wydziału przemysłu i sztuków. Opracowane przez Staszica postanowienie Namiestnika z 31.XII 1816 „w przedmiocie urządzenia rzemiosł, sztuków i profesyj" mówi o obowiązku majstra wysyłania do szkoły terminatora, któryby nie umiał czytać i pisać.

W 1815 powstała w Warszawie przy zborze ewangelickim z inicjatywy prezesa zboru S. B. Lindego „Szkoła Niedzielna i Świąteczna dla Terminatorów i Wyzwoleńców". Program jej obejmował: jęz. polski i niemiecki, arytmetykę, początki geometrii, rysunki, chemję.

Staraniem Staszica powstała publiczna szkoła niedzielno-rzemieślnicza w 1817<sup>1</sup> o podobnym programie. Wkrótce powstały

<sup>1</sup> Jadwiga Brzozowska — *Szkoły niedzielne w Warszawie w czasach urzędowania Staszica.*

Stanisław Staszic. Księga zbiorowa. Lublin 1928.

inne w Warszawie i na prowincji. Uczniowie jednak uczęszczali nieregularnie, ponieważ majstrowie zatrudniali ich nawet w święta. Stąd zrodziła się myśl utrudnienia wyzwolin na czeladnika analfabetów. W 1821 zostaje wydane w tej mierze rozporządzenie Komisji W. R. i O. P.<sup>1</sup>

Kwestja żydowska jest bardzo aktualna za czasów Księstwa i w pierwszych latach Królestwa Kongresowego. Wychodzi w tej sprawie wiele pism i wszystkie zgodnie podkreślają potrzebę nowoczesnej oświaty dla Żydów. Młodzież żydowska mogła uczęszczać do wszystkich szkół, ale korzystała z tego prawa bardzo rzadko. To też już władze oświatowe Księstwa zamierzały stworzyć szkoły specjalne dla Żydów. Zamiar ten miał się urzeczywistnić dopiero za Królestwa Kongresowego. W 1820 zostały otwarte trzy pierwsze szkoły elementarne dla dzieci żydowskich w Warszawie. W szkołach tych uczono religji i moralności, jęz. hebrajskiego, polskiego i niemieckiego, arytmetyki, kaligrafji, rysunków. Sprawą dalszego rozwoju miał się zająć t. zw. Komitet Starozakonnych, składający się z chrześcian i Żydów.

Z inicjatywy ks. Jakóba Falkowskiego został otwarty pierwszy w Polsce i jeden z nielicznych wówczas w Europie Instytut Głuchoniemych w Szczuczynie, przeniesiony w 1817 do Warszawy. Łączył on szkołę elementarną ze szkołą rzemiosł. Z czasem zamienił się w Instytut Głuchoniemych i Ociemniałych.

Można więc stwierdzić, że pierwsze lata Królestwa Kongresowego zanaczyły się żywym ruchem na polu szkolnictwa elementarnego, doksztalającego i specjalnego. Komisja W. R. i O. P. mimo, że niekiedy musiała odkładać na dalszą metę spełnienie daleko idących planów z czasów Izby Edukacyjnej, jak np. egzekutywę przymusu szkolnego, to jednak wytrwale szła po raz wytkniętej linii i nie rezygnowała z ich spełnienia.

Pierwszy Sejm Królestwa Kongresowego w 1818 domagał się, aby w każdej parafji była szkółka elementarna i przeznaczal na to znaczne sumy w budżecie.

Równocześnie jednak działalność Komisji W. R. i O. P. podobnie jak Izby i Dyrekcji Edukacji Narodowej budziła niechęć reakcyjnej części społeczeństwa. Ces. Aleksander po r. 1815 zaczął zmieniać swój dawny liberalny światopogląd i poddawać się wpływowi reakcji. W 1820 Potocki otrzymał dymisję. Z ustąpieniem Potockiego kończy się 13 letni okres wysiłków około podniesienia oświaty ludowej w Polsce i użytkowania na polu tej oświaty najlepszych ówczesnych zdobyczy pedagogicznych. W przyszłości pamiętnikarz powstania Listopadowego poczyta za zasługę Potockiego uniwersytet i szkoły wiejskie<sup>2</sup>.

<sup>1</sup> Zbiór przep. adm. Wyd. Ośw. t. 1.

<sup>2</sup> Barzykowski — *Historja Powstania Listopadowego* t. 1, rozd. IV.



W ostatnim roku urzędowania Potockiego t. j. w r. szk. 1820/21 było <sup>1</sup>:

12 szkół podwydziałowych,	nauczycieli 45 uczniów	622
1222 szkoły elementarne		37,623
2 instytuty nauczycielskie	9	79
1 Instytut głuchoniemych	6	20

nie licząc szkół elementarnych żydowskich, cyrkułowych i rzemieślniczo-niedzielnich.

Następuje reorganizacja Komisji W. R. i O. P. Ministrem Oświaty zostaje Stanisław Grabowski, człowiek bez wartości umysłowych i moralnych<sup>2</sup>. Nie on zresztą nadaje kierunek sprawom oświatowym. Robi to Józef Kalasanty Szaniawski, który zajął w Komisji W. R. i O. P. odpowiedzialne stanowisko Jeneralnego Dyrektora Wychowania oraz Prezesa Towarzystwa Elementarnego. Za młodu wielki radykał, stał się z czasem wyznawcą skrajnego wstecznictwa i klerykałem.

Osobiście uczciwy i nieambitny, (tak przynajmniej charakteryzują go zarówno Barzykowski, jak Mochnacki), przejęty był manją tępienia „jakobinizmu i materjalizmu”. Z dawnych działaczy pozostał jeszcze w Komisji W. R. i O. P. Staszic, ale wpływy jego zmniejszyły się; był już zresztą u schyłku życia († 1826).

Utworzony został specjalny Komitet pod przewodnictwem Nowosilcowa, który miał przygotować zmiany systemu wychowawczego w Królestwie, a w pracach swoich zapatrywał się na przykład Rosji i Austrii, najbardziej reakcyjnej wówczas w Europie. Komitet ten do czasu wybuchu powstania Listopadowego nie zdążył całkowicie obalić dzieła stworzonego przez Staszica i Potockiego, ale nadał pracom oświatowym zgoła odmienny kierunek.

Pierwszy cios uderzył w szkoły elementarne.

13 sierpnia 1821 wyszedł rozkaz namiestnika, zabraniający pociągania włościan do opłacania składki szkolnej ze względu na ich ubóstwo<sup>3</sup>. Występując tak w roli opiekunów istotnie ubogich chłopów, władze Królestwa nie powzięły jednak po r. 1820 żadnych kroków ani żeby los ich poprawić, ani żeby znaleźć źródło na utrzymanie szkół elementarnych. Ubóstwo chłopów było jednak spowodowane, obok przyczyn ekonomicznych i socjalnych także i ciemnotą.

Zwalcza się obecnie system Bell-Lancastra jako rewolucyjny.

Zarówno liczba szkół elementarnych, jak i uczących się dzieci katastrofalnie spada. W r. 1824 było szkół elementarnych 765, uczącej się dźiatwy 19.794<sup>4</sup>. Liczba szkół rzemieślniczo-niedzielnich cokolwiek się powiększa, ale poziom ich nie podnosi się. Na-

<sup>1</sup> Archiwum do dziejów literatury i ośw. t. I.

<sup>2</sup> Barzykowski nazywa go „najniższym sługą moskiewskim l. c. t. I.

<sup>3</sup> Zbiór przep. adm. wyd. ośw. t. I.

<sup>4</sup> Rocznik instytutów religijnych i edukacyjnych 1824.

tomiast wprowadzono obowiązkową katechizację i przymus uczenia na przepisane nabożeństwa. Za opuszczenie Mszy terminator miał mieć na miesiąc wstrzymane wyzwoleń na cze-ladnika <sup>1</sup>.

Staszic podejmował starania, aby szkoły rzemieślniczo-nie-dzielne usunąć z pod zarządu Komisji W. R. i O. P. Była nadzieja, że odpowiednich nauczycieli przedmiotów zawodowych wykształci projektowany Instytut Politechniczny w Warszawie. Szkoły nie-dzielne miały przejść pod dozór Rady Politechnicznej. Została wprowadzić w Warszawie otwarta szkoła przygotowawcza do In-stytutu, ale opracowany w 1828 statut Instytutu nie doczekał się zatwierdzenia <sup>2</sup>.

Nie uzyskał również aprobaty przedstawiony w 1826 przez Komitet Starozakonnych: „Plan ogólny zaprowadzenia szkół ele-mentarnych dla młodzieży obojga płci wyznania mojżeszowego”, chociaż projektował oświatę w duchu polskim. Udało się tylko Ko-mitetowi uzyskać otwarcie Szkoły Rabinów. Była to szkoła średnia, która obok innych przedmiotów miała w programie jęz. hebrajski i przedmioty religijno - talmudyczne. Wbrew swojej nazwie nie wydała ani jednego rabina, ponieważ masy żydowskie nie miały zaufania do jej wychowawców, pełniła raczej zadanie seminarjum nauczycielskiego i przyczyniła się w znacznej mierze do szerzenia nowoczesnej oświaty wśród Żydów <sup>3</sup>.

Na skutek domagania się dwóch Sejmów otwarto w 1825 In-stitut Guwernantek czyli seminarjum nauczycielskie żeńskie, pro-jektowane oddawna.

Instytut nauczycielski w Łowiczu w czasach pokojowych roz-wijał się pomyślnie. Szaniawski wysuwał jednak projekty reorga-nizacji, mianowicie obniżenia poziomu naukowego, a wprowadze-na robót ręcznych i nauki gospodarstwa. Miało to być wstępem do rewizji programu szkół elementarnych, który zdaniem Szaniaw-skiego Izba Edukacyjna zupełnie mylnie opracowała. Tej reorga-nizacji w okresie przedlistopadowym nie przeprowadzono, doda-no tylko kurs dla guwernerów domowych.

Z inicjatywy Fryderyka Skarbka tworzył się w 1830 Instytut poprawy moralnie zaniedbanych dzieci <sup>4</sup>. Skarbek uzyskał na ten cel od Rady Administracyjnej 20.000 zł. na zakupno domu i ogrodu pod Warszawą. Na utrzymanie zakładu rozpisano składki, które dały pomyślny wynik <sup>5</sup>.

<sup>1</sup> *Zbiór przep. adm. wyd. ośw.* t. I.

<sup>2</sup> J. A. Rodkiewicz — *Pierwsza politechnika polska*. Kraków, 1904.

<sup>3</sup> *Z dziejów gminy starozakonnych w Warszawie* t. I., rozdz. II.

Nusbaum Hilary — *Szkice historyczne z życia żydów w Warszawie*.

<sup>4</sup> *Rys ogólny planu edukacji publicznej w Królestwie Polskiem* W-wa 1830.

<sup>5</sup> Al. Kraushar — *Towarzystwo Warszawskie Przyjaciół Nauk* ks. IV, rozdz. XVII.



Jeżeli więc w okresie od 1821 do 1830 r. powstają nowe zakłady szkolne, to nie z inicjatywy Komisji W. R. i O. P., a nawet niekiedy wbrew jej intencjom.

Spółceństwo, a przynajmniej pewne jego odłamy, wykazało zainteresowanie się sprawami oświatowymi i niekiedy ofiarność na ten cel. Stale interesowało się temi zagadnieniami — Towarzystwo Przyjaciół Nauk. Jeszcze w październiku 1830 na posiedzeniu Towarzystwa Jan Kanty Krzyżanowski składał sprawozdanie o metodzie Jacotot.

To też społeczeństwo z obową spoglądało na poczynania władz oświatowych w okresie 1821—1830. Krytyka występuje już na Sejmie 1825 r. Komisje sejmowe ubolewały nad upadkiem szkół elementarnych i proponowały użycie na utrzymanie ich części funduszy duchownych<sup>1</sup>. Nawet bardzo oględna Komisja Senatu nazywała upadek szkół elementarnych nieszczęściem.

Jeszcze silniej występuje krytyka na ostatnim sejmie przedlistopadowym w 1830 r. W uwagach Komisji sejmowych mówi się o upadku szkół elementarnych jako o klęsce. Koloniści niemieccy mają własne szkółki, a władze nie wglądają w to, ażeby w nich uczono języka polskiego. Szkoły żydowskie nie mają należytej opieki. Pokątne szkółki (chedery), bardzo liczne, pozostają bez żadnej kontroli. Komitet Starozakonnych nie ma należytego poparcia.

W adresie do tronu zwracały się Izby: „Racz, Najjaśniejszy Panie, klasie rolników, tej samej części Twoich poddanych, przyjdź bezpośrednio w pomoc *przez ułatwienie im środków oświaty* i przez ulgę w podatkach”<sup>2</sup>.

W ostatnim roku przedrewolucyjnym t. j. 1829/30 było:<sup>3</sup>

15 szkół rzemieślniczo - niedzielnych, uczniów	1.255
665 szkół elementarnych	30.513
5 szkół elementarnych żydowskich	335
10 szkół cyrkułowych	
2 Instytuty Nauczycieli Elementarnych	60
1 Instytut Głuchoniemych i Ociemniałych	42

Nawet sprawozdanie urzędowe przyznawało, że ilość szkół elementarnych spadła na skutek zniesienia składki szkolnej i zapowiadało nowe urządzenia<sup>4</sup>.

Na krótko przed wybuchem powstania Listopadowego w 1830 wychodzi broszura J. L. Żukowskiego *O pańszczyźnie z dołączeniem uwag nad moralnym i fizycznym stanem ludu naszego*. Autor twierdzi, że dopóki istnieć będzie pańszczyzna, naj-

<sup>1</sup> Archiwum do dziejów literatury i oświaty t. I.

<sup>2</sup> Protokół posiedzeń Izby Poselskiej z miesiąca czerwca 1830 r.

<sup>3</sup> Rocznik instytutów religijnych i edukacyjnych w Król. Polsk. 1830.

<sup>4</sup> Rys ogólny planu edukacji publicznej w Król. Polsk. 1830.

gorliwsze starania o szkoły nie dadzą rezultatów. „Jak włościanie będą zamożnymi, sami pozakładają sobie szkółki”.

Kwestja włościańska, a z nią sprawa oświaty ludowej stanie się aktualna podczas powstania.

Akt, którym Sejm zebrany w grudniu 1830 uznawał powstanie za narodowe, wymieniał wśród przyczyn powstania także i upadek szkolnictwa (wychowanie publiczne skażone, systemat obskurantyzmu uorganizowany; *lud instrukcji, którą już posiadał*, całe województwo — reprezentacji w radzie, Izby — możliwości stowienia budżetu pozbawione) <sup>1</sup>.

Jest rzeczą zrozumiałą, że z wybuchem powstania zrodzi się myśl reorganizacji samej Komisji W. R. i O. P. i zmiany jej kierunku.

6 grudnia 1830 r. zostaje zastępcą ministra oświecenia Joachim Lelewel, wielki uczyony i zarazem wielki demokrat. W końcu grudnia otrzymują dymisję dotychczasowi najwyżsi urzędnicy, między nimi Szaniawski.

Warunki wojenne nie sprzyjały możliwości przeprowadzeniu reorganizacji szkolnictwa, a jednak Lelewel, a później jego następcy na stanowisku ministerjalnem usiłują opracować plan reform, któryby objął wszystkie szkoły od elementarnych do uniwersytetu włącznie. Utworzony został w tym celu specjalny Komitet w styczniu 1831 r. Barzykowski nazywa jego członków „najznakomitszymi mężami Polski” i mówi, że pracowali gorliwie. Dotychczas jednak nie udało się stwierdzić, jakie były projekty w sprawie oświaty ludowej. Znane memorjały z tych czasów, składane Komisji W. R. i O. P., szkół elementarnych nie dotyczą. Niewątpliwie jednak o tem myślano wśród najgorętszych walk.

W czerwcu 1831 Komisja W. R. i O. P. rozesała ogłoszenie do pism, w którem wzywała „wszystkich znakomitych w naukach mężów”, aby jej nadesłali swoje uwagi nad przyszłym wychowaniem w szkołach elementarnych i wszelkich innych typów.

Na popisie przy zakończeniu roku szkolnego w szkole Pijarów w Warszawie, gdzie uczęszczała przeważnie zamożna młodzież, Gołuchowski (wówczas zastępca ministra) zachęcał do pracy oświatowej wśród ludu: „Rozszerzanie nauk pomiędzy klasą rolników, najużyteczniejszą u nas, a dotąd zaniedbaną, potrafi ustalić nazawsze byt naszej ojczyzny, wznieść przemysł i kunszt” <sup>2</sup>.

Oczywiście i społeczeństwo, które w dobie przedpowstaniowej wykazywało zainteresowanie sprawą oświaty, aczkolwiek pochłonięte wypadkami politycznymi, nie mogło o niej całkowicie zapomnieć. Sprawy oświatowe niejednokrotnie poruszane są w sejmie.

Posel Świdziński postawił 28.III. 1831 wniosek o założenie

<sup>1</sup> Djarjusz Sejmu z r. 1830 - 31, t. I.

<sup>2</sup> Dziennik powszechny krajowy Nr. 297 z 27.VII 1831.



instytutu nauczycieli wiejskich, a następnie zaprowadzeniu szkół parafjalnych w całym kraju<sup>1</sup>.

Sprawy oświatowe omawiane były łącznie ze sprawą uwłaszczenia. Przeciwnicy uwłaszczenia wysuwali argument, że najpierw należy lud oświecić. Wywołało to żywą dyskusję. Deputowany Wiszniowski odpowiedział: „Nie wiem, czyby nie należało naodwrot postąpić: wprzód dać im własność, a sami się oświecą”. W podobny sposób przemawiał Rembowski i inni. Sejm, jak wiadomo, sprawy włościańskiej nie rozwiązał.

Utworzone podczas powstania przez gorącego rzecznika ludu Jana Olrycha Szanieckiego „Towarzystwo dla polepszenia bytu włościan” miało za zadanie m. in. zakładanie szkółek.

Ile szkół było czynnych w r. szk. 1830/31, trudno jest stwierdzić; wypadki wojenne, zajmowanie lokali szkolnych na potrzeby wojska, wreszcie epidemja cholery musiały powodować zamknięcie wielu szkół. Wielu nauczycieli i starszych uczniów wstępowało do wojska. Pozatem zarówno nauczyciele, jak i ucząca się młodzież w różny sposób nieśli pomoc powstaniu: pielęgowali chorych, dzieci ze szkół elementarnych w Warszawie, pomagały przy sypaniu szańców<sup>2</sup>, nawet wychowankowie Instytutu Głuchoniemych pomagali w fabrykach broni.

Kucharzewski podaje, że liczba szkół elementarnych zmniejszyła się w czasie powstania o połowę<sup>3</sup>.

Oczywiście wszystkie projekty reform musiały upaść wraz z upadkiem powstania.

Ces. Mikołaj I uważał za jedną z przyczyn buntu złą edukację, którą należało zmienić według rosyjskich wzorów.

Statut Organiczny z 1832 r. zniósł odrębną Komisję W. R. i O. P. i urzędy ministrów. Sprawy oświecenia zostały dołączone na razie do Komisji Spraw Wewnętrznych. W 1839 został utworzony Okrąg Naukowy Warszawski, podległy ministerjum oświaty w Cesarstwie.

Oczywiście bezpośrednio po powstaniu wszystkie sprawy oświatowe podlegają wpływom idącym z Petesburga.

Dla przeprowadzenia reorganizacji szkolnictwa w Królestwie został utworzony w Petersburgu specjalny Komitet pod prezydencją Nowosilcowa. Z Polaków weszli do niego jeno Wincenty Kraśiński i hr. Stef. Grabowski. Komitet ten miał wyraźnie wskazaną jako wzór do naśladowania ustawę rosyjską z 1828. Ustawa ta powstała w dobie reakcji w Rosji za ministerjum Szyszkowa i była poprzedzona reskryptem cesarskim z 1827, zabraniającym niższym stanom dostępu do gimnazjów i uniwersytetu.

<sup>1</sup> Djarjusz t. II.

<sup>2</sup> Dziennik powsz. kraj. Nr. 364, 1830.

<sup>3</sup> Epoka Paskiewiczowska — Losy oświaty. Str. 46.

Po długim rozpatrywaniu projektu ustawy szkolnej dla Królestwa została ona zatwierdzona w 1833<sup>1</sup>. Zaczyna ona nowy okres w dziejach szkolnictwa w Królestwie, okres tłumienia oświaty. Zamknięte zostały wszystkie szkoły wyższe, z wyjątkiem instytutu w Marymoncie, który po pewnem wahaniu zdecydowano się otworzyć.

Szkoły średnie stały się dostępnymi tylko dla bogatych, ponieważ wpisy szkolne zostały niepomiernie podwyższone w stosunku do norm przedlistopadowych.

Trzeba przyznać, że ustawa z 1833 stosunkowo najlepiej obeszła się ze szkołami elementarnymi, gdyż wzięła za zasadę utrzymanie tych, które już istniały i przyznawała prawo do zasiłku skarbowego na ich utrzymanie w wysokości  $\frac{1}{3}$  ogólnych wydatków. Tam, gdzie szkoły już istniały, składka była obowiązkowa<sup>2</sup>. Natomiast wiele formalności wymagało założenie nowej szkoły. Samo zadanie szkoły zostało zupełnie inaczej pojęte, niż za czasów Izby Edukacyjnej. Według ustawy „szczególnym celem ustanowienia szkół elementarnych czyli parafjalnych jest rozkrzewienie początkowych mniej więcej potrzebnych wiadomości *między ludźmi nawet najniższej klasy*. To też nauka została zredukowana do minimum, obejmującego religję i historję św.; czytanie drukowanych książek i rękopisów polskich, pisanie i cztery działania arytmetyczne. Do przedmiotów nadobowiązkowych zaliczono: znajomość miar, wag i pieniędzy używanych w kraju, znajomość gospodarstwa wiejskiego, rysunki prostych figur geometrycznych i maszyn w gospodarstwie używanych.

Instytucja dozorów szkolnych została skasowana. Jedynym przedstawicielem społeczeństwa w zarządzie szkół elementarnych jest opiekun, którym ma być ksiądz proboszcz lub wikary, we wsiach dziedzicznych obywatel ziemski, który ze swej strony może powierzyć opiekę innej osobie. Działalność opiekunów została ograniczona tylko do czynności administracyjnych. Stosunki między opiekunami a nauczycielstwem zaczęły się kształtować nieprzyjaźnie, kiedy napłynął element wychowanego w duchu rządowym nauczycielstwa<sup>3</sup>.

Seminarjum w Puławach zostało zamknięte, łowickie uległo przekształceniom, zostało przeniesione do Radzyna i w końcu zupełnie podupadło.

Stosunkowa względność dla szkół elementarnych w dobie ogólnych represyj oświatowych czasów Paskiewiczowskich tłumaczyć się może pewnymi widokami pozyskania ludu dla celów rządu rosyjskiego, jak o tem świadczy korespondencja Komisji Spraw Wewn. Duch. i Ośw. Publ. z Komisją Przych. i Skarbu w sprawie

<sup>1</sup> *Zbiór przep. adm. wyd. ośw.* t. I.

<sup>2</sup> W r. 1851 obowiązek ten został zmieniony.

<sup>3</sup> Skarbek — *Królestwo Polskie po rewolucji Listopadowej*. Str. 22.



zasiłków dla szkół elementarnych<sup>1</sup>: „Osiągnięcie ważnego celu moralno-religijnego oświecenia tej najliczniejszej klasy ludu i rozszerzenia *prawych zasad* nie może być obojętnem zarówno dla rządu, jako i dla władzy, pod której szczególną opieką włościanie i mieszkańcy dóbr rządowych zostają. Szkoły elementarne skutkiem przedsięwziętych środków kolejnego upowszechnienia w nich nauki języka rosyjskiego, są początkowymi zakładami najskuteczniej doprowadzającymi do osiągnięcia skutku Najwyższych w tej mierze postanowień”.

Rusyfikacja szkół elementarnych udać się jeszcze wówczas nie mogła. To też w piątym dziesiątku XIX w. troskliwość rządu zwróci się do szkół wyznaniowych ewangelickich t. zw. kantoratów, które się bierze w opiekę, aby się, broń Boże, nie spolonizowały. W 1849 zostają stworzone specjalne szkoły dla unitów z językiem wykładowym rosyjskim. Książki do tych szkół sprowadzały się z Poczajewskiej lub Kijowsko-Pieczerskiej Ławry, co wyraźnie znamionowało tendencję, która otwarciu tych szkół towarzyszyła.

Instytut Guwernantek cieszył się wielką opieką, ale z wolna zatracił charakter seminarjum nauczycielskiego, a upodobił się do rosyjskich instytutów wychowania pańien.

Stosunkowo pomyślnie rozwijały się szkoły żydowskie, skoro Szkoła Rabinów wykształciła zastęp inteligentnych nauczycieli.

Spółceństwo, odsunięte od zarządu szkolnictwa, przestaje interesować się sprawami oświatowymi w tej mierze, co poprzednio. Do pewnego stopnia popada w apatię. Pewne grupy i jednostki usiłują prowadzić pracę oświatową<sup>2</sup>, która już wówczas przybiera cechy konspiracji, ale ogół pozostaje bierny. Zapal rozbudzi się i ożywi w okresie ostatnich kilku lat przed powstaniem Styczniowem.

JANINA ENDERÓWNA.

## KURSY SPOŁECZNO - ROLNICZE DLA NAUCZYCIELI SZKÓŁ POWSZECHNYCH W BRODACH.

W zrozumieniu doniosłej roli szkoły powszechnej i nauczyciela jako jednego z podstawowych czynników postępu kulturalnego wsi Związek Polskiego Nauczycielstwa Szkół Powszechnych zorganizował w swoim gospodarstwie rolnem w Brodach Kursy Społeczno - Rolnicze dla nauczycieli szkół powszechnych. Kursy prowadzone są przy pomocy fachowej i pieniężnej Ministerstwa Rolnictwa i Ministerstwa Oświaty. Kursy otwarte zostały w lutym 1929 r. W ciągu roku odbywają się dwa kursy pięciomiesięczne.

<sup>1</sup> Zbiór przep. adm. wydz. ośw. t. I.

<sup>2</sup> Radlińska — *Początki pracy oświatowej w Polsce.*

Cele, zadania i podstawy programu Kursów określone zostały wespół z wyżej wyszczególnionymi ministerstwami. W naradach w tej sprawie, urządzanych w Ministerstwie Rolnictwa i Związku, brali udział jako przedstawiciele władz p. p.: prof. Mikułowski - Pomorski, naczelnik Miśkiewicz, wizytator Pomianowski, wizyt. Kobyliński (Ministerstwo Rol.), naczelnik Radwan, naczeln. Dzierżyński, wizytator Zajkowski, wizyt. Mikułowski (Min. W.R. i O.P.). Z ramienia Związku w obradach tych brali udział kol. kol. Z. Nowicki, J. Smulikowski, A. Patkowski, K. Maj i dyr. St. Janowski. Nadto brała udział w rzeczonych naradach zaproszona przez Związek p. J. Dziubińska i p. p.: I. Solarz, dyr. Uniw. w Szycach i K. Kornitowicz.

Kursy Społeczno - Rolnicze w Brodach mają na celu przysposobienie nauczycieli szkół powszechnych do pracy organizatorskiej w dziedzinie życia gospodarczego i społeczno-kulturalnego wsi.

Chodzi o to, ażeby nauczyciele szkół powszechnych, orjentując się w potrzebach gospodarczych i kulturalnych wsi, byli rzecznikami i organizatorami jej postępu w dziedzinie kultury materialnej, duchowej i społecznej.

W związku z powyższem cała praca na kursie prowadzona jest w duchu znawstwa wsi i pogłębienia do niej stosunku, a w szczególności stosunku ideowego.

Tak pojęte zadania realizowane są drogą: 1) zapoznania słuchaczy z podstawowymi wiadomościami z zakresu gospodarstwa wiejskiego; 2) poznania historii wsi, socjologii wsi i kultury ludowej w Polsce; 3) poznania teorii, form i metod postępu gospodarczego i kulturalnego wsi.

Program Kursów w zarysie przedstawia się następująco: 1) socjologia; 2) ekonomja społeczna; 3) historia wsi; 4) etnologja; 5) rolnictwo; 6) hodowla; 7) ogrodnictwo; 8) pszczelnictwo; 9) ekonomja rolnicza; 10) oświata rolnicza; 11) życie społeczno - kulturalne wsi (dzieje pracy oświatowej i kulturalnej na wsi, organizacja i formy pracy oświatowo - kulturalnej); 12) spółdzielczość; 13) technika życia stowarzyszeniowego; 15) higjena społeczna; 16) nauka o Polsce.

Jako formy pracy stosuje się na kursach wykłady, konferencje, dyskusje, gawędy zespołowe i indywidualne, seminarja, zajęcia praktyczne, wycieczki. Kursy posiadają własną bibliotekę, czytelnię, radjo, epidjaskop, aparat kinematograficzny. Kursy w Brodach posiadają również urządzenia sportowe.

Zajęcia praktyczne i pokazy w zakresie gospodarstwa wiejskiego odbywają się w ogrodzie, pasiece, oborze, chlewni, kurniku.

Program prac seminaryjnych obejmuje zagadnienia teoretyczne i praktyczne. Wśród tematów referatów, które opracowują i wygłaszają słuchacze kursów, przewagę mają tematy z dziedziny postępu gospodarczego i społeczno - kulturalnego wsi. Dla ilu-



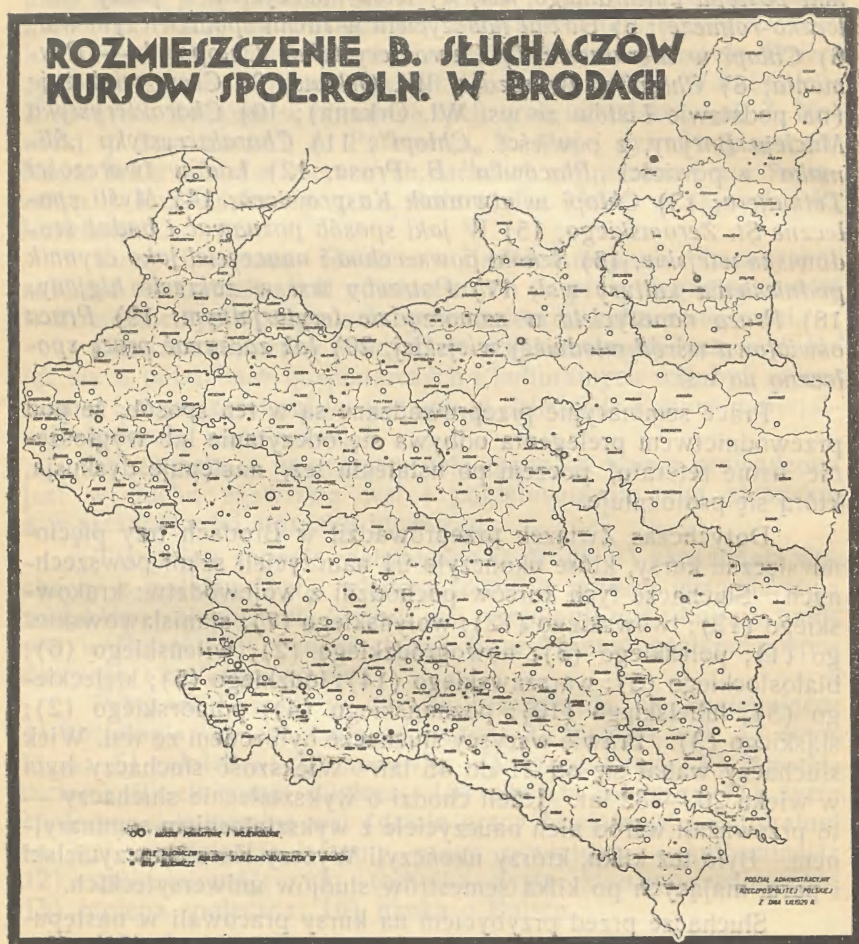
stracji przytaczam niektóre tematy opracowane przez słuchaczy kursów — dotychczas odbytych, a mianowicie: 1) *Stosunek nauczyciela do wsi*; 2) *Rola nauczyciela w pracy społecznej*; 3) *Czynniki postępu kulturalnego wsi*; 4) *Rola nauczyciela w pracy społeczno-rolniczej*; 5) *Udział nauczyciela w ruchu spółdzielczym wsi*; 6) *Chłopi w literaturze*; 7) *Charakterystyka „Chłopów” — Rey-monta*; 8) *Chłopi w twórczości Wł. Orkana*; 9) *Czem wieś żyje (na podstawie Listów ze wsi Wł. Orkana)*; 10) *Charakterystyka Macieja Boryny, z powieści „Chłopi”*; 11) *Charakterystyka „Ślimaka” z powieści „Placówka” B. Prusa*; 12) *Lud w twórczości Tetmajera*; 13) *Chłopi w utworach Kasprowicza*; 14) *Myśli społeczne St. Żeromskiego*; 15) *W jaki sposób poznawać i badać środowisko wiejskie*; 16) *Szkoła powszechna i nauczyciel jako czynnik podniesienia kultury wsi*; 17) *Potrzeby wsi w zakresie higieny*; 18) *Praca nauczyciela w samorządzie terytorjalnym*; 19) *Praca oświatowa wśród młodzieży wiejskiej*; 20) *Jak zaczynać pracę społeczną na wsi*.

Prace seminaryjne przeprowadzane są w ten sposób, że pod przewodnictwem prelegenta odbywa się odczytanie lub wygłoszenie ustne referatu, poczem po ustaleniu tezy, następuje dyskusja, którą się protokołuje.

Dotychczas Związek przeprowadził w Brodach trzy pięćmiesięczne kursy, które ukończyło 91 nauczycieli szkół powszechnych. Słuchacze tych kursów pochodzili z województw: krakowskiego (12); lwowskiego (12); wołyńskiego (7); stanisławowskiego (1); poleskiego (3); nowogródzkiego (2); wileńskiego (6); białostockiego (5); warszawskiego (14); łódzkiego (5); kieleckiego (5); lubelskiego (10); poznańskiego (4); pomorskiego (2); śląskiego (3). Prawie wszyscy słuchacze byli rodem ze wsi. Wiek słuchaczy wahał się od 21 do 45 lat. Większość słuchaczy była w wieku 26 — 32 lat. Jeżeli chodzi o wykształcenie słuchaczy — to przeważali wśród nich nauczyciele z wykształceniem seminaryjnym. Było też kilku, którzy ukończyli Wyższy Kurs Nauczycielski i paru, mających po kilka semestrów studjów uniwersyteckich.

Słuchacze przed przybyciem na kursy pracowali w następujących organizacjach społecznych: Kółkach Rolniczych (36); Kółkach Młodzieży Wiejskiej (37); samorządzie terytorjalnym (25); spółdzielniach wszelkich typów (33); Związku Strzeleckim (32); Strażach Pożarnych (19); czytelnich i bibliotekach (26); kursach dla dorosłych (59); Związku Harcerstwa (8); samorządzie szkolnym (23). Kursy są instytucją internatową, mającą swą siedzibę w domu mieszkalnym poprzednich właścicieli majątku. Życie wewnętrzne kursów, dotychczas odbytych, nacechowane było wielką serdecznością, co przejawiało się zarówno w stosunkach koleżeńskich słuchaczy, jak i w stosunku prelegentów do słuchaczy i odwrotnie — słuchaczy do prelegentów.

Stosunki powyższe znalazły też swój wyraz w fakcie zorganizowania przez uczestników drugiego kursu „Koła Przyjaciół Kursów w Brodach”. Koło istnieje jako sekcja Związku P. N. S. P.



*Rozmieszczenie b. słuchaczy kursów społeczno-rolniczych w Brodach.*

Zadaniem Koła jest:

a) podtrzymywanie stosunków przyjacielskich i koleżeńskich wśród byłych słuchaczy kursów; b) współdziałanie, w pracy nad dalszym rozwojem kursów; c) udzielenie b. słuchaczom rad i wskazówek, dotyczących pracy samokształceniowej w dziedzinie teorii i metod pracy społecznej na wsi; d) zbieranie materiałów, opracowywanie i publikowanie sprawozdań z działalności b. słuchaczy.



Gdy chodzi o organizację pracy w ciągu dnia — to na drugim i trzecim kursie było przeciętnie 7 godzin pracy obowiązkowej. Praca przedpołudniowa zaczynała się o godzinie ósmej i trwała do godziny pierwszej, zaś praca popołudniowa odbywała się od godziny 3 do 5-ej lub od g. 8 do 10 wieczorem.

Treścią prac popołudniowych były głównie zajęcia praktyczne w gospodarstwie wiejskim, zaś prace wieczorowe — to seminarja, konferencje, próby teatralne. Na drugim i trzecim kursie słuchacze zorganizowali chór czterogłosowy.

Kursy Społeczno - Rolnicze starają się również oddziaływać na wieś Brody i okolice. W wyniku nawiązania łączności z miejscowym nauczycielstwem szkół powszechnych i ludnością wiejską zorganizowane zostały w Brodach w czasie trwania drugiego kursu: 1) Uniwersytet Powszechny im. Staszica; 2) Koło Młodzieży; 3) Związek Strzelecki. W fermie zaś Związku urządziły Kursy świetlicę, w której jest siedziba Koła Mł. i Związku Strzel.

W organizacjach powyższych pracują słuchacze Kursów i prelegenci. Ze strony miejscowego nauczycielstwa współdziałają z kursami kol. kol.: Leszczyński, Ćwikło, Sadkowski.

W czasie trwania obecnego t. j. czwartego kursu uruchomione zostało przy Kursach w Brodach kino oświatowe dla miejscowej ludności.

Drugi i trzeci kurs posiadały zespoły teatralne, które pod kierownictwem p. wizytatora J. Cierniaka urządziły widowiska ludowe. Drugi kurs urządził w Brodach wielkie widowisko ludowe p. t. „Kolenda” zaś trzeci kurs wystawił w pobliskiej Kalwarji „Wesele Krakowskie”.

Wspomnieć też trzeba o wycieczkach, stanowiących poważną formę pracy kształceniowo - wychowawczej na kursach. Zresztą — malownicze położenie Brodów, skąd widać Tatry, Babią Górę, kopiec Kościuszki w Krakowie. Turbacz Orkanowy, szerzy ideję krajoznawczą. Pierwszy, drugi i trzeci kurs odbył następujące wycieczki: 1) do Poznania na Powsz. Wystawę Krajową; 2) Krakowa, 3) Wieliczki, 4) w Tatry i do Zakopanego; 5) do źródeł Wisły i na Górę Baranią; 6) Szye i Ojcowa; 7) Limanowej, Łososiny Dolnej, Jodłownika; 8) Skawiny, 9) Lanckorony; 10) Izdebnika. Lwia część tych wycieczek poza programem przyrodniczo - geograficznym i zabytkowo - historycznym miała również na celu poznanie wsi, jej instytucyj i chłopskich gospodarstw racjonalnie prowadzonych (Wiejski Uniw. Lud. w Szycach, Szkoła Rolnicza wysokogórska typu pszczełińskiego w Łosośnie Dolnej, obora zarodowa w Limanowej, — drobne gospodarstwa chłopskie w Jodłowniku, wiejskie instytucje społeczne w Izdebniku i t. p.).

Oprócz tego drugi kurs odbył dwunastodniową wycieczkę do Czechosłowacji, kurs zaś trzeci był w Danji. Obie wycieczki miały na celu poznanie kultury wsi tych krajów, co też całkowicie zostało

osiągnięte. Wycieczkę do Czechosłowacji przyjmowało oficjalnie i gościnnie tamtejsze Ministerstwo Rolnictwa w osobie radcy Dr. Wacława Prohazki, jednego z twórców ludowych szkół gospodarczych, Zemledelska Jednota w osobie p. Grudzińskiego i Svaz Ucitelstva w osobach kol. kol.: W. Benesza i Vlasaka.

W drodze do Danii wycieczka trzeciego kursu zwiedziła Gdańsk i polskie morze z Gdynią.

Ze względu na cele i charakter Kursów Związek stara się o odpowiedni dobór prelegentów, biorąc pod uwagę nietylko ich kwalifikacje naukowe, lecz i wartości ideowe. Prelegentami przyjezdnyimi na pierwszym, drugim i trzecim kursie byli p. p.: prof. Bystroń, kurator T. Kupczyński, wizytator S. Pomianowski, wiz. Z. Kobyliński, wiz. J. Cierniak, prof. Heydel, Fr. Dąbrowski, St. Rokita, Lorenc, Dr. Świba i pp.: E. Malinowska i H. Żółtowska.

Stałymi prelegentami t. j. mieszkającymi w Brodach byli pp.: inż. Stanisław Janowski — dyrektor kursów i Kazimierz Maj, który prowadzi dział społeczno-wychowawczy. Drugi kurs odwiedził p. prof. Mikułowski-Pomorski i p. Antoni Anusz.

\*

Podsumowując rezultaty, osiągnięte na trzech dotychczasowych kursach, stwierdzić trzeba, że osiągnęły one swój cel zarówno w dziale rolniczo - gospodarczym, jak i społeczno - kulturalnym.

Wykłady przedmiotów fachowych (rolnictwo, hodowla, ogrodnictwo, pszczelnictwo) dały podstawowe wiadomości, orientujące nauczycieli w naturze wsi, gospodarstwie wiejskiem i jego potrzebach oraz dały szereg wiadomości praktycznych. Pokazy, ćwiczenia praktyczne i zajęcia w oborze, ogrodzie, pasiece, na polu pogłębiły te wiadomości.

Wiadomości z rolnictwa, hodowli, ogrodnictwa, pszczelnictwa będą mieć niewątpliwie wartość dla pracy dydaktycznej nauczyciela w szkole.

Mam tu na myśli nauczanie przyrody w szkole powszechnej na wsi w oparciu o gospodarstwo wiejskie. Wiadomości te mieć będą również zastosowanie w pracy pozaszkolnej nauczyciela, tudzież w prowadzeniu własnych gospodarstw.

Przedmioty społeczno - kulturalne, dając wiadomości z zakresu socjologii wsi, historii wsi, kultury ludowej, życia społeczno-ekonomicznego, postępu kulturalnego wsi, zapoznały z naturą społeczno - kulturalną wsi oraz teorią i praktyką współczesnej pracy społeczno - gospodarczej i kulturalno - oświatowej na wsi.

Gdy chodzi o rezultaty wychowawcze Kursów, to przede wszystkim podnieść trzeba fakt, że pogłębiły one osobowość słuchaczy w dziedzinie ich stosunku do wsi, narodu, państwa. Ujawniało się to w sposób bardzo wybitny w pracy na drugim i trzecim



kursie. O pracy byłych słuchaczy gromadzimy wiadomości. Z tego, co już zebraliśmy i o czym oni samorzutnie piszą w listach prywatnych do prelegentów Kursów, wiemy, że wszyscy stoją przy warsztatach pracy społecznej na wsi. Pracują w organizacjach społecznych już istniejących i tworzą nowe placówki postępu kulturalnego.

KAZIMIERZ MAJ.

## NAUCZYCIEL SZKOŁY POWSZECHNEJ JAKO CZYNNIK PODNIESIENIA DOBROBYTU WSI.

Światowy kryzys rolniczy w nieubłaganym swym pochodzie nie ominął i Polski, przyczem najbardziej cierpiały u nas gospodarstwa drobne, których właściciele nie umieją ani zdać sobie sprawy z genezy tego kryzysu ani doszukać się jego przyczyn, i pozostają bezradni wobec złych konjunktur handlowych na płody rolne.

Zastanawiając się bliżej nad tą niejako bezradnością wobec faktów, ciężko rolnika drobnego dotyczących, stwierdzić musimy, że przyczyny tego stanu szukać należy w głęboko zakorzenionej rutynie, jeżeli chodzi o sposób i metody gospodarowania, w bardzo silnie rozwiniętym konserwatyzmie drobnego, a mało uświadomionego rolnika oraz opieraniu całokształtu gospodarstwa na produkowaniu płodów, zaspakajających życiowe potrzeby jego, przeważnie zbóż.

To przywiązanie do tradycji w momencie światowego kryzysu rolnego, który bardzo dotkliwie doświadcza Polskę jako kraj wybitnie rolniczy, napawać musi wszystkich, na rzecz zdrowo patrzących, niemałą troską i niepokojem.

Wiemy dobrze, że czynniki rządzące wydały cały szereg zarządzeń, zmierzających do złagodzenia skutków kryzysu, wiemy, że akcja ta w rozmaitych gałęziach prowadzona osiągnęłaby niezawodnie wyniki b. dobre i znaczne, gdyby nie owa tradycja, gdyby nie to ślepe przywiązanie do systemu gospodarowania „dziada i ojca”, oraz uprzedzenie i brak zaufania do nowych i lepszych metod pracy, stosowania nawozów pomocniczych i t. d.

Nie mniej ciężką „chorobą” wsi jest dający się zaobserwować brak wiary we własne siły, oglądanie się na pomoc rządową, sejmikową, lub gminną, na tę, lub inną subwencję. A jest zupełnie możliwym, by sam drobny rolnik stanął w szeregu walczących z kryzysem i w obrębie własnego gospodarstwa, przez zdrową analizę stosunków, w tem gospodarstwie panujących, rozpoczął pracę nad podniesieniem dochodowości swego warsztatu, nie trzymając się ślepo owej tradycji — zalety naogół cennej i chwalebnej, lecz dziś zgubnej i niepopłatnej, jeżeli chodzi o gospodarkę na roli. Dążenie do zwiększenia dochodowości gospodarstw dzisiaj musi

być hasłem wszystkich rolników, a celowość szerokiego produkowania zboża poddana gruntownej rewizji, jako jednej z przyczyn światowego kryzysu rolniczego. Czy nie należałoby zwrócić baczniejszej uwagi na tę gałąź produkcji, która zwykle w gospodarstwach drobnych jest tak upośledzona i spoczywa w rękach najczęściej gospodyni domu, stanowiąc poniekąd jej „domenę”. Istotnie, dziś już jest zupełnie jasne i do świadomości coraz szerszych mas przenika, że ratunku trzeba szukać w hodowli, że w podźwignięciu jej leży jeżeli nie rozwiązanie zagadnienia, trawiącego dziś rolnika, to w każdym razie jeden ze środków złagodzenia stanu dręczącego tak silnie drobne rolnictwo. Jednak przejście z gospodarki zbożowej na wybitnie hodowlaną również nie przyniesie rozwiązania sprawy, gdyż nadprodukcja płodów pochodzenia zwierzęcego i trudności, związane z ich zbytem, wtrącić mogą kraj nasz w drugi kryzys, nad którego zwalczeniem znowu głowić się będą co najtęższe umysły w państwie. Pomijam tu trudności, związane z każdą reorganizacją warsztatu rolnego, trudności nie do opanowania bez pomocy fachowej i w dodatku stałej.

Wzorem gospodarstwa, które dzisiaj śmiałoby mogło czoło stawić niepomyślnym konjunkturom handlowym, może służyć gospodarstwo duńskie. Cechą bowiem charakterystyczną takiego gospodarstwa jest oparcie się na dwóch równorzędnych czynnikach: hodowli i rolnictwie. Taki układ gospodarstwa daje pewną równowagę i stałość w zyskach, gdyż ewentualne straty z rolnictwa pokrywane są nadwyżkami osiągniętymi z hodowli i odwrotnie, przy gorszych konjunkturach na produkta zwierzęce — sytuację ratuje gospodarka zbożowa. Rzadkim bowiem jest wypadek, by kryzys zarysował się silnie i dotkliwie w obu tych gałęziach produkcji rolniczej jednocześnie.

A zatem sprawa podniesienia hodowli w gospodarstwach drobnych i dźwignięcie jej na poziom równy z rolnictwem jest sprawą najbardziej aktualną, do zrealizowania której musimy dążyć wszelkimi rozporządzalnymi środkami.

Wśród całego szeregu czynników, które mogą przyczynić się do złagodzenia skutków kryzysu gospodarczego i podniesienia dobrobytu wsi niepoślednią rolę, a w moim zrozumieniu rolę bardzo ważną, może i powinno odegrać nauczycielstwo szkół powszechnych.

Nauczyciel bowiem, stale w środowisku wiejskim przebywający, znając dokładnie wszystkie bolączki wsi swojej, mający tak łatwy dostęp do gospodarza i jego warsztatu — może w znakomity sposób przygotować teren dla pracy sił fachowych w strefie zasięgu swego autorytetu, iż akcja czynników rządowych, lub samorządowych zawsze spotka się tam ze zrozumieniem i znajdzie posłuch u drobnego rolnika.

Nauczyciel szkoły powszechnej pracę swą w celu złagodzenia



skutków kryzysu rolnego powinien prowadzić w kierunku uświadamiania drobnego rolnika o konieczności: 1) racjonalnego chowu trzody chlewnej (bekoniaki, tucz słoninowy szybki); 2) zakładania mleczarni spółdzielczych; 3) hodowli drobiu; 4) zakładania przy mleczarniach zbiornic jaj; 5) zakładania kótek kontroli obór, dążących do podniesienia % tłuszczu w mleku, selekcji racjonalnej bydła, jego żywienia indywidualnego, wspólnego sprowadzania pasz treściwych materiału zarodowego, oraz wychowu młodzieży; 6) stosowania szczepień ochronnych, oraz zgłaszania wypadków nagłych schorzeń; 7) zakładania pastwisk; 8) racjonalnego nawożenia; 9) doboru nasion siewnych; 10) zakładania spółek maszynowych i meljoracyjnych i t. d. i t. d. Zaiste, pole do działania olbrzymie!

Nie obawiam się tu dyletantyzmu, nie obawiam się tego, by nauczyciel szkoły powszechnej zechciał być „instruktorem rolnym”, bo informować lud o konieczności pewnych poczynań, dawać mądre, a odpowiednie wskazówki, skierowywać zainteresowanych do czynników, które wykonanie zagadnienia wezmą w swe ręce — jest obowiązkiem każdego zdrowo myślącego i inteligentnego człowieka, zdającego sobie sprawę z sytuacji i orjentującego się w poczynaniach ciał rządowych i samorządowych na terenie jego pracy.

Praca nauczyciela szkoły powszechnej musi być niejako podorywką przed orką głęboką, prowadzoną przez fachowca, musi stwarzać teren, podatny do wprowadzenia w czyn zabiegów, dążących do polepszenia bytu drobnego rolnika i wyłącznie jego dobro mających na celu.

Zdaję jednak sobie aż nadto dobrze sprawę, iż nie każdy nauczyciel weźmie się do tej roboty, że nie każdy jej sprosta.

Potrzebna tu jest „żyłka” pracy społecznej, potrzebne jest bezpośrednio odczuwanie niedomagań ustroju drobnych warsztatów, konieczne jest też życie się ze wsią, myślenie jej kategorjami.

Bez zrozumienia wsi, bez zrozumienia najistotniejszych jej potrzeb zarówno gospodarczych, jak też i społecznych i kulturalnych — o powodzeniu mowy być nie może.

Ażeby stworzyć kadry pracowników tego typu wśród nauczycieli szkół powszechnych, Zw. Polsk. Naucz. Szk. Powszechnych, poparty przez Min. W. R. i O. P. i Min. Rolnictwa, zorganizował kursy 5 miesięczne społeczno-rolnicze dla nauczycieli szkół powszechnych we własnym majątku Brody pod Kalwarią Zebrzydowską.

Te kursy właśnie mają na celu danie słuchaczom możliwości zrozumienia podstaw rozwoju gospodarczego wsi i wskazanie im dróg pracy społeczno-rolniczej.

POZASZKOLNA PRACA ROLNICZA NAUCZYCIELSTWA  
SZKÓŁ POWSZECHNYCH.

Istotnym zadaniem rolniczej oświaty pozaszkolnej na wsi jest przygotowanie wielomiljonowej rzeszy drobnych rolników do umiejętnej, celowej i samodzielnej pracy na warsztatach rolnych. Gospodarz, gospodyni, dorastający syn czy córka — to obiekt pracy oświatowej pozaszkolnej w rolnictwie. Przy skromnych środkach ludzkich i finansowych jest rzeczą konieczną skoordynowane wykorzystanie każdego człowieka i wszelkiej rzeczy, by zadanie to spełnić.

Od umiejętnej pracy drobnego rolnika zależy dobrobyt i samodzielność gospodarza wsi i kraju naszego. Na pomyślny rozwój tej pracy wpływa cały szereg czynników, nie tylko fachowość rolnika i wpływać na te czynniki może dodatkowo każda jednostka znajdująca się w środowisku wiejskim i dobrze je rozumiejąca.

Nauczycielstwo szkół powszechnych w swej wielotysięcznej przewadze znajdujące się na wsi, ujęte w system organizacyjny, pracując wedle ustalonych i skoordynowanych metod, rozrzucone dość równomiernie na terenie — może i powinno w podniesieniu kultury ogólnej wsi, a i rolnej w dużym stopniu, wybitną rolę odegrać.

Warsztat, człowiek i produkt dobrze sprzedany decydują o racjonalności zabiegów rolnika. W tych trzech dziedzinach dużo na naszej wsi niedomagań i braków; wpływ celowy na ich usunięcie — to zadanie pozytywne dla każdego pracownika wiejskiego — więc i dla nauczyciela szkoły powszechnej.

Szachownica, serwituty — to te bolączki warsztatu drobnego rolnego, które uniemożliwiają często najcelowsze wysiłki gospodarza człowieka. Rozumienie istoty i wartości komasacji, umiejętne współdziałanie przy jej przeprowadzeniu, może być wdzięcznym zadaniem, dla nauczyciela szkoły powszechnej.

Człowiek - gospodarz, istotny motor pracy rolniczej wsi i oddziaływanie zbiorowe na niego (kółka rolnicze, koła gospodyń, koła młodzieży) lub indywidualne pobudzanie i współdziałanie w pracy oświatowo - rolniczej (kursy, konkursy, biblioteki, pisma, wycieczki, pokazy). W tej dziedzinie nauczyciel, nie będąc nawet sam fachowcem, może b. wiele dokonać.

Racjonalny zbytek produktów, organizacja zbytku (spółdzielczość w związku z rolnictwem) dziś tak doniosłą odgrywająca rolę w pracy rolnika i celowości jego wysiłków — może być również konkretnym polem pracy pozaszkolnej nauczyciela.

W powyższych wskazanych dziedzinach widzimy nietyle oświatę pozaszkolną nauczyciela, ile prace konkretne, współdziałanie przy organizowaniu życia gospodarczego wsi, rozwiązywanie różnych zagadnień.



Rola nauczyciela — to rola doradcy, zorientowanego w środowisku, jego potrzebach, umięającego znaleźć wyjście i dopilnowującego, by dana sprawa była przeprowadzona dobrze i całkowicie przez samych zainteresowanych. Przeprowadzenie komasacji, zorganizowanie kółka rolniczego, koła młodzieży (wypełnienie pracą), spółdzielni, Domu Ludowego (wypełnienie treścią) — to są te zasadnicze prace dla wsi, gdzie nauczyciel może zdziałać b. wiele.

Często budzi się wątpliwość, czy praca pozaszkolna nauczyciela nie odbywa się ze szkodą dla spełniania obowiązków szkolnych, pracy jego w szkole powszechnej?

Zaniedbywanie obowiązków szkolnych, dorywcze ich załatwianie bezsprzecznie jest szkodliwe.

Sam zaś fakt zajęcia się pracami pozaszkolnymi dla pracy szkolnej nauczyciela ma doniosłe i dodatnie znaczenie.

Wychowywanie dzieci wiejskich musi się odbywać w atmosferze zrozumienia środowiska i jego potrzeb, budzić w nich zamiłowanie do życia wiejskiego i pracy na warsztacie rolnym, krytyczny, lecz życzliwy stosunek do wad i niedomagań wsi oraz pragnienie podniesienia życia i kultury wiejskiej na wyższy poziom.

Żeby nauczyciel mógł dzieci przesycić powyższymi wartościami, musi przedewszystkiem sam przeniknąć głęboko i istotnie w środowisko, a to się wytwarza przez bezpośredni czynny udział w życiu wsi, w jej pracy i w walce o lepsze jutro.

Ze względów osobistych — nauczyciel, oderwany od kultury miast i współżycia intelektualnego, musi znaleźć w pracach pozaszkolnych, we współpracy w miejscowym społeczeństwie punkt oparcia dla siebie, swoich aspiracji i poza egoistycznych zainteresowań. Nie czuć się wygnańcem, lecz człowiekiem na swoim miejscu, pożytecznym i twórczym, znajdującym zaspokojenie swoich ideałów. Praca społeczna nie może być tylko ofiarną pracą dla innych.

Konkretny charakter pracy pozaszkolnej rolniczej nauczycielstwa szkół powszechnych na wsi może się przejawiać:

a) w pracy organizacyjno - społecznej, jako inicjatorów i doradców w tworzeniu i wypełnianiu treścią placówek życia wiejskiego rolniczego;

b) jako doradców fachowych, lecz wyłącznie w tej dziedzinie, którą z zamiłowaniem sami prowadzą w szkolnym gospodarstwie np. sadownictwo, warzywnictwo, pszczelarstwo, hodowla drobiu. Jest on tu jakby sąsiadem, lepiej prowadzącym daną umiłowaną specjalność gospodarczą, pogłębioną celowym samokształceniem;

c) jako próby systematycznego dokształcania społeczno-rolniczego młodzieży pozaszkolnej w oparciu o szkoły powszechne, przy czynnym współudziale, odpowiednio przygotowanego nauczycielstwa szkół powszechnych.

Najważniejszym bezsprzecznie dzisiaj zadaniem nauczycielstwa jest inicjatywa i współdziałanie w organizowaniu życia rolniczego na wsi w związku z warsztatem, człowiekiem i zbytem produkcji o czym powyżej wspomniano.

Nauczyciel ze względów na trwałość poczynań organizacyjnych zbiorowego życia wiejskiego, jak również wychowawczych, nie powinien ujawniać się jako przewodnik tych prac i wykonawca często „alfa i omega” powstającej organizacji wiejskiej. Chodzi o wyrobienie samodzielności i odpowiedzialności w samych zainteresowanych, oparcie na trwałych podstawach i ludziach miejscowych. Z tem idzie i nie przeciążanie siebie pracami wykonawczymi zabierającymi dużo czasu i energii, ztracaniem się w szczegółach. Nie należy też pracy swej traktować filantropijnie.

Konieczne tu jest „wzycie się” i umiłowanie środowiska i umiejętność współdziałania.

W tej dziedzinie zwrócę uwagę na b. ważką dzisiaj pracę młodzieży wiejskiej w podnoszeniu kultury rolnej wsi.

Akcja t. zw. „przysposobienia rolniczego młodzieży wiejskiej”, obejmująca obecnie około 50.000 młodzieży wiejskiej jest drogą celową i przystosowaną do prac wychowania rolniczego młodej wsi. Jest to metoda wyrabiająca samodzielność myślenia rolniczego, umiejętność celowej pracy, zdolność samokształcenia i stosowania wiedzy zdobywanej w życiu. Żeby jednak była owocną, musi obok walorów ściśle fachowych posiadać nastawienie głębsze: wychowawcze i oświatowe. Niestety szybki rozwój ilościowy, pewna rekordomanja organizacji biorących w tej akcji udział wypacza podstawowe wytyczne pracy, czyni ją powierzchowną i bezmyślną, obliczoną często na efekt li tylko zewnętrzny.

Młodzież nie myśli co robi i dlaczego, nie doksztala się, nie pogłębia swej wiedzy lecz bezmyślnie wykonywuje polecenia i instrukcje. Często zaś i te ostatnie są niespełniane, grupy konkursowe zaniedbane przez organizatorów i lustratorów.

Dlatego też ważną staje się rola nauczyciela - pedagoga i wychowawcy, który obcując na miejscu z młodzieżą, pracującą w zespołach konkursowych może wpłynąć i współdziałać w pogłębieniu oświatowym roboty, samokształceniu się młodzieży (zebrania dyskusyjne, wspólne zwiedzanie konkursów, czytelnictwo pism i książek fachowych i przyrodniczych, wspólne studjowanie kursów korespondencyjnych rolniczych im. Staszica, doradztwo w prowadzeniu zeszytów konkursowych, domaganie się od fachowców rzetelnej i systematycznej opieki i lustracji fachowej, właściwe i systematyczne stosowanie się do zleceń lustratorów i instrukcji, zorientowanie młodzieży w istocie metody przysp. rolniczego).

Metodę konkursów odpowiednio nastawioną, stosuje już obecnie szereg szkół powszechnych wśród uczniów, jako sposób



pogłębiania nauki przyrody i wzbudzenie zainteresowania do rozumnej przyszłej pracy rolniczej.

Istnieje koncepcja w jednym z kuratorjum zorganizowania konkursów między nauczycielstwem celem poznania bezpośrednio i przepracowania metody samej — oraz pogłębienie wiedzy praktycznej w poszczególnych gałęziach gospodarstw szkolnych (np. konkursy ogródków szkolnych).

Nauczyciel, posiadając kawałek ziemi przy szkole prowadzi gospodarstwo, przeważnie ogród i hodowlę, czasami i gospodarzę polową. Zwykle kładzie nacisk na pewną gałąź gospodarstwa (sad, warzywnictwo, pasieka, drób) i z zamiłowaniem oddaje się tej specjalności.

Mając poczucie wartości samokształcenia, pogłębia swe wiadomości praktyczne czytaniem odpowiednich broszur, podręczników, uczęszczaniem na kursy specjalne i t. d. Opanowawszy odpowiednie teoretycznie i praktycznie dane zagadnienie może stać się pożytecznym doradcą dla swego otoczenia i sąsiadów. Lecz, zaznaczyć należy wyraźnie — w granicach wyłączności swej umiłowanej specjalności. Nie powinien usiłować zastąpić instruktora rolnego, wszechstronnie przygotowanego zawodowo, stwarzać pozorów znajomości rolnictwa — stać się szkodliwym dyletantem.

Wreszcie grupa nauczycieli, mających większą praktykę życiową, dobrą znajomość życia i potrzeb wsi oraz specjalne w tym celu przeszkolenie może tytułem próby przeprowadzać w okresie zimowym kursy społeczno - rolnicze dla młodzieży pozaszkolnej (ewentualnie z udziałem dorosłych) przy szkole powszechnej.

Życie przyrody jako podstawa w nawiązaniu do pracy rolnika w gospodarstwie; życie na wsi, jego potrzeby i drogi podniesienia (stosunki rolne, struktura agrarna, oświata rolnicza, organizacje społeczne na wsi, ich rola i zadania); samorząd i jego stosunek do rolnictwa; spółdzielczość rolnicza, jej stan i zadania; rachunkowość w gospodarstwie — te i tym podobne zagadnienia mogą się złożyć na program kursu zimowego społeczno - rolniczego przy szkole powszechnej. Nauczyciel szkoły powszechnej, w dodatku odpowiednio doksztalony, może zupełnie dostatecznie prowadzić wykłady z powyższych dziedzin. Trzy razy tygodniowo, wieczorami po 2 godziny w ciągu 5-iu miesięcy zimowych — okres czasu wystarczający by planowo i zgrubsza o sprawach tych pomówić. Zagranicą system podobny nauczania w oparciu o szkolnictwo powszechne ma już swoją przeszłość i dorobek, (choćby najbliżsi sąsiedzi: Niemcy, Czechosłowacja). Nauczanie rolnictwa w szkole powszechnej w formie encyklopedji nie należy uważać za celowe, zarówno ze względu na nieprzygotowanie fachowe nauczycieli do tej pracy, jak również brak zainteresowania sprawami zawodowymi u dzieci.

Reasumując to wszystko co zostało powyżej powiedziane

widzimy, że i w dziedzinie pracy organizacyjnej społeczno - rolniczej wsi w doradztwie specjalnem oraz próbach systematycznej pracy oświatowo - rolniczej, jak również przez wychowanie dzieci szkolnych w atmosferze środowiska wiejskiego — nauczyciel odgrywa doniosłą rolę w pracach społeczno - rolniczych i oświatowych na wsi. Nie dotykam tu, rzecz prosta dziedziny prac kulturalno - oświatowych i społecznych o nastawieniu nie rolniczem, w których, nauczycielstwo dzisiaj odgrywa również wybitną rolę.

Na zakończenie kilka słów o kształceniu i doksztalcaniu nauczycielstwa szkół powszechnych w zakresie prac społeczno-rolniczych na wsi. Seminarja nauczycielskie, jak dotychczas, w tej dziedzinie dają minimalnie swym słuchaczom. O ile nauczyciel pochodzi ze środowiska wiejskiego to łatwiej da sobie radę w szkole na wsi. Kandydaci z miast pochodzący, a idący na wieś, są często w bardzo trudnej sytuacji.

Dla zorientowania nauczycieli w ogólnych potrzebach i formach życia i pracy środowiska wiejskiego organizuje się dla nauczycieli zjazdy, konferencje, ewentualnie krótkie kursy społeczno-rolnicze o charakterze zasadniczo informacyjnym.

Ministerstwo Rolnictwa organizuje od paru lat miesięczne kursy wakacyjne społeczno - rolnicze przy szkołach rolniczych. „Zasadniczym celem kursu jest jak mówi autor projektu p. wizyt. G. Pomianowski, umożliwienie nauczycielowi wiejskiej szkoły powszechnej zbliżenia się do swego środowiska przez poznanie stanu, potrzeb i możliwości rozwojowych gospodarczego życia wsi”. Zagadnienia fachowe rolnicze brane są nielicznie (1—2) w zależności od zainteresowań danego zespołu słuchaczy.

Pracę na kursie możnaby porównać niejako do dłuższej, odpowiednio uplanowanej systematycznej wycieczki, której uczestnikami są zainteresowani życiowo, a nie przygotowani fachowo słuchacze, pragnący przygotować się przy pomocy rolników-specjalistów do pracy dla nich wskazanej i możliwej, określonej wyraźnie w celach kursu.

### Program ramowy kursów społeczno-rolniczych.

(z wytycznych Min. Rolnictwa opracowanych przez p. wizytatora G. Pomianowskiego).

1. Przegląd czynników warunkujących produkcję i wskazanie najważniejszych braków, w organizacji gospodarstw włościńskich:
  - a) w rolnictwie,
  - b) w hodowli.
2. Najważniejsze wiadomości z ogrodnictwa i sadownictwa z uwzględnieniem praktycznego zakładania ogródka przy szkole wiejskiej i nauki sadzenia drzewek.
3. Najważniejsze formy pomocy dla rolnictwa ze strony instytucji państwowych (Min. Rolnictwa, Min. Ref. Rolnych, Państwowy Bank Rolny).



4. Podstawowe zagadnienia naprawy ustroju rolnego ze szczególnem uwzględnieniem komasacji (organizacja urzędów ziemskich).

5. Treściwe zapoznanie z organizacją, metodami zbierania materiałów i wynikami badań Wydziału Ekonomiki Drobnych Gospodarstw przy Instytucie Puławskim.

6. Co dają i dać mogą rolnikowi samorządy lokalne.

7. Spółdzielczość rolnicza.

8. Organizacje społeczno - rolnicze i ich organy na terenie.

9. Praca młodzieży w przysposobieniu rolniczym (zasady organizacji, wzory i sprawozdania) i rola nauczycielstwa w tej pracy.

10. Oświata rolnicza (kursy, ze szczególnem uwzględnieniem kursów im. Staszica, wykłady rolnicze przez radio, film rolniczy, szkoły rolnicze, literatura i czasopisma rolnicze).

11. Podstawowe zagadnienia kultury wsi polskiej.

12. Konkursy zdrowia i czystości w chacie wiejskiej.

13. Opieka społeczna na wsi.

Godziny zarezerwowane.

14. Samodzielne referaty słuchaczy.

15. Wykłady fragmentów tych przedmiotów zawodowych, które są związane z interesami i warunkami życia słuchaczy.

Pozatem różne organizacje społeczne, Związki nauczycielstwa, Kuratorja, Ministerstwo Rolnictwa, Min. W. R. i O. P., urządzają różne kursy o charakterze społeczno - rolniczym ogólne lub też specjalne (poświęcone jednemu zagadnieniu pracy społecznej na wsi np. praca w kołach młodzieży, spółdzielczość rolnicza lub też zagadnieniu fachowemu np. kurs urządzenia ogródków szkolnych, ogrodniczy, pszczelniczy).

Wreszcie najwyższą obecnie formą dokształcania nauczycieli szkół powszechnych w zakresie prac społeczno - rolniczych jest Szkoła Społeczno-Rolnicza w Brodach, zorganizowana przez Związek Polskiego Nauczycielstwa Szkół Powszechnych, gdzie odbywają się rocznie dwa kursy pięciomiesięczne, obejmujące całokształt zagadnień społeczno - rolniczych wsi.

Kwestja powszechnego użycia szkolnictwa powszechnego do oświaty rolniczej pozaszkolnej i celowego w związku z tem dokształcania nauczycielstwa szkół powszechnych jest dzisiaj aktualną. Obecne poczynania i próby to szukanie dróg, metod, sprawdzianów — do akcji jednolitej i możliwie powszechnej. Pozatem praca pozaszkolna nauczyciela szkoły wiejskiej była, jest i będzie zawsze aktualną i bezmiernie cenną.

ZYGMUNT KOBYLINSKI.

## WSPÓLPRACA NAUCZYCIELA ZE ZWIĄZKAMI MŁODZIEŻY WIEJSKIEJ.

Jeżeli prawdziwą jest zasada, że „taka będzie przyszłość narodu, jakie jest dzieci chowanie”, to jasnem się staje, że nauczyciel jest i być musi jednym z głównych budowniczych państwa. Na-

kłada to nań ogrom obowiązków i odpowiedzialności ale jednocześnie podnosi jego stanowisko i znaczenie w społeczeństwie do roli czynnika decydującego w zasadniczych i istotnych zagadnieniach naszej teraźniejszości i przyszłości. Szkoła i obowiązki z tytułu zawodu na nauczyciela spadające nie wyczerpują jednak całości obowiązków, ciężących na nim jako na obywatelu, jednostce światłej, świadomej swych praw i powinności, a więc w pierwszym rzędzie upoważnionej i obowiązanej do współudziału na wszystkich polach pracy społecznej. Wymaga tego od nauczyciela racja stanu, domaga się społeczeństwo, żąda chwila obecna, potrzebująca twórczej pracy nad dziełem odrodzenia. Do pracy tej stanąć winna w pierwszej linii inteligencja, która z natury rzeczy winna być przewodnikiem duchowym narodu, twórczym czynnikiem życia narodowego i państwowego.

Na wszystkich więc polach pracy społecznej winien stanąć nauczyciel, bo to jest jego obywatelski obowiązek, konieczność, wypływająca logicznie z jego roli wychowawcy. Czyż może bowiem nauczyciel skutecznie wychowywać pokolenie w myśl zadań szkoły i dzisiejszych haseł wychowania, a więc zaprawiać młodzież do życia samorządowego i do pracy społecznej, budować ducha twórczej inicjatywy, uczyć podporządkowania osobistych interesów jednostki interesom ogółu, szczepić i rozwijać szlachetne uczucia poświęcenia i ofiarności, jeśli sam od spraw społecznych stroni, z pracą społeczną się nie styka, nie poznał praktycznie warunków i metod tej pracy?

Niektórzy uważają pracę za coś przykrego, narzuconego, a nie czują szczęścia i radości, jaką każdy zdrowy człowiek winien czuć, pracując. Wszak człowiek żyje dla pracy, z niej ma czerpać szczęście, zadowolenie i radość życia.

Czasem szukamy szczęścia wokoło, zazdrościmy innym, a nie umiemy i nie chcemy znaleźć w sobie. Uważamy za rzeczywiste szczęście pieniądze i dobra materialne. Tymczasem i człowiek biedny może być szczęśliwym, jeśli potrafi bardziej wnikliwie spojrzeć w świat, jeśli umiłuje bardzo pracę, której się oddał.

Wiele szczęścia i zadowolenia wewnętrznego daje nauczycielowi praca społeczno - oświatowa. Wielu z pośród nas pracę tę docenia i oddaje się jej z zapałem. Mimo, że nauczycielstwo zмага się z trudnymi warunkami życiowymi i często boryka się z nieprzychylnością i uprzedzeniem środowiska, nie traci w najcięższych zapasach życiowych swej przewodniej myśli i „idzie na przód z żywymi i po życie sięga nowe”.

Praca oświatowa nauczycielstwa szkół powszechnych w postaci kursów dla dorosłych, odczytów i pogadanek, przedstawień teatralnych, chórów i t. p. w ostatnich latach przedstawia się cyfrowo dość pokaźnie. Z tego wynika, że rozmiary tej pracy są dość znaczne.



Wiadomą jest rzeczą, że lwia część tej pracy, to praca wśród młodzieży zrzeszonej we własnych samodzielnych organizacjach jaką są Związki Młodzieży Wiejskiej, a najmniejszą ich komórką terytorjalną — Koła Młodzieży Wiejskiej.

Członkowie Kół Młodzieży obecnie — to przeważnie jednostki, które nie ukończyły pełnej 7 klasowej szkoły powszechnej, gdyż te powstają dopiero na wsi. Młodzieżą tą winniśmy się zająć serdecznie i przez organizację kulturalno - oświatową, jaką jest Koło Młodzieży, trzeba pomóc jej rozwinąć się pod względem umysłowym i fizycznym oraz przygotować ją do życia nie tylko zawodowego, lecz i obywatelskiego.

Jakież to piękne pole do pracy nauczyciela społecznika!

W organizacji nauczyciel może dać młodzieży to, czego nie mógł, lub nie zdążył dać w szkole wskutek niskiego stopnia organizacji szkoły i ograniczonego programu nauk.

Nauczyciel, rozumiejący swe obowiązki społeczne, nie będzie stronił od organizacji młodzieży, przeciwnie — będzie inicjatorem i przewodnikiem duchowym wszelkich poczynań i prac Koła, mających na celu podniesienie moralnego i umysłowego poziomu młodzieży wiejskiej.

Aby nauczyciel mógł skutecznie oddziaływać na młodzież i dopomagać jej w opanowaniu techniki kierowania organizacją, dobrze jest, gdy wejdzie do Zarządu Koła, lecz jako zwyczajny członek, chyba, że absolutnie niema wśród młodzieży kogoś, kto by nawet przy pomocy wskazówek nie mógł spełniać urzędu przewodniczącego i sekretarza, które to czynności wymagają najwięcej przygotowania tak intelektualnego jak i organizacyjnego.

Zazwyczaj każdy nauczyciel pracuje w organizacji nie dla tytułów, lecz z ideowego poczucia, jest więc tylko doradcą w Kole Młodzieży i zatrzymuje dla siebie dział pracy oświatowej, jako przewodniczący sekcji oświatowej.

A praca oświatowa w Kole Młodzieży jest bardzo ważna, choćby członkowie Koła składali się z abiturjentów pełnych siedmioklasówek. Wszak nawet wykształcony członek, o ile zaniecha pracę umysłową, znajdzie się poza obrębem życia, ponieważ rozwój i postęp życia współczesnego wymaga stałego siedzenia i kroczenia za nim.

A cóż dopiero wśród młodzieży wiejskiej! Wielu z niej nie miało możliwości ukończenia pełnej szkoły powszechnej ze względu na brak w pobliżu takiej szkoły, bądź trudne warunki życia zmusiły dziecko drobnego rolnika lub robotnika do opuszczenia szkoły i zaprzęgnię do ciężkiej pracy na roli.

A jaki z tego rezultat? Dla lepiej zaawansowanych w nauce — cofnięcie się w tył w tym rozwoju, dla tych, którzy albo krótko do szkoły chodzili, lub pozbawionych większych zdolności — niebezpieczeństwo powrotnego analfabetyzmu.

Te oto względy przemawiają za tem, abyśmy dużą uwagę zwracali na pracę oświatową w Kołach Młodzieży Wiejskiej.

Początkowo Koła Młodzieży powstawały jako placówki oświatowo - wychowawcze. A i dziś, gdy młodzież tworzy własną organizację, to dążeniem jej jest praca oświatowa. Może ona nie zdaje sobie dokładnie sprawy z charakteru i rodzaju tej pracy, lecz intuicyjnie do niej dąży, powodowana chęcią kształcenia swego umysłu i serca.

Wyzyskajmy to szlachetne dążenie do pracy umysłowej naszej dorosłej i dorastającej młodzieży wiejskiej i wychowajmy z niej, przygotowanych do życia samodzielnego ludzi i obywateli.

Pracę oświatową w Kołach Młodzieży należy traktować jako ruch oświatowy młodego, żądnego wiedzy pokolenia wiejskiego, które samo mu chce nadać charakter, opiera go o własne zrozumienie i zainteresowanie, korzystając jedynie z wskazówek i rad swych przewodników, któremi mogą być: książka, czy żywe słowo. Ceńmy samokształcenie w poczynaniach oświatowych młodzieży, rozumiejąc, że jest ono zarzewiem, z którego powstać może zdrowy o rzeczywiste zrozumienie i umiłowanie oparty pęd ku oświacie.

Gdy tak będziemy pojmowali naszą rolę w organizacji młodzieży, nie nas nie zniechęci do pracy na wsi: ani brak czasu, który przy dobrej woli się znajdzie, ani niedostateczne sytuowanie materialne, czemu znów młodzież nie jest winna i nie może za to ponosić konsekwencji.

Musimy wszyscy stanąć do pracy oświatowej, prowadzonej wśród ludu, a przede wszystkim do tej pracy stanąć muszą ci, którzy pogłębili swe wiadomości społeczne i oświatowe na specjalnych kursach. Obowiązkiem tych ostatnich jest prowadzić pracę pozaszkolną nietylko osobiście, lecz wciągnąć i zachęcić do niej innych, którzy nieraz dlatego tylko nie inicjują pracy wśród młodzieży pozaszkolnej, że nie wiedzą jak się do niej zabrać. Tym kolegom służmy radą i pomocą, aby corychlej zabrali się wraz z nami do wdzięcznej pracy wykuwania mocnych charakterów młodzieży, celem przygotowania jej do służenia Polsce.

ANTONI KOSSAKOWSKI.

## SPRAWOZDANIE Z DZIAŁALNOŚCI WYDZIAŁU SPOŁECZNO-OŚWIATOWEGO ZWIĄZKU P. N. S. P. ZA LATA 1928/29 i 1929/30.

### I. Ogólne sprawy organizacyjne.

Powołany w swoim czasie do życia Wydział Oświaty Pozaszkolnej Związku P. N. S. P. został przemianowany w okresie sprawozdawczym na *Wydział Społeczno - Oświatowy*. Nazwa ta bo-



wiem najlepiej odpowiada temu Wydziałowi organizacji, którego celem jest dążenie do rozwoju społeczno - oświatowej działalności nauczycielstwa.

Skład osobowy Wydziału Społeczno - Oświatowego nie uległ w okresie sprawozdawczym większym zmianom. Przewodnictwo spoczywało nadal w rękach kol. Aleksandra Patkowskiego. Obowiązki sekretarza po ustąpieniu kol. P. Banaczkowskiego od marca 1929 r. pełni kol. M. Kopeć. Na członków Wydziału dokooptowano kol. kol. W. Kuligę, W. Regulskiego i J. Żółkosia.

Biuro Wydziału zostało od 1 stycznia 1929 r. przeniesione do nowego lokalu przy ul. Świętokrzyskiej 30 m. 11. Załatwiło spraw przeszło 1200.

Posiedzeń Wydziału odbyło się 17, w tem dwa plenarne wszystkich członków. W miarę sił i możliwości Wydział wysyłał referentów na zjazdy i kursy, urządzone przez poszczególne ogniw organizacyjne. Jako delegaci Wydziału wyjeżdżali kilkakrotnie kol. kol. K. Maj, M. Kopeć, W. Kuliga, W. Regulski, Fr. Sedlaczek, i J. Chudy. W sprawach dotyczących pracy regionalistycznej wyjeżdżał kilkakrotnie kol. Al. Patkowski zaś w sprawach samorządowych: kol. kol. K. Maj, St. Pachniak i R. Tomczak.

Celem należytej rejestracji członków Związku P. N. S. P. biorących czynny udział w pracy społeczno - oświatowej, zaprowadzono w Wydziale kartotekę ewidencyjną. Postanowiono sporządzić również odpowiednie mapki ewidencyjne.

Wydział Społeczno - Oświatowy Związku P. N. S. P. współdziała w pracy oświatowej z następującymi organizacjami:

1. Biuro Ogólno-Organizacyjne Min. Spr. Wojsk. Referat Oświaty i Kultury, Warszawa, Marszałkowska 26. Tel. Centr. 8.04.20 i 8.04.40.

2. Biuro Zjazdów Samorządu Ziemskiego (Związek Sejmików Rzeczypospolitej Polskiej). Warszawa, Plac Napoleona 7. Tel. 225.50.

3. Centralne Towarzystwo Organizacji i Kółek Rolniczych, Warszawa, Kopernika 30. Tel. 210.15.

4. Centralny Związek Młodzieży Wiejskiej, Warszawa, Tamka 1. Tel. 236.40.

5. Instytut Oświaty Dorosłych, Warszawa, Nowogrodzka 21. Tel. 8.7803.

6. Instytut Oświaty i Kultury im. Staszica, Warszawa, Wspólna 23 — 12. Tel. 8.93.50.

7. Koło Pomocy Kulturalnej dla Młodzieży Pracującej, Warszawa, Trębacka 11. Tel. 442.75.

8. Polska Y. M. C. A. Związek Młodzieży Chrześcijańskiej, Warszawa, Marszałkowska 81a. Tel. 709.42.

9. Polski Biały Krzyż, Warszawa, Świętokrzyska 5. Tel. 415.54.

10. Polski Czerwony Krzyż, Warszawa, Smolna 6. Tel. 712.03.
11. Polskie Towarzystwo Krajoznawcze, Warszawa, Karowa 31. Tel. 642.50.
12. Stowarzyszenie Oświaty Robotniczej, Warszawa, Wioślarska 10. Tel. 348.73.
13. Towarzystwo „Świetlica”, Warszawa, Nowy Świat 21.
14. Towarzystwo Uniwersytetu Robotniczego, Warszawa, Czerwonego Krzyża 20. Tel. 325.03.
15. Związek Bibliotekarzy Polskich, Warszawa, Koszykowa 26. Tel. 8.40.93.
16. Związek Młodzieży Ludowej, Warszawa, Marszałkowska 68. Tel. 8.13.04.
17. Związek Młodzieży Wiejskiej Rz. P., Warszawa, Wspólna 23 — 12. Tel. 8.93.50.
18. Związek Pracy Obywatelskiej Kobiet, Warszawa, Brzozowa 2. Tel. 346.50.
19. Związek Spółdzielni Spożywców Rz. P., Warszawa, Grażyny 13. Tel. 8.39.63.
20. Związek Strzelecki, Warszawa, Al. Jerozolimskie 27. Tel. 415.81.
21. Związek Teatrów Ludowych, Warszawa, Tamka 1. Tel. 325.49.
22. Związek Zawodowy Pracowników Kolejowych Rz. P. (Wydział Kulturalno-Oświatowy), Warszawa, Czerwonego Krzyża 20. Tel. 311.13.

Obowiązujące regulaminy Wydziału Społeczno-Oświatowego ogłoszone w *Przewodniku Pracy Społeczno - Oświatowej* poddano rewizji. Zatwierdzone w dniu 23 października b. r. przez Wydział Wykonawczy Związku P. N. S. P. zmiany, przedstawiają się obecnie następująco:

### Regulamin Wydziału Społeczno-Oświatowego Związku Nauczycielstwa Polskiego. Str. 16<sup>1</sup>.

W tytule i § 1 zmiana zamiast Związku Polskiego Nauczycielstwa Szkół Powszechnych — Związku Nauczycielstwa Polskiego.

Na str. 17 p. j, wiersz 3 i 4 od góry winno być: Związku Nauczycielstwa Polskiego.

Na str. 17 p. 4 wiersz 6 od góry zamiast P. N. S. P. winno być N. P.

Na str. 17 p. 4 ustęp d wiersz 11 i 12 od góry winno być: Okręgowych Komisji Społeczno - Oświatowych Z. N. P.

<sup>1</sup> Strony *Przewodnika Pracy Społecznej i Oświatowej*, Warszawa — 1929.



Na str. 17 p. 6 wiersz 20 góry po słowach Sekcyj Wydziału zmienić kropkę na dwukropek i dodać: samorządowej, spółdzielczej, regionalistycznej, krajoznawczo - turystycznej i t. d., kierownicy Uniwersytetów Ludowych i Kursów Społeczno - Rolniczych w Brodach.

Na str. 17 p. 7 wiersz 24 winno być Z. N. P.

Na str. 17 p. 11 wiersz 31, 2 i 3 winno być: podlegają Okręgowe Komisje Społeczno - Oświatowe Związku, Powiatowe Komisje Społeczno - Oświatowe, i Referaty.

Na str. 17 p. 14 wiersz 4 od dołu winno być: dwa razy do roku.

### W r e g u l a m i n i e r a m o w y m O k r ę g o w y c h K o m i s y j S p o ł e c z n o - O ś w i a t o w y c h.

Na str. 18 w tytule winno być: Okręgowych Komisji Społeczno - Oświatowych przy Okręgach Związku Nauczycielstwa Polskiego i u dołu strony odnośnik: 1) wprowadza się następującą tytulaturę, obowiązującą na blankietach i pieczętkach: np. Lubelska, Łódzka, Kielecka, Krakowska, Wileńska i t. p. Okręgowa Komisja Społeczno - Oświatowa Związku Nauczycielstwa Polskiego.

Na str. 18 p. 1 winien brzmieć: Zarząd Okręgu Związku Nauczycielstwa Polskiego tworzy Okręgową Komisję Społeczno - Oświatową.

Na str. 18 p. 2 wiersz 6 od góry przed wyrazem Komisja dodać należy: Okręgowa.

Na str. 18 p. 2 wiersz 8 winno być: Związku N. P.

Na str. 18 p. 3 wiersz 10 przed wyrazem Komisję dodać „Okręgową”, w wierszu 11 skreślić wyrazy „Okręgowego Oddziału”.

Na str. 18 p. 4 wiersz 13 i 14 skreślić wyraz „Oddziału”; w wierszu 16 i 17 ustęp 4 winien brzmieć: przewodniczący Powiatowych Komisji Społeczno - Oświatowych przy Oddziałach Związku”, w ustępie 5, wiersz 19 skreślić wyrazy „szkół powszechnych”.

Na str. 18 p. 5 wiersz 20 od góry dodać przed wyrazem „Komisja” wyraz „Okręgowa”, w wierszu 22 na końcu skasować kropkę i dodać „oraz referentów sekcji fachowych: samorządowej, spółdzielczej, regionalistycznej, krajoznawczo - turystycznej i t. d.”.

Na str. 18 wiersz 15 od dołu winno być: Związku N. P.

Na str. 18 p. 8 wiersz 11 i 12 od dołu winno brzmieć: Zarządu Okręgu Związku N. P.

Na str. 18 p. 9 wiersze 10 i 11 od dołu winno brzmieć: „Okręgowa Komisja Społeczno - Oświatowa organizuje w porozumieniu z Zarządami Oddziałów Powiatowe Komisje Społeczno - Oświatowe” i t. d.

Na str. 18 p. 10 wiersz 7 od dołu po wyrazie „plenarne” dodać

okręgowe, w wierszu 6 od dołu skreślić wyrazy „raz na kwartał”, a dać dwa razy do roku; w wierszu 5 od dołu skreślić „na dwa tygodnie” a dać „na miesiąc”.

Na str. 18 p. 11, wiersz 4 od dołu dodać przed wyrazem „Komisja” wyraz „Okręgowa”, w wierszu trzecim od dołu zamiast wyrazu „sekcji” dać „powiatowych komisji”.

Na str. 19 wiersz 1 i 2 od góry winno być „Związku Nauczycielstwa Polskiego”, p. 12 otrzymuje brzmienie: „Okręgowa Komisja Społeczno - Oświatowa przedkłada swe uchwały Zarządowi Okręgowemu Związkowi”.

### W regulaminie ramowym Powiatowych Komisji Społeczno - Oświatowych:

Na str. 19 winno być: „regulamin ramowy Powiatowych Komisji Społeczno - Oświatowych przy Oddziałach Powiatowych Związku Nauczycielstwa Polskiego” i na dole odnośnik: 1) wprowadza się na blankietach, pieczętkach i t. d. następującą tytulaturę np. Radomska, Złoczowska i t. p. Powiatowa Komisja Społeczno - Oświatowa.

Na str. 19 p. 1 wiersz 8 od góry zamiast wyrazu „Sekcję” winno być: „Powiatową Komisję”, w p. 2 wiersz 11 od góry i w p. 3 wiersz 14 od góry zamiast „Sekcji” — „Powiatowej Komisji”, w p. 3 ustęp d wiersz 20 od góry winno być „Związek Nauczycielstwa Polskiego”.

Na str. 19 p. 4 winien brzmieć: „Powiatowa Komisja Społeczno - Oświatowa wybiera sekretarza i skarbnika, którzy wspólnie z przewodniczącym stanowią Prezydium Powiatowej Komisji S. O. Prezydium P. K. S. O. powołuje referentów sekcji fachowych: samorządowej, spółdzielczej, regionalistycznej, krajoznawczo - turystycznej i t. d.

Na str. 19 p. 5 wiersz 18 od dołu, w punkcie 6 wiersz 16 od dołu, w p. 7 wiersz 13 od dołu, w punkcie 8 wiersz 10 od dołu, w p. 9 wiersz 6 od dołu, w p. 10 wiersz 4 od dołu wyraz „sekcja” zastąpić przez „Powiatowa Komisja S. O.”.

Na str. 19 p. 8 wiersz 8 od dołu zmienić „Związku P. N. S. P.” na „Związku N. P.”.

Na str. 19 p. 8 wiersz 7 zastąpić wyraz „uzupełniony” na „odpowiednio dostosowany”.

Na str. 19 p. 10 wiersz 2 i 1 od dołu winny brzmieć: „i przesyła je Okręgowej Komisji Społeczno - Oświatowej przy Okręgu Związku Nauczycielstwa Polskiego”.

Na str. 20 w regulaminie referatów w tytule, w p. 1. 5, 6 zmienia się: Związek Polskiego Nauczycielstwa Szkół Powszechnych na Związek Nauczycielstwa Polskiego”.

Na str. 20 w p. 3 wiersz 12 na końcu dodać „nadto referen-



tów działów fachowych: samorządowego, spółdzielczego, regionalistycznego, turystyczno - krajoznawczego i t. d.", w p. 6 wiersz 12 od dołu zamiast „Sekcji” podać należy „Powiatowej Komisji”.

W programach pracy Wydziału Społeczno - Oświatowego Z. N. P. wprowadza się zmiany następujące:

Na str. 21 zmiany tytułów: winno być „programy pracy dla Komisji Okręgowych, Powiatowych Referatów Społeczno - Oświatowych Związku Nauczycielstwa Polskiego” oraz „program pracy dla Okręgowych Komisji Społeczno-Oświatowych przy Okręgach Związku Nauczycielstwa Polskiego”.

Na str. 21 wiersz 10 od dołu brzmieć winien: „zadaniem Okręgowej Komisji Społeczno - Oświatowej jest:”, w wierszach 1 i 2 od dołu winno być „na terenie działalności Okręgu Związku Nauczycielstwa Polskiego”.

Na str. 22 wiersz 18 od dołu: zamiast „Okręgowego Oddziału winno być „Okręgu”.

W tytule na stronie 22 winno być: „Program pracy dla Powiatowych Komisji Społeczno - Oświatowych przy Oddziałach Powiatowych Związku Nauczycielstwa Polskiego”.

Na str. 22 wiersz 10 i 11 winno brzmieć: „zadaniem Powiatowej Komisji Społeczno - Oświatowej przy Oddziale Powiatowym Związku Nauczycielstwa Polskiego”.

Na str. 23 wiersz 1 od góry, 21, 17, 15, 8, i 3 od dołu zmienić wyraz „Sekcja” na „Powiatowa Komisja”.

Na str. 23 w wierszach 9 i 10 od dołu winno być: Związku Nauczycielstwa Polskiego.

Wszystkie wymienione zmiany wynikają przede wszystkim z nowego Statutu Związku, uchwalonego przez Zjazd Delegatów w dniu 7 lipca 1930 roku i z dążności Wydziału Społeczno - Oświatowego do specjalizacji pracy społecznej a łącznie z tem racjonalnego jej podziału i organizacji. W tym zakresie wprowadzają zmiany wymienione w nomenklaturze wyróżnienia terytorjalne: Wydział dla całego terenu pracy Związku, Okręg na terenie Województwa, i Ogniska dla zasadniczej jednostki terytorjalnej, jak to przewiduje statut Związku. Przyjmuje się dalej nazwę Komisji, jako terminu organizacyjnego 2 i 3 stopnia, zatrzymuje się nazwę referatu dla 1 stopnia. „Sekcja” jest rozumiana, jako wyróżnienie rodzaju pracy: spółdzielczość, samorząd i t. d. dlatego Sekcje istnieć mogą wszędzie przy Wydziale S. O., Okręgowej Komisji S. O., Powiatowej Komisji S. O. i przy Ogniskowych Referatach S. O.

## II. Ogólne sprawy programowe.

Wydział Społeczno - Oświatowy Związku P. N. S. P. prowadzi w zakresie programowym dwa działy pracy: instrukcyjny i wydawniczy. Pierwszy dział pracy realizuje Wydział przez organi-

zowanie odpowiednich kursów, konferencji, zjazdów. W okresie sprawozdawczym staraniem Wydziału odbył się w Zakopanem w czasie od 3 — 27 sierpnia 1929 r. kurs instruktorski pracy społeczno - oświatowej dla nauczycieli. W kursie wzięło udział 31 osób ze wszystkich województw oraz 3 osoby z Francji i 1 z Brazylii. Na kursie omawiane były zagadnienia socjologii, ekonomii społecznej i spółdzielczości, cele i zadania oraz formy i metody pracy społeczno - oświatowej, teatru ludowego, samorządu terytorjalnego, pracy wśród młodzieży oraz technika życia stowarzyszeniowego. W czasie kursu odbywały się wycieczki, zebrania dyskusyjne, śpiewy i zabawy, a na zakończenie odegrali słuchacze 2 razy w Zakopanem i 1 w Brodach k. Kalwarji „Wesele Krakowskie” układu i reżyserji p. wizytatora J. Cierniaka. Kierownikiem Kursu z ramienia Wydziału Społeczno - Oświatowego był kol. K. Maj. Podobny kurs odbył się również w lipcu r. b. Sprawozdanie z tego kursu było zamieszczone w N-rze 1 — 2 *Głosu Nauczycielskiego* z września b. r.

Z inicjatywy Wydziału Społeczno - Oświatowego odbyły się w każdym Okręgu Związku P. N. S. P. konferencje poświęcone omówieniu pracy społeczno oświatowej wśród nauczycielstwa i nauczycielstwa wśród społeczeństwa. Referentami na tych konferencjach byli delegaci Wydziału S. O. oraz miejscowi działacze społeczno - oświatowi. Nadto w kilkunastu powiatach odbyły się przy fachowej i materialnej pomocy Wydziału krótkoterminowe kursy, na których omawiano zadania, program i organizację pracy społeczno - oświatowej.

Wobec ogromu zadań Wydział Społeczno - Oświatowy postanowił w swej działalności uwzględnić specjalizację pracy społeczno - oświatowej. W tym celu Wydział rozpoczął organizować zjazdy nauczycieli interesujących się danem zagadnieniem. W okresie sprawozdawczym odbyły się w Warszawie i we Lwowie zjazdy nauczycieli samorządowców, w Warszawie dnia 1 i 2 lutego 1930 roku, zjazd nauczycieli regionalistów oraz w dniach 25 i 26 kwietnia 1930 zjazd nauczycieli spółdzielców. Na zjazdach tych wygłoszono szereg odpowiednich referatów.

Celem pogłębienia pracy społeczno - oświatowej i propagandy jej rozwoju, Wydział Społeczno-Oświatowy wydał *Przewodnik pracy społeczno-oświatowej* oraz dwa nowe tomiki *Biblioteki Polskiej Oświaty Pozaszkolnej* a mianowicie Nr. 4 *Co to jest oświata pozaszkolna* w opracowaniu kol. K. Maja i Nr. 5 *Wszechświatowa konferencja oświaty dorosłych w Cambridge* w opracowaniu prof. R. Dyboskiego. Nadto wydaje Wydział dwumiesięcznik, poświęcony teorji i praktyce pracy oświatowej *Polską Oświatę Pozaszkolną*, o którym obszerniejsza wzmianka znajduje się w jednym z dalszych rozdziałów niniejszego sprawozdania.



### III. Sekcja Regionalistyczna.

Najżywotniejszą Sekcją Wydziału Społeczno - Oświatowego jest Sekcja Powszechnych Uniwersytetów Regionalnych, obecnie Regionalistyczna. Przewodniczącym Zarządu tej Sekcji jest kol. Al. Patkowski, przewodniczącym Rady Naukowej Sekcji jest b. rektor Uniwers. Warsz. prof. dr. Tadeusz Brzeski. Sekcja działa na podstawie następujących regulaminów:

#### Regulamin Organizacyjny Sekcji Regionalistycznej Związku Nauczycielstwa Polskiego.

#### Cele i środki.

§ 1. Celem Sekcji jest budzić do czynnego życia na polu samorządowej, gospodarczej i umysłowej pracy nauczycielstwo, zorganizowane w Związku N. P. a za jego pośrednictwem i wpływem oddziaływać na społeczeństwo prowincjonalne danej ziemi polskiej, tworzącej w dzisiejszym układzie stosunków indywidualność terytorjalną przedewszystkiem pod względem gospodarczym, a łącznie z tym również społecznym i kulturalnym.

Dążeniem Sekcji jest:

- a) pogłębić kulturę umysłową i społeczną nauczyciela szkoły powszechnej, zorganizowanego w Związku N. P. przez szerokie uświadomienie w zakresie zagadnień życia społecznego, gospodarczego i umysłowego Polski Współczesnej;
- b) przygotować do twórczego poznawania tych zjawisk przez organizację regionalnej współpracy naukowej nauczycielstwa szkół powszechnych, seminarjów nauczycielskich i innych.

Sekcja chce w ten sposób zapewnić twórczą rolę w tworzeniu kultury społecznej i umysłowej Polski Współczesnej — szkole powszechnej, jako podstawie wychowania obywateli wsi i miast, przyczynić się do podniesienia żywotności umysłowej i społecznej poszczególnych ziem (regionów) Rzeczypospolitej Polskiej.

§ 2. Do osiągnięcia powyższego celu zdąża sekcja przez:

- a) ustalenie programu dla regionalizmu polskiego;
- b) pracę nad zagadnieniem podziału Polski na regiony gospodarcze (społeczne i kulturalne);
- c) wyznaczenie naukowo uzasadnionych centrów odnośnych regionów gospodarczych (i społeczno-kulturalnych);
- d) propagandę prasową, odczytową, organizację zjazdów regionalnych i t. d.;
- e) organizację kół regionalnych lub współdziałanie z istnie-

jącymi (Związek Podhalan lub analogicznymi Związkami Podlasiian, Pokucian i t. p.);

- f) organizację na terenie każdego regionu gospodarczego (i społeczno - kulturalnego) Powszechnego Uniwersytetu Regionalnego, jako ośrodka pracy naukowej dla badań zagadnień gospodarczych, społecznych i umysłowych danego regionu lub kompleksów regionalnych, względnie działów wiedzy o Polsce w zakresie regionalnym.  
 UWAGA: „Powszechnie Uniwersytety Regionalne” rządzą się na podstawie wewnętrznego regulaminu w stosunku do warunków miejscowych i dyrektyw organizacyjnych Związku N. P.
- g) podejmowanie wydawnictw naukowych, popularyzacyjnych i propagandowych w zakresie zagadnień gospodarczych, społecznych i kulturalnych poszczególnych ziem (regionów) Rzeczypospolitej.

#### F u n d u s z e i r a c h u n k o w o ś ć.

§ 3. Sekcja operuje funduszami zebranymi ze składek członkowskich i wpisowego. Wpisowe wynosi zł. 2, składka członkowska 50 gr. miesięcznie oraz funduszami przeznaczonymi na ten cel przez Zarząd Główny lub z innych źródeł.

§ 4. „Powszechnie Uniwersytety Regionalne” w zakresie organizowanych przez siebie kursów wakacyjnych lub specjalnych, wycieczek naukowych i t. p. opierają się na specjalnym budżecie, zatwierdzonym przez Wydział Wykonawczy Zarządu Głównego lub instancje organizacyjne do tego powołane, zgodnie z uwagą do § 2, punkt f.

§ 5. Rachunki Sekcji prowadzone są w drodze otwarcia specjalnego konta sekcji w księgach rachunkowych Zarządu Głównego Zw. N. P.

#### C z ł o n k o w i e.

§ 6. Członkiem Sekcji może być każdy członek Związku N. P. oraz osoby przyjęte lub zaproszone przez Zarząd Sekcji.

UWAGA: Przyjęcie członków odbywa się na podstawie specjalnych deklaracji, wypełnianych i podpisanych przez osoby zgłaszające się do Sekcji.

§ 7. Członkowie Sekcji uczestniczą w zjazdach, kursach, wycieczkach, organizują współpracę naukową na prowincji, korzystają z rad i wskazówek fachowych w pogłębianiu podejmowanej pracy społecznej i naukowej.

UWAGA: Członkowie korzystają z ulg na wydawnictwach, podejmowanych lub inicjowanych przez Radę Naukową Sekcji.



§ 8. Członkowie zbierają się raz do roku w celu dokonania wyborów, wysłuchania i przyjęcia sprawozdania, zatwierdzenia programu organizacyjnego pracy na rok następny.

#### Zarząd i Rada Naukowa.

§ 9. Na czele Sekcji stoi Zarząd, wybrany przez Zjazd członków w ilości i w sposób przewidziany przez regulamin wewnętrzny.

§ 10. Zarząd Sekcji wyłania Radę Naukową, zapraszając do niej przedstawicieli nauki, wybitnych fachowców i działaczy społecznych, pracujących naukowo.

§ 11. Rada Naukowa rządzi się autonomicznie na podstawie regulaminu wewnętrznego przez siebie uchwalonego.

§ 12. Zarząd Sekcji rządzi się regulaminem wewnętrznym przez siebie uchwalonym z tem, że przewodniczącego sekcji desygnuje Wydział Społeczno - Oświatowy Związku N. P., który referuje sprawy Sekcji na posiedzeniach Wydziału S. O. i przedstawia do zatwierdzenia wnioski wymagające uzgodnienia z linią przewodnią pracy Związku N. P.

#### Sekcja i „Związek Kół Regionalnych”.

§ 13. Członkowie Sekcji są automatycznie członkami oddzielnych Kół Regionalnych i należą do działającego na podstawie programu regionalizmu polskiego ideowego zrzeszenia, skupionego w „Związku Kół Regionalnych”.

§ 14. Członkowie Sekcji są organizatorami Kół Regionalnych i czynnie współdziałają w propagandzie haseł oraz ideologii regionalizmu polskiego.

§ 15. Członkowie Sekcji opłacający składki w Kółach Regionalnych, zwolnieni są od opłat, przewidzianych w § 3.

#### Regulamin wewnętrzny Rady Naukowej Sekcji Regionalistycznej Związku Naukowców Polskiego.

§ 1. Zgodnie z § 15 regulaminu Zarząd Sekcji Regionalistycznej organizuje Radę Naukową złożoną z osób zamieszkałych w Warszawie i zaprasza do współpracy z Radą fachowców z poza Warszawy w liczbie niezbędnej do objęcia całości zagadnień związanych z pracą naukową nad zagadnieniami regionalnymi.

§ 2. Członkowie Rady Naukowej z terenu stałej siedziby

Sekcji (Warszawa) pełnią funkcje organizacyjne w zakresie następujących czynności:

- a) nadawania kierunku fachowego pracom Sekcji, udzielanie Zarządowi porad, wskazówek i instrukcyj;
- b) inicjowania i ustalania programu pracy wydawniczej;
- c) udzielania wskazówek i pomocy w pozyskiwaniu prelegentów, kierowników wycieczek, ćwiczeń i t. p., nadto utrzymują łączność z zaproszonymi do współpracy członkami Rady z poza Warszawy we wszystkich sprawach wyżej wymienionych.

§ 3. Miejscowi członkowie Rady (z Warszawy) wybierają z pośród siebie prostą większością głosów: prezesa, wiceprezesa i sekretarza, nadto powołują referentów do zagadnień *fizjografii polskiej*: a) geologia, b) geografia, c) botanika, d) zoologia; referentów do zagadnień z dziedziny: (humaniorów i pogranicza): a) antropologia, b) etnologia, c) prehistorja, d) historia (osadnictwo, kościół i oświata), e) język, f) literatura, g) sztuka, h) muzyka, i) muzealnictwo oraz *do zagadnień społeczno-gospodarczych*: a) demografia (oraz rolnictwo, przemysł, górnictwo, handel, kredyt i komunikacje), b) socjografia, c) administracja i samorząd.

§ 4. Zadaniem referentów poszczególnych działów będzie utrzymywać stały kontakt z zapraszonymi do współpracy członkami Rady Naukowej, przedstawiać ustnie na posiedzeniach lub zgłaszać pisemnie na ręce prezydium projekty i wnioski w sprawie podjęcia prac popularno - naukowych, organizacji współpracy naukowej, podejmowania wydawnictw, organizacji ekspedycji i wycieczek naukowych i t. p.

§ 5. Zwyczajne posiedzenia Rady Naukowej wspólnie z Zarządem S. R. odbywają się ędwa razy do roku: a) w listopadzie lub grudniu — sprawozdawcze, b) w maju lub czerwcu — programowe.

§ 6. Nadzwyczajne posiedzenie Rady Naukowej może być zwołane w każdym czasie na życzenie jednego z członków Rady, na mocy decyzji prezydium lub też uchwały Zarządu.

§ 7. O terminach i porządku obrad posiedzeń zwyczajnych Rady zawiadamiani są wszyscy miejscowi i zamiejscowi członkowie Rady. Uchwały posiedzeń są prawomocne bez względu na ilość obecnych.

§ 8. O posiedzeniach nadzwyczajnych zawiadamiani są miejscowi członkowie Rady — o ile nie zapadnie inna w tym względie uchwała.

§ 9. Normalny tok pracy w zakresie porad fachowych odbywa się w drodze pisemnego lub osobistego porozumienia.

§ 10. Poza gronem wymienionym w § 3 liczba członków Rady jest nieograniczona.

§ 11. Regulamin niniejszy ulega rewizji na wniosek pre-



zydjum Rady Naukowej lub Zarządu Sekcji w każdym czasie, kiedy zajdzie życiowa tego potrzeba.

## Regulamin Zarządu Sekcji Regionalistycznej Z w. Nauczycielstwa Polskiego.

- § 1. Celem Sekcji jest realizacja postulatów organizacyjnych programu regionalizmu polskiego ustalonego przez Radę Naukową.
- § 2. Zarząd Sekcji powołuje Wydział Społeczno-Oświatowy Z. N. P.;  
zatwierdzenie składu Zarządu, podobnie jak aprobata uchwał przechodzi zwykłym trybem organizacyjnym w drodze sprawozdania przewodniczącego W. S. O. na posiedzeniach Wydziału Wykonawczego Z. N. P.
- § 3. Zarząd Sekcji składa się z 7 — 9 osób (wraz z przewodniczącym), zamieszkałych w Warszawie.
- § 4. Do Zarządu wchodzi automatycznie wszyscy przewodniczący lokalnych Powszechnych Uniwersytetów Regionalnych.
- § 5. Zarządowi przysługuje prawo kooptacji członków wybitnie zainteresowanych ruchem regionalistycznym i współdziałających z jego rozwojem.
- § 6. Zarząd dzieli swe czynności między:
- a) przewodniczącego,
  - b) zastępcę,
  - c) sekretarza,
  - d) zastępcę sekretarza,
  - e) skarbnika.
- § 7. Rada Naukowa deleguje jednego ze swych członków do Zarządu Sekcji z głosem stanowczym.
- § 8. Zebrania Zarządu Sekcji są prawomocne przy udziale połowy członków zamieszkałych w Warszawie t. j. 4 osób, w tem przewodniczącego lub zastępcy.
- § 9. Sekcja odbywa posiedzenia Zarządu oraz prezydjum. Raz na miesiąc winno się odbyć zwykłe posiedzenie Zarządu lub prezydjum. Zebrania nadzwyczajne może zwoływać przewodniczący w każdym czasie kiedy to uzna za konieczne.
- § 10. O każdym posiedzeniu Zarządu Sekcji lub prezydjum bywa powiadamiany przewodniczący i delegat Rady Naukowej, którzy uczestniczą w zebraniach z głosem stanowczym.
- § 11. Członkowie Zarządu Sekcji uczestniczą w dwóch posiedzeniach Rady Naukowej: programowem i sprawozdawczem i posiadają pełne prawo głosu w sprawach organizacyjnych. Na pomienionych posiedzeniach winni uczestniczyć prze-

wodniczący lokalnych Powszechnych Uniwersytetów Regionalnych.

- § 12. Wspólne posiedzenia Rady Naukowej i Zarządu S. R. odbywają się: sprawozdawcze w miesiącu listopadzie lub grudniu, programowe zaś w maju lub czerwcu każdego roku.
- § 13. Nieobecność nieusprawiedliwiona na dwóch z kolei posiedzeniach Zarządu Sekcji powoduje utratę mandatu członka Sekcji.
- § 14. Zarząd Sekcji na podstawie niniejszego regulaminu organizuje Radę Naukową S. R. Sposób powołania Rady, zakres działania oraz kompetencje określa regulamin Rady.
- § 15. Regulamin niniejszy ulega rewizji na wniosek prezydium w każdym czasie kiedy zajdzie życiowa tego potrzeba.

Regulamin dla Powszechnych Uniwersytetów Regionalnych był drukowany w numerze 4/5 *Polskiej Oświaty Pozaszkolnej* z 1930 r.

Praca Sekcji Regionalistycznej, mająca na celu przygotowanie do pracy nad podnoszeniem i rozwojem życia poszczególnych wyodrębniających się pod względem społecznym, kulturalnym i gospodarczym ziemiach naszego kraju rozrasta i pogłębia się coraz więcej. Zapoczątkowany przez Sekcję P. U. R. ruch regionalistyczny wśród nauczycielstwa rozszerza się, budząc coraz większe zainteresowanie i zdobywając coraz większą ilość zwolenników nie tylko wśród nauczycielstwa lecz także i wśród społeczeństwa. Przyczyniają się do tego w znacznej mierze wydawnictwa regionalne. W okresie sprawozdawczym Sekcja Regionalistyczna razem ze Związkiem Podhalan wydała III tom *Biblioteki Regionalnej* zawierający *Wskazania* Władysława Orkana. Tom ten jest niejako testamentem przedwcześnie zmarłego twórcy regionalizmu podhalańskiego w dziedzinie ideologii i ruchu regionalistycznego. W przygotowaniu do druku jest tom IV p. t. *Regionalizm w Polsce i zagranicą*, opracowany przez kol. Aleksandra Patkowskiego. W tomie tym znajdują się artykuły pióra wybitnych pionierów ruchu regionalistycznego w innych krajach. Na ukończeniu druku znajduje się obszernie wydawnictwo p. t. *Pamiętnik Świętokrzyski*, poświęcony rocznicom Kochanowskiego i Powstania Listopadowego oraz sprawom ziemi kielecko - sandomierskiej.

Wzorem *Biblioteki Regionalnej* Sekcji, powstają biblioteki poszczególnych ziem. Przodują tu Zamość, Kalisz i Miechów. Zarząd Okręgu Wołyńskiego wydał *Rocznik Wołyński*, dzieło o wielkiej wartości naukowej, będące skarbnicą wiadomości o Wołyniu. Z inicjatywy i staraniem Zarządów Oddziałów Powiatowych Związku P. N. S. P. rozwija się praca regionalna, będąca odzwierciedleniem ruchu i ideologii regionalnej na poszczególnych terenach. W wielkiej księdze p. t. *Dziesięciolecie Odrodzonej Polski* zamieszczony został obszerny artykuł, pióra przewodniczącego Sekcji



kol. Patkowskiego o ruchu regionalistycznym. Kilka czasopism poświęciło swe łamy dla omawiania zagadnień regionalistycznych.

Obok wydawnictw Sekcja organizuje kursy i wycieczki regionalne. W okresie sprawozdawczym odbyły się następujące wycieczki: 1) gospodarcza po Wielkopolsce; 2) literacka, poświęcona twórczości Mickiewicza po Nowogródczyźnie, 3) krajoznawcza po Braślawoszczyźnie, 4) etnograficzna po Polesiu. W roku bieżącym odbyły się wycieczki: 1) geobotaniczna po Puszczy Białowieskiej, Grodzieńszczyźnie i Suwalszczyźnie, 2) geograficzna po Podolu. Z inicjatywy Wołyńskiego Zarządu Okręgowego odbył się w roku 1929 wołyński kurs regionalny, połączony z wycieczkami po województwie. Wycieczki te i kursy, prowadzone przez wybitnych znawców terenów i przedmiotów, są najlepszą propagandą ruchu regionalistycznego i biorącym w nich udział przynoszą wiele korzyści. Z inicjatywy Sekcji odbył się w Warszawie w dniach 1 i 2 lutego 1930 r. zjazd nauczycieli regionalistów. Na zjeździe tym, mającym charakter towarzyskiej biesiady, zastanawiano się nad sprawą nowego wydania *Słownika geograficznego ziem polskich* i omówiono sprawę współpracy regionalistów w inwentaryzacji zabytków sztuki oraz organizacji pracy krajoznawczej w szkole i poza szkołą.

Z istniejących na terenie Powszechnych Uniwersytetów Regionalnych na pierwsze miejsce wysuwa P. U. R. im. St. Konarskiego w Sandomierzu.

Zorganizowany w Sekcji Regionalistycznej z inicjatywy P. U. R. im. St. Witkiewicza w Zakopanem „Komitet Witkiewiczowski” oddał do druku *Zeszyt Kościelny* St. Witkiewicza, niezwykle cenną pracę prof. Gosienieckiego. Sekcja Regionalistyczna jako spadkobierczyni spuścizny nałęczowskiej St. Żeromskiego, z zapisu ś. p. Oktawji Żeromskiej ustaliła wytyczne muzealnego urządzenia wnętrza Chaty Stefana Żeromskiego, w której utworzone będzie muzeum, poświęcone życiu i twórczości wielkiego pisarza.

Przed wakacjami letnimi 1930 r. Sekcja Regionalistyczna współdziałała ze Zrzeszeniem Akademickich Kół Prowincjonalnych w Warszawie w zorganizowaniu *cyklu odczytów* dotyczących zagadnień regionalizmu polskiego. Cykl ten zamierza Zrzeszenie przy pomocy Sekcji Regionalistycznej opublikować ewentualnie w jednym z tomików *Biblioteki Regionalnej*.

#### IV. S e k c j a S a m o r z ą d o w a.

W dniach 7 i 8 grudnia 1928 r. została przez Wydział Społeczno - Oświatowy zwołana do Warszawy konferencja nauczycieli w sprawach samorządowych. Wzięło w niej udział około 100 nauczycieli — samorządowców. Rezultatem tej konferencji była m. i. uchwała, domagająca się od Zarządu Głównego Związku

P. N. S. P. utworzenia Sekcji Samorządowej. Do zrealizowania tej uchwały wybrano na konferencji Zarząd Sekcji z kol. K. Majem, jako przewodniczącym na czele. Zarząd opracował regulamin, który był drukowany w Nr. 3 z 1929 r. *Polskiej Oświaty Pozaszkolnej*, rozpiisał ankietę i zajął się rejestracją nauczycieli i samorządowców.

W dniach 4 i 5 maja 1929 r. odbyła się druga konferencja w sprawach samorządowych we Lwowie.

Dalsza praca Sekcji idzie przede wszystkim w kierunku organizacyjnym. Na konferencjach i zjazdach powiatowych i wojewódzkich przedstawia się potrzebę organizowania sekcji samorządowych w Okręgach i Oddziałach Powiatowych oraz zachęca się nauczycielstwo do brania udziału w życiu i pracy samorządów terytorjalnych. Po załatwieniu spraw organizacyjnych w poszczególnych ogniwach związkowych, przystąpi Sekcja do realizowania programu, polegającego głównie na budzeniu należytego zrozumienia i należytego zainteresowania się sprawami samorządowymi oraz formami pracy samorządu terytorjalnego.

Obecnie przewodniczącym Sekcji jest kol. St. Machowski.

## V. Sekcja Spółdzielcza.

Sekcja Spółdzielcza istnieje od początku 1928 r. pod przewodnictwem kol. Franciszka Dąbrowskiego. Praca Sekcji polegała na budzeniu zainteresowania ruchem spółdzielczym wśród nauczycielstwa oraz na pogłębianiu jego wiadomości z zakresu spółdzielczości a także wyrabianiu kierunku i metod pracy. W tym celu członkowie Sekcji zamieścili szereg odpowiednich artykułów w czasopiśmie nauczycielskich oraz wygłosili na zebraniach i kursach nauczycielskich szereg referatów z zakresu spółdzielczości. Dzięki inicjatywie Zarządu Okręgu w Lublinie i przy jego pomocy zorganizowano konferencje poświęcone spółdzielczości w kilku miastach w województwie lubelskim.

Sekcja Spółdzielcza od chwili powstania stała się Sekcją Szkolną Centralnego Komitetu Dnia Spółdzielczości. W „Dniach Spółdzielczości” Sekcja zorganizowała odpowiednie akademje, nadawane przez radjo. Sekcja wydała również specjalną broszurkę p. t. *Wzór przemówienia i projekt urządzenia obchodu Dnia Spółdzielczości w szkole*. W celach organizacyjnych przeprowadzono rejestrację nauczycieli spółdzielców. W dniach 25 i 26 kwietnia b. r. zorganizowano w Warszawie zjazd nauczycieli spółdzielców, w którym wzięło udział około 80 osób, a na którym wygłoszono i przedyskutowano szereg referatów. m. i. referat na tym zjeździe wygłosił b. prezydent Rzplitej, prof. St. Wojciechowski. Zjazd ten ustalił wytyczne pracy Sekcji na najbliższy okres czasu.



## VI. Sekcja Krajoznawczo-Turystyczna.

Sekcja Krajoznawczo-Turystyczna stanowi odrębną Sekcję Wydziału Społeczno-Oświatowego od niedawnego czasu. W okresie sprawozdawczym Sekcja pozostająca pod przewodnictwem kol. K. Maja zorganizowała wycieczkę do Czechosłowacji. W r. 1928 staraniem Sekcji odbyły się 2 wycieczki w Tatry i 2 wycieczki nad morze. W r. 1929 Sekcja kierowała akcją przyjazdu zagranicznych wycieczek nauczycielskich na Powszechną Wystawę Krajową do Poznania. Zaopiekowała się wycieczkami nauczycielskimi z Bułgarii, Czechosłowacji i Rumunii. Nadto zorganizowała wycieczkę nad morze, 3 wycieczki w Tatry i 1 wycieczkę na Słowaczczyznę.

Obecnie przewodniczącym Sekcji jest kol. M. Kopeć.

Sekcja działa na podstawie następującego regulaminu:

**Regulamin Sekcji Krajoznawczo-Turystycznej. Zw. Nauczycielstwa Polskiego.**

1. Sekcja Krajoznawczo-Turystyczna istnieje w myśl § 9 „Regulaminu Wydziału Społeczno-Oświatowego Związku Nauczycielstwa Polskiego”.

2. Celem Sekcji jest:

- propagowanie idei krajoznawczej i turystyki wśród członków Związku Nauczycielstwa Polskiego, a także wśród społeczeństwa oraz wśród młodzieży szkolnej i pozaszkolnej,
- dążenie do dokładnego poznania przez członków Związku kraju ojczystego,
- dążenie do poznania krajów obcych, aby przez to głębiej poznać własny,
- wypowiadanie opinii w sprawie programu i metod nauczania krajoznawstwa w szkołach i instytucjach oświaty pozaszkolnej,
- ułatwianie zwiedzania Polski nauczycielstwu z zagranicy.

3. Cele powyższe Sekcja realizuje przez:

- omawianie spraw krajoznawczych na walnych Zjazdach Związku Nauczycielstwa Polskiego,
- konferencje i zjazdy krajoznawcze nauczycielstwa,
- kursy krajoznawcze,
- wydawnictwa,
- artykuły w prasie,
- wycieczki,
- współpracę z Polskim Towarzystwem Krajoznawczem—Touring-Klubem oraz innymi organizacjami krajoznawczymi i turystycznymi.

4. Na czele Sekcji stoi Zarząd w skład którego wchodzi: przewodniczący, zastępca przewodniczącego, sekretarz, osoby zaproszone przez Wydział Społeczno-Oświatowy i zaproszeni przedstawiciele towarzystw krajoznawczych.

5. Przewodniczącego Sekcji desygnuje Wydział Społeczno-Oświatowy Związku Nauczycielstwa Polskiego. Zastępcę przewodniczącego i sekretarza wybiera Zarząd Sekcji.

6. Przewodniczący, zastępca przewodniczącego i sekretarz stanowią prezydjum Sekcji.

7. Zebrania prezydjum Sekcji odbywają się raz na miesiąc. Zebrania Zarządu Sekcji raz na kwartał.

8. Uchwały Sekcji zatwierdza prezydjum Wydziału Społeczno-Oświatowego Związku Nauczycielstwa Polskiego.

9. Budżet Sekcji mieści się w ramach budżetu Wydziału Społeczno-Oświatowego Związku Nauczycielstwa Polskiego.

10. Sekcja Krajoznawczo-Turystyczna Wydziału Społeczno-Oświatowego Związku Nauczycielstwa Polskiego jest instytucją nadrzędną dla agend pracy krajoznawczo-turystycznej w poszczególnych ogniwach Związku.

## VII. „Polska Oświata Pozaszkolna”.

Wydział Społeczno-Oświatowy realizuje dział pracy, nadający kierunek ideowy, metodyczny i organizacyjny, przedewszystkiem przez wydawanie dwumiesięcznika: *Polska Oświata Pozaszkolna*. Na łamach tego czasopisma są omawiane i naświetlane zagadnienia teoretyczne z dziedziny pracy społeczno-oświatowej oraz podawane są wskazówki praktyczne i informacje z ruchu oświatowego w kraju i zagranicą. W okresie sprawozdawczym wprowadzono szereg nowych działów, jak samorząd, spółdzielczość a oświata i t. d., rozszerzono dział sprawozdań z pracy krajowej i zagranicznej, wprowadzono przegląd wydawnictw z zakresu zagadnień „Polski Współczesnej”. *Polska Oświata Pozaszkolna* jest niezastąpionym informatorem i doradcą w pracy społeczno-oświatowej. Na mocy uchwały Zjazdu Delegatów w r. 1928 każde Ognisko Związku P. N. S. P. winno prenumerować to czasopismo. Redaktorem po ustąpieniu p. dr. E. Nowickiego na stanowisko kuratora Okręgu Szkolnego w Lublinie, od 1929 r. jest kol. Al. Patkowski.

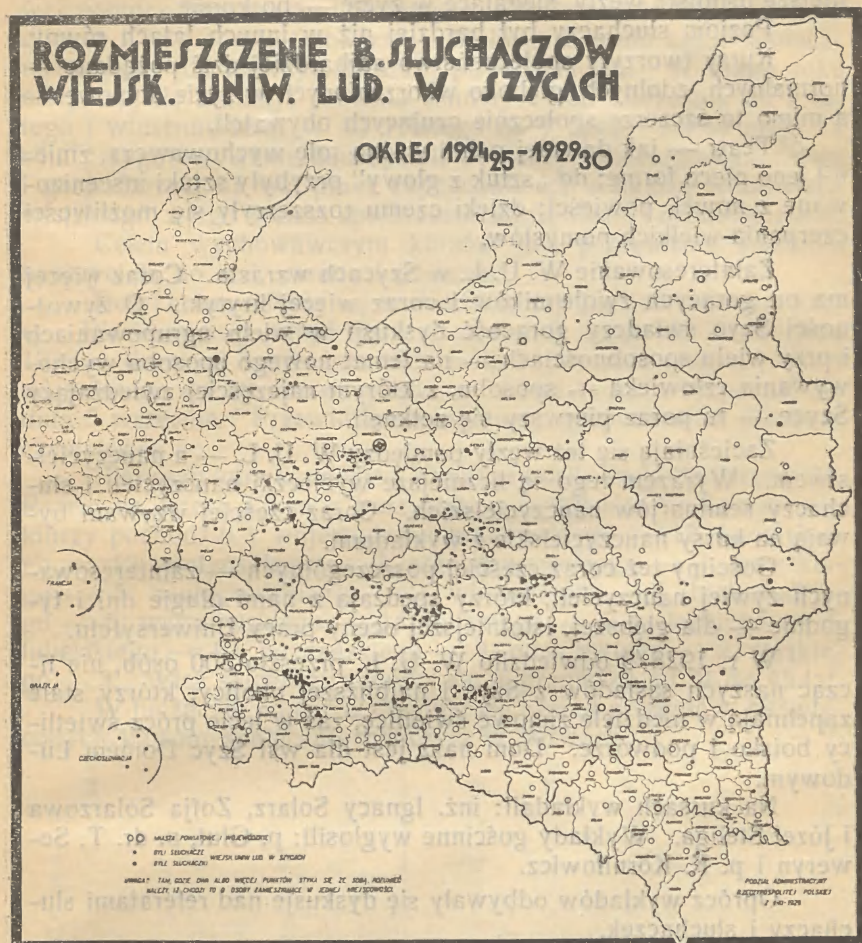
## VIII. Wiejski Uniwersytet Ludowy im. Wł. Orkana w Szycach.

W okresie sprawozdawczym odbyły się w Wiejskim Uniwersytecie Ludowym w Szycach 4 kursy. Charakter ogólny tych kursów odmienny był od charakteru poprzednich. Podczas kiedy dawniej interesowały ludzi przedewszystkiem zagadnienia, zwią-



zane z życiem partji, to słuchacze i słuchaczki ostatnich kursów z wewnętrznej, szczerzej potrzeby wgłębiali się w sprawy, związane z celem życia człowieka i istnieniem społeczeństwa.

Coraz częściej i śmieiej wykładowcy ze słuchaczami wybiegali myślą i czuciem poza granice Polski i Europy, wiążąc się moc-



*Rozmieszczenie b. słuchaczek i słuchaczy Wiejskiego Uniw. Lud. im. Wł. Orkana w Szycach.*

no z wszelkimi, ludzkim istnieniem. Krystalizowały się poglądy na życie wsi, na jej bogactwo moralne i na jej bolączki.

Coraz to wyraźniej — Szyce odczuwały związek swój z dążeniami i umiłowaniem ludzi takich jak: Żeromski, Witkiewicz i Orkan, czując odpowiedzialność realizowania ich wskazań.

Niezależnie zaś od związku z tymi, czy innymi ludźmi — tę-

żały Szyce w sobie, nabierały własnej godnie odczuwanej „honorowości”, wynikającej z poczucia odpowiedzialności za przyjętą rolę w życiu Polski ludowej. Pogłębiły się tu wyraźnie stosunki wychowanków do wychowawców. Ostatnie kursy wprowadziły bardziej szczerze obyczaje w rodzinne życie Szyce i nawiązały serdeczniejsze osobiste węzły, sięgające w życie — po kursie.

Poziom słuchaczy był bardziej niż w innych latach równy.

Kursy tworzyły społeczeństwo najbardziej dziś pożądane — normalnych, zdolnych, głęboko wkorzenionych w życie domowe — a mimo to szczerze społecznie czujących obywateli.

Teatr — jak dawniej pełnił ważną rolę wychowawczą, zmienił jeno nieco formę; do „sztuk z głowy” przybyły sztuki inscenizowane z nowel, powieści; dzięki czemu rozszerzyły się możliwości czerpania wielkich pomysłów.

Zainteresowanie W. U. L. w Szycach wzrasta. Coraz więcej ma on gorących zwolenników i coraz więcej krytyki. O żywotności Szyce świadczy gorącość dyskusji w wielu ugrupowaniach i przy wielu sposobnościach — na temat nowego sposobu wychowywania człowieka — sposobu, z którym najczęściej zwiedzający Szyce — tu poraz pierwszy się zetknęli.

Zacieśniają się też węzły pomiędzy W. U. L. — a nauczycielstwem. Wyrazem tego są liczniejsze wycieczki nauczycieli i słuchaczy seminarjów nauczycielskich. Coraz częściej wzywani bywają na kursy nauczycielskie z wykładami.

Gościmy też coraz częściej poszczególnych — zainteresowanych żywiej nauczycieli, którzy spędzają z nami długie dni i tygodnie — dla głębszej, istotniejszej oceny pracy Uniwersytetu.

W r. 1928/9 odwiedziło W. U. L. przeszło 300 osób, nie licząc naszych sąsiadów z Szyce i najbliższej okolicy, którzy stale zapęłniają w niedziele zimowe świetlicę, zaś w lecie prócz świetlicy boisko i podwórze. Dom nasz jest dla wsi Szyce Domem Ludowym.

Na kursach wykładali: inż. Ignacy Solarz, Zofja Solarzowa i Józef Steiiga. Wykłady gościnne wygłosili: p. Glut, p. dr. T. Seweryn i p. K. Kornilowicz.

Oprócz wykładów odbywały się dyskusje nad referatami słuchaczy i słuchaczek.

Z kursów skorzystało chłopców i dziewcząt z różnych stron Polski. Na kursie żeńskim gościły również 2 słuchaczki z Czechosłowacji — Czeszki, skierowane do Szyce przez Słowiański Związek Młodzieży Wiejskiej. Przygotowanie szkolne słuchaczek i słuchaczy było różne, jak również różny był wiek i stopień ich zażyłości.

Ostatni Zjazd Delegatów Zw. P. N. S. P., który się odbył w lipcu w Krakowie, uchwalił nazwać Wiejski Uniwersytet Ludowy w Szycach imieniem Władysława Orkana.





## OKRĘGOWE KOMISJE SPOŁECZNO-OŚWIATOWE Zw. P. N. S. P.

## ZNACZENIE SKRÓTÓW:

D. L.	Dom Ludowy	Sp. Mł.	Spółdzielnia Miecz.
Harc.	Harcerstwo	Stow. Spoż.	Stowarzyszenie Spoż.
K. Mł. W.	Kolo Młodzieży Wiejskiej	Str. Poż.	Straż Pożarna
K. R.	Kółka Rolnicze	T. C. L.	Tow. Czytelni Ludowych
K. Stef.	Kasa Stefczyka	T. L.	Teatr Ludowy
L. O P. P.	Liga Obrony Powietrz. Państwa	T. S. L.	Tow. Szkoły Ludowej
P. M. S.	Polska Macierz Szkolna	T. U. R.	Tow. Uniwersytetu Kobotn.
Sok.	Sokół	Zw. Strz.	Związek Strzelecki

Ognisk 208.

## a) Komisja Kielecka.

№	Powiat lub Komisja Społeczno-Oświatowa	Referaty S. O.	Kursy dla dorosłych	Ilość słuchaczy	Ilość odczytów	Ilość bibliotek	Ilość czytelni	Ilość przedw. i teatralnych	Ilość chórow	Ilość orkiestr	Ilość kursów instruktorskich	Ilość prenu- F. O. P. meatów	Współpraca z innymi organizacjami
1	Będzin	Porąbka	4	144	22	4	—	6	1	1	—	2	K. R., Str. Ogn., Sp. Spż.
2	"	Rogoźnik	10	300	25	5	—	12	3	6	—	1	{K. Mł. W. Harc., Sokół, Str. Ogn., Sp. Spoż.
3	"	Sosnowiec	13	436	11	5	—	—	3	5	1	9	{K. Mł. W., Str. Ogn. Un. Powsz.
4	"	Zagórze	7	164	7	8	—	3	—	—	—	—	{Tow. Wych. Fiz., Sokół, Harc., Strz., Sp. Spoż.
5	Częstochowa	Częstochowa	5	120	8	1	—	—	—	—	—	2	{Stow. Mł. Chrz., Świetlica, M. Szk. Sok. Strz.
6	"	Grabówka	4	300	15	6	—	15	—	4	—	—	K. Mł. W.
7	"	Kamyk	—	—	4	—	1	—	—	—	—	—	{K. R., Str. Ogn., Strz. Przzsp. Wojskow.
8	"	Kamienica Polska	1	24	—	—	2	4	1	1	—	—	Osr. Oświat., K. R.
9	"	Mykanów	1	40	3	1	—	5	—	2	—	—	{K. Mł. W., K. R. Str. Ogn. Zw Strz.



10	Częstochowa	2	26	—	—	—	7	—	2	—	—	{K. Mł. W., K. R. Str. Ogn. Sp. Spoż
11	"	3	72	4	—	—	—	—	—	—	—	{K. Mł. W., Str. Ogn., Sp. Spoż. K. R., Harc., Sokół, Sp. Mlecz.
12	Rędziny	1	30	8	1	—	8	1	—	—	—	{K. Mł. W., K. R. Str. Ogn. K. Mł. W., K. R., Harc., Strzel.
13	Ilża	3	43	7	—	—	17	—	1	—	—	{Harc., Strz., Str. Ogn., Sp. Mlecz.
14	"	3	67	7	1	—	3	—	—	—	—	{K. Mł. W., Harc., Strz., Sp. Mlecz.
15	"	3	107	1	3	1	15	1	—	—	—	{K. Mł. W., Harc., Strz., Str. Ogn., K. Stef.
16	"	—	—	—	3	—	—	4	1	—	—	{Sod. Marij, Zw. Mł. L., Macierz Szk., Strz.
17	Jędrzejów	—	—	15	2	—	15	—	1	—	—	{K. Mł. N., Str. Ogn., Stz. Sp. Mlecz., K. Stef.
18	"	6	134	25	1	—	5	—	—	—	—	{Strz., K. R., Str. Ogn., Sp. Mlecz. i Spoż
19	"	1	22	18	7	—	12	—	1	—	—	{K. Mł. W., Strz., Harc., K. Teatr Str. Ogn.
20	"	—	—	1	—	—	6	1	—	—	—	{K. Mł. W., M. Szk., Sp. Spoż., Mlecz.
21	Kielce	12	311	12	7	—	—	1	—	2	—	{St. Mł. Kat., Harc., Sp. Mlecz. Str. Ogn.
22	"	2	18	10	2	—	4	—	1	—	—	{K. Mł. W., K. R., Sp. roln.- handl.
23	"	—	—	5	—	—	—	—	—	—	—	{K. Mł. W., Str. Ogn.
24	"	1	15	10	2	—	2	—	—	—	—	{K. Mł. W., Str. Ogn., Harc., K. R.
25	"	—	—	10	2	—	6	2	—	—	—	{K. Mł. W., Str. Ogn., K. R.
26	"	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	{K. Mł. W., Str. Ogn., K. R.
27	Końskie	5	150	—	4	—	—	1	3	—	—	{K. Mł. W., Str. Ogn., K. R.
28	"	—	—	20	2	—	2	—	—	—	—	{K. Mł. W., Str. Ogn., K. R.
29	"	2	32	—	4	—	10	—	1	—	—	{K. Mł. W., Str. Ogn., K. R.
30	"	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	{K. Mł. W., Str. Ogn., K. R.
31	"	5	240	10	8	—	4	4	2	—	—	{Harc., Przyst. Wojsk., Strz., Sok., Str. Ogn. Sp., Spoż.
32	"	3	101	—	—	—	6	1	—	—	—	{Harc., Przyst. Wojsk., Strz., Sok., Str. Ogn. Sp., Spoż.

	Powiat lub Komisja Spoleczno-Owiatowa	Referaty S. O.	Kursy dla doroslych	Ilość sluchaczy	Ilość odczytów	Ilość bibliotek	Ilość czytelni	Ilość przedsiawień teatralnych	Ilość chórow	Ilość orkiestr	Ilość kursów instrukcyjnych	Ilość prenumerat	Współpraca z innymi organizacjami
33	Kozienice	Głowaczów	2	56	5	1	—	—	—	—	—	2	{K. Mł. W., K. R., Str. Ogn., K. Stef.
34	"	Sieciechów	1	50	5	1	—	8	—	—	—	—	{K. R., Str. Ogn. Sp. Spoż.
35	"	Janowice	—	—	—	2	—	—	1	1	—	—	{K. Mł. W., K. R., Str. Ogn., Sp. Spoż.
36	Miechów	Miechów-Charsznica	4	100	8	1	—	4	—	—	—	1	{K. Mł. W., Strz., K. R., Str. Ogn.
37	"	Michałowice	1	28	81	6	—	22	4	4	—	—	{K. Mł. W., K. R., K. Stef.
38	Olkusz	Jangrót	3	70	7	—	—	12	—	—	—	1	{K. Mł. W., K. R., Str. Ogn., K. Stef.
39	Opatów	Czyżów Szlachecki	3	39	14	6	—	7	—	—	—	2	{K. Mł. W., K. R., Strz.
40	"	Iwanska	3	40	6	1	1	18	—	—	—	1	{K. Mł. W., K. R., Str. Ogn., K. St.
41	"	Lasocin	—	—	18	4	—	8	—	4	—	—	{K. Mł. W., Tow. Krajozn., K. R. Sp. Miecz.
42	"	Ostrowiec	2	27	4	—	—	—	—	—	—	2	{K. Mł. W., Przysp. Wojsk., Harc., K. R.
43	"	Ożarów	—	—	8	1	—	3	—	—	—	1	{K. Mł. W., K. R., Str. Ogn., Sp. Spoż.
44	"	Wasńiów	—	—	30	5	—	22	2	—	—	1	{K. Mł. W., K. R., Przysp. ojsk, Str. Ogn.
45	Opoczno	Opoczno	4	117	2	1	—	2	1	—	—	—	{K. Mł. W., Strz., K. R., Str. Ogn.
46	"	Brzustowiec	2	55	—	1	—	5	—	—	—	—	{K. Teatr., K. R., Str. Ogn.
47	"	Przysucha	—	—	—	—	—	6	—	—	—	—	{Teatr. lud., Str. Ogn.
48	"	Owczary	—	—	5	1	—	3	1	—	—	—	{K. Mł. W., K. R., Str. Ogn., Sp. Miecz.
49	Pinczów	Boszczynek	—	—	—	—	—	7	—	—	—	—	{K. Mł. W., Strz., K. R., Sp. Mł.
50	"	Czarnocim	—	—	—	1	—	10	—	—	—	—	{K. Mł. W., Strz., K. R., Sp. Spoż., Str. Ogn.
51	"	Drożejowice	2	21	26	3	—	18	1	1	—	—	{Sp. Spoż., Str. Ogn.



52	Pińczów	3	52	11	2	—	12	—	1	—	—	—	{ K. Mł. W., Strz., K. R., Str. Ogn.
53	"	—	—	6	3	—	27	—	—	—	—	—	{ K. Mł. W., Tow. Ośw., Przyp. Wojsk, Teatr.
54	"	2	60	38	3	—	11	3	—	—	—	—	{ K. Mł. W., Strz., K. R. Str. Ogn., Sp. Mlecz
55	"	2	65	—	2	—	8	1	—	—	—	—	{ K. Mł. W., Strz., Harc., Str. Ogn.
56	Radom	—	—	—	6	—	—	2	2	—	—	—	{ K. Mł. W., Strz., Sok., Str. Ogn., K. R.
57	"	6	127	4	30	—	4	1	1	—	—	—	{ K. Mł. W., Harc., Strz., K. R., Str. Ogn.
58	"	—	—	8	—	—	3	—	—	—	—	—	{ K. Mł. W., K. R., Str. Ogn., K. Stef.
59	"	—	—	9	1	—	4	—	—	—	—	—	{ K. Mł. W., Strz., Str. Ogn. K. R., K. Stef.
60	"	4	132	—	1	—	2	—	—	—	—	—	{ K. R., K. Stef. Stow. Mł. Pol., K. R., Str. Ogn.
61	"	—	—	90	3	—	16	1	—	—	—	—	{ K. Mł. W., K. R., Str. Ogn. K. R., Str. Ogn.
62	"	—	—	15	1	—	2	—	—	—	—	—	{ K. Mł. W., Strz., K. R., Str. Ogn., Sp. Mlecz.
63	"	6	136	10	3	—	6	—	1	—	—	—	{ K. Mł. W., Strz., K. R., Str. Ogn., Sp. Mlecz.
64	Stopnica	4	64	12	1	—	—	—	—	—	—	—	{ K. Mł. W., Strz., K. R., Str. Ogn., Sp. Spoż.
65	"	15	328	48	5	—	17	—	—	—	—	—	{ K. Mł. W., Strz. K. R., Str. Ogn. K. Mł. W., K. R., Sp. Mlecz.
66	"	14	378	70	2	—	18	—	1	—	—	—	{ K. Mł. W., Str. Ogn., Sp. Sp. K. Mł. W., Prz. Wojsk., K. P.
67	"	—	—	—	—	—	3	—	—	—	—	—	{ K. Mł. W., Str. Ogn., Sp. Sp. Str. Ogn.
68	Sandomierz	3	26	12	4	—	10	3	5	—	—	—	{ K. Mł. W., Strz., K. R., Str. Ogn.
69	Włoszczowa	—	—	5	1	—	4	—	—	—	—	—	{ Str. Ogn. Strz. Kom. Sport., K. P.
70	"	—	—	49	1	—	5	—	—	—	—	—	{ K. Mł. W., Strz., K. R., Str. Ogn. K. Teatr., K. R., Str. Ogn.
71	"	2	60	10	3	—	10	—	—	—	—	—	{ K. Mł. W., Strz., K. R., Str. Ogn. K. Mł. W., Strz., K. R. Str. Ogn.
72	"	—	—	—	1	—	8	—	2	—	—	—	{ K. Mł. W., Strz., K. R. Str. Ogn. K. Mł. W., Przyp. Wojsk.,
73	"	—	—	20	4	—	15	3	1	—	—	—	{ K. Mł. W., Strz., K. R. Str. Ogn. K. R., Str. Ogn.
74	Zawiercie	8	160	50	5	—	20	3	6	—	—	—	{ K. Mł. W., Przyp. Wojsk., K. R., Str. Ogn.
	Ogółem	193	5094	944	202	6	524	51	62	1	52		







	Powiat lub Komisja Społeczno-Oświatowa	Referaty S. O.	Kursy dla dorosłych	Ilość słuchaczy	Ilość odczytów	Ilość bibliotek	Ilość czytelni	Ilość przedstaveń teatralnych	Ilość chórów	Ilość orkestr	Ilość kursów instruktorskich	Ilość premie-mejatorów P. O. P.	Współpraca z innymi organizacjami
62	Pilzno	Brzostek	6	232	11	9	—	2	—	2	—	—	K. Stef., Strz., K. Roln.
63	"	Jazdwiny	5	135	12	6	—	15	—	1	—	—	K. Roln., Strz.
64	"	Pilzno	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
65	Ropczyce	Debica	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
66	"	Ropczyce	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
67	"	Sędziszów	1	—	17	4	—	17	—	1	—	—	K. Stef., T. S. L.
68	"	Wielopole Skrz.	1	20	7	1	—	3	—	—	—	—	K. Stef., K. Mi.
69	Tarnów	Tarnów	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
70	Wadowice	Andrychów	1	28	45	—	—	60	4	10	—	—	K. Mi., K. Stef.
71	"	Brzeźnica	—	—	56	4	—	40	3	2	—	—	K. Mi., K. Roln.
72	"	Kalwarja Żebrz.	—	—	45	15	—	40	10	2	—	—	—
73	"	Wadowice	1	1	153	18	—	35	—	—	—	—	K. Stef., K. Roln., T. S. L.
74	Wieliczka	Dobrzyce	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
75	"	Wieliczka	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
76	Żywiec	Jelesnia	1	1	23	3	—	5	—	1	—	—	K. Stef., T. S. L., Strz.
77	"	Milówka	1	1	62	10	—	60	5	3	—	—	T. S. L., K. Stef., Strz., K. Mi.
78	"	Żywiec	—	—	—	12	—	—	1	—	—	3	T. S. L., Strz., Sok.
		Ogółem	118	2928	2056	423	—	1309	103	75	—	78	

## c) Komisja Lubelska.

1	Biała - Podlaska	Jableczna	—	—	24	1	—	3	—	—	—	—	P. Mi. S. i S. M. P., str. Ogn.
2	"	Łomazy	1	25	4	—	—	8	—	—	—	—	{ K. M. W. Kasa Gm., str. Ogn. Zw. str
3	Biłgoraj	Frampol	3	120	25	1	—	—	1	1	—	—	{ K. Mi. W. P. M. S. i S. Mi. P. Str. Ogn., Zw. Strz. Stow. Sp.



4	Bilgoraj	4	151	20	—	—	40	1	2	—	—	—	{ K. Pl. W. P. Mł. S. i S. M. P. Str. Ogn., Zw. Str., Kół. Rol. { Kursy dla dorosłych { Kasa gm., Str. Ogn. Kół. Rol., Stow. Spoż. { K. Mł. W. Kasa gm. Str. Og. Zw. Str., Kół. Rol. Stow. Sp. Stow. Soz., Str. Og., Zw. Str.
5	"	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	{ sklep Spół., Kasa gm. K. Mł. W. Kółko Rol. Str. Ogn.
6	"	3	30	11	17	—	36	1	3	—	—	—	{ K. M. W., Str. Og., Zw. Str. { Stow. Spoż. { Stow. Spoż., Kół. Rol. Str. Ogn., Kasa Gm., K. M. W. K. M. W., Zw. Strz.
7	"	1	35	—	—	—	5	—	—	—	—	—	{ Kół. Rol., Str. Ogn., K. M. W. Kół. Rol., Str. Ogn., K. M. W. { S. M. P. i P. M. S., Str. Og. Zw., t z, Kół. Rol.
8	Chelm	3	150	—	—	—	—	—	1	—	—	—	{ Str. Oj., K. M. w., Kasa Gm. { Stow. Spoż., Kół. Rol., Zw. Strz., Str. Og. Kasa Gm. K. M. W.
9	"	—	—	—	—	—	4	—	—	—	—	—	{ Stow. Spoż. Str. Og. { Stow. Spoż., Kół. Rol., Str. Og., Kasa Gm., K. M. W.
10	"	3	106	8	—	—	5	—	—	—	—	—	{ Stow. Spoż., Kół. Rol. Str. Ogn., Kasa Gm., K. M. W. K. M. W., Zw. Strz.
11	"	2	80	93	11	—	27	2	—	—	—	—	{ K. M. W., Str. Og., Zw. Str. { Stow. Spoż. { Stow. Spoż., Kół. Rol. Str. Ogn., Kasa Gm., K. M. W. K. M. W., Zw. Strz.
12	"	4	81	36	1	—	8	1	2	—	—	—	{ K. M. W., Str. Og., Zw. Str. { Stow. Spoż. { Stow. Spoż., Kół. Rol. Str. Ogn., Kasa Gm., K. M. W. K. M. W., Zw. Strz.
13	"	4	5	18	1	—	12	—	—	—	—	—	{ K. M. W., Str. Og., Zw. Str. { Stow. Spoż. { Stow. Spoż., Kół. Rol. Str. Ogn., Kasa Gm., K. M. W. K. M. W., Zw. Strz.
14	"	1	24	12	4	—	—	1	—	—	—	—	{ K. M. W., Str. Og., Zw. Str. { Stow. Spoż. { Stow. Spoż., Kół. Rol. Str. Ogn., Kasa Gm., K. M. W. K. M. W., Zw. Strz.
15	"	2	30	11	1	—	11	—	—	—	—	—	{ K. M. W., Str. Og., Zw. Str. { Stow. Spoż. { Stow. Spoż., Kół. Rol. Str. Ogn., Kasa Gm., K. M. W. K. M. W., Zw. Strz.
16	"	5	165	16	3	—	12	2	—	—	—	—	{ K. M. W., Str. Og., Zw. Str. { Stow. Spoż. { Stow. Spoż., Kół. Rol. Str. Ogn., Kasa Gm., K. M. W. K. M. W., Zw. Strz.
17	"	3	46	38	—	—	10	—	—	—	—	—	{ K. M. W., Str. Og., Zw. Str. { Stow. Spoż. { Stow. Spoż., Kół. Rol. Str. Ogn., Kasa Gm., K. M. W. K. M. W., Zw. Strz.
18	"	2	40	9	3	—	5	2	—	—	—	—	{ K. M. W., Str. Og., Zw. Str. { Stow. Spoż. { Stow. Spoż., Kół. Rol. Str. Ogn., Kasa Gm., K. M. W. K. M. W., Zw. Strz.
19	Garwolin	3	136	—	3	—	7	1	—	—	—	—	{ K. M. W., Str. Og., Zw. Str. { Stow. Spoż. { Stow. Spoż., Kół. Rol. Str. Ogn., Kasa Gm., K. M. W. K. M. W., Zw. Strz.
20	"	4	140	60	5	—	7	—	1	—	—	—	{ K. M. W., Str. Og., Zw. Str. { Stow. Spoż. { Stow. Spoż., Kół. Rol. Str. Ogn., Kasa Gm., K. M. W. K. M. W., Zw. Strz.
21	"	4	96	1	—	—	5	—	1	—	—	—	{ K. M. W., Str. Og., Zw. Str. { Stow. Spoż. { Stow. Spoż., Kół. Rol. Str. Ogn., Kasa Gm., K. M. W. K. M. W., Zw. Strz.
22	"	2	28	20	10	—	10	1	1	—	—	—	{ K. M. W., Str. Og., Zw. Str. { Stow. Spoż. { Stow. Spoż., Kół. Rol. Str. Ogn., Kasa Gm., K. M. W. K. M. W., Zw. Strz.
23	"	5	113	—	6	—	8	—	—	—	—	—	{ K. M. W., Str. Og., Zw. Str. { Stow. Spoż. { Stow. Spoż., Kół. Rol. Str. Ogn., Kasa Gm., K. M. W. K. M. W., Zw. Strz.
24	"	4	134	19	3	—	40	—	1	—	—	—	{ K. M. W., Str. Og., Zw. Str. { Stow. Spoż. { Stow. Spoż., Kół. Rol. Str. Ogn., Kasa Gm., K. M. W. K. M. W., Zw. Strz.
25	"	3	94	8	1	—	10	—	—	—	—	—	{ K. M. W., Str. Og., Zw. Str. { Stow. Spoż. { Stow. Spoż., Kół. Rol. Str. Ogn., Kasa Gm., K. M. W. K. M. W., Zw. Strz.
26	"	5	223	—	—	—	3	—	—	—	—	—	{ K. M. W., Str. Og., Zw. Str. { Stow. Spoż. { Stow. Spoż., Kół. Rol. Str. Ogn., Kasa Gm., K. M. W. K. M. W., Zw. Strz.
27	"	1	30	—	2	—	—	—	—	—	—	—	{ K. M. W., Str. Og., Zw. Str. { Stow. Spoż. { Stow. Spoż., Kół. Rol. Str. Ogn., Kasa Gm., K. M. W. K. M. W., Zw. Strz.

	Powiat lub Komisja Społeczno-Oświatowa	Referaty S. O.	Kursy dla dorosłych	Ilość słuchaczy	Ilość odczytów	Ilość Bibliotek	Ilość czytelni	Ilość przedstawień teatralnych	Ilość chórow	Ilość orkiestr	Ilość kursów instruktorskich	Ilość prenumerat P. K. P.	Współpraca z innymi organizacjami
28	Hrubieszów	Grabowiec	1	36	12	2	—	4	2	1	—	1	{Kól. Rol., Zw. Strz., Str. Ogn. S. M. P. i P., A. S. K. M. W. K. M. W. S. M. P. i P. M. S., Str. Og. Zw. Strz. Kól. Rol. Stow. Spoż.}
29	"	Małodjatyczne	1	25	60	4	—	16	2	1	—	1	{K. M. W. Str. Og., Zw. Strz., Kól. Rol. Stow. Spoż.}
30	"	Hrubieszów	8	384	42	1	—	25	—	2	—	1	{K. M. W., S. M. P., i P. M. S. Str. Og., Kól. Rol., Stow. Sp., K. M. W., Str. Og.}
31	"	Białopole	1	25	—	1	—	4	1	3	—	—	{Kasa Gm., Str. Og., Kól. Rol., Stow. Spoż.}
32	"	Dołhobyńczów	2	57	8	1	—	15	1	1	—	—	{K. M. W., Zw. Strz., Kól. Rol., Stow. Spoż.}
33	"	Uchanie	1	—	20	5	—	15	—	1	—	—	{K. M. W., Zw. Strz., Kól. Rol., Stow. Spoż.}
34	Janów - Lubelski	Chrzanów	2	39	—	4	—	5	1	2	—	—	{K. M. W., Zw. Strz., Kól. Rol., Stow. Spoż.}
35	"	Kościn	—	—	—	—	—	4	—	—	—	—	{K. M. W., Zw. Strz., Kól. Rol., Stow. Spoż.}
36	"	Annopol	5	196	6	1	—	5	3	—	—	1	{K. M. W., Zw. Strz., Kól. Rol., Stow. Spoż.}
37	"	Batarz	4	174	5	—	—	1	—	—	—	—	{K. M. W., Zw. Strz., Kól. Rol., Stow. Spoż.}
38	"	Kraśnik	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	{K. M. W., Zw. Strz., Kól. Rol., Stow. Spoż.}
39	"	Janów - Lubelski	3	153	2	—	—	3	—	—	—	—	{K. M. W., Zw. Strz., Kól. Rol., Stow. Spoż.}
40	"	Wilkołaz	3	130	—	3	—	5	1	2	—	—	{K. M. W., Zw. Strz., Kól. Rol., Stow. Spoż.}
41	"	Zakrzówek	4	128	30	1	—	5	1	—	—	—	{K. M. W., Zw. Strz., Kól. Rol., Stow. Spoż.}
42	"	Modliborzyce	5	105	160	3	—	8	1	1	—	—	{K. M. W., Zw. Strz., Kól. Rol., Stow. Spoż.}
43	Konstantynów	Derlo	3	134	15	3	—	13	—	—	—	—	{K. M. W., Zw. Strz., Kól. Rol., Stow. Spoż.}



44	"	Łosice	1	200	50	1	—	4	—	1	—	1	{ Kól. Rol., K. M. W., Str. Ogn. Kursy wieczorowe.
45	"	Janów - Podlaski	2	34	9	—	—	9	—	1	—	—	{ L. O. P. P., Str. Og., Kól. Rol. { Str. Og., Kól. Rol., Zw. Strz. { L. O. P. P. { P. Woj., K. M. W. Kól. Rol.
46	"	Konstantynów	—	—	10	—	—	2	—	—	—	—	{ Kól., Rol. Str. Ogn. { Str. Ogn., Rada Gm., Spól. { Spoż., S. M. P., Sejmik.
47	"	Górki	1	25	3	10	—	2	—	1	—	—	{ K. M. W., Strz. Ogn. Spól. { Spoż.
48	"	Leśna - podlaska	1	65	—	1	—	—	—	1	—	—	{ Str. Ogn., K. M. W., Kasa { Stef. Kursy dla dorosłych { Stow. Spoż. K. M. W., S. M. P. { i P. M. S. Str. Ogn.
49	"	Sarnaki	—	—	—	—	—	6	—	—	—	—	{ K. M. W., Strz. Ogn. Spól. { Spoż.
50	Krasnystaw	Izbiła n. Wieprzem	3	127	12	1	—	3	—	2	—	—	{ Str. Ogn., K. M. W., Kasa { Stef. Kursy dla dorosłych { Stow. Spoż. K. M. W., S. M. P. { i P. M. S. Str. Ogn.
51	"	Krasnystaw	6	129	36	22	—	10	—	—	—	—	{ K. M. W., Strz. Ogn. Spól. { Spoż.
52	"	Kraśniczyn	1	25	—	—	—	3	—	—	—	—	{ Str. Ogn., K. M. W., Kasa { Stef. Kursy dla dorosłych { Stow. Spoż. K. M. W., S. M. P. { i P. M. S. Str. Ogn.
53	"	Wysokie	—	—	—	2	—	1	—	—	—	—	{ K. M. W., Str. Ogn. { K. M. W., Kasa Gm. Stow. { Spoż. S. M. P. i P. M. S. { Str. Ogn.
54	Lubartów	Samokłęski	2	100	—	—	—	7	—	—	—	—	{ K. M. W., Zw. Strz. Stow. { Spoż.
55	"	Lubartów	1	160	—	1	—	—	—	—	—	—	{ Str. Ogn. { K. M. W., Str. Ogn. { K. M. W., Kasa Gm. Stow. { Spoż. S. M. P. i P. M. S.
56	"	Firlej	3	8	10	—	—	6	—	—	—	—	{ Str. Ogn. { K. M. W., Zw. Strz. Stow. { Spoż.
57	"	Czermierki	5	60	6	2	—	16	—	—	—	—	{ Str. Ogn. { K. M. W., Str. Og. { K. M. W., Str. Og., Kól. Rol. { Stow. Spoż., { K. M. W., Kól. Rol.
58	"	Łucka	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	{ K. M. W., Kól. Rol. { K. M., W. Kasa Gm., Str. { Ogn. Stow. Spoż. { Str. Ogn., Zw. Strz., Stow. { Spoż. { K. M. W.
59	"	Tarlo	5	156	7	—	—	7	—	—	—	—	{ Str. Ogn. { K. M. W., Str. Og., Stow. { Spoż.
60	"	Łęczna	—	—	—	1	—	3	—	—	—	—	{ K. M. W., Str. Og., Kól. Rol. { Stow. Spoż., { K. M. W., Kól. Rol.
61	"	Spiczyn	3	88	9	—	—	8	—	—	—	—	{ K. M., W. Kasa Gm., Str. { Ogn. Stow. Spoż. { Str. Ogn., Zw. Strz., Stow. { Spoż. { K. M. W.
62	"	Serniki	1	15	—	—	—	2	—	—	—	—	{ K. M. W., Kól. Rol. { K. M., W. Kasa Gm., Str. { Ogn. Stow. Spoż. { Str. Ogn., Zw. Strz., Stow. { Spoż. { K. M. W.
63	"	Rudno	6	209	27	3	—	9	—	—	—	—	{ K. M., W. Kasa Gm., Str. { Ogn. Stow. Spoż. { Str. Ogn., Zw. Strz., Stow. { Spoż. { K. M. W.
64	"	Kamionka	—	—	—	—	—	2	—	—	—	—	{ K. M., W. Kasa Gm., Str. { Ogn. Stow. Spoż. { Str. Ogn., Zw. Strz., Stow. { Spoż. { K. M. W.
65	"	Michów	—	—	8	1	—	1	—	2	—	—	{ K. M., W. Kasa Gm., Str. { Ogn. Stow. Spoż. { Str. Ogn., Zw. Strz., Stow. { Spoż. { K. M. W.
66	Lublin	Piotrków	5	130	15	4	—	20	—	—	—	—	{ K. M., W. Kasa Gm., Str. { Ogn. Stow. Spoż. { Str. Ogn., Zw. Strz., Stow. { Spoż. { K. M. W.

d.	Powiat lub Komisja Spoleczno-Oswietowa	Referaty S. O.	Kursy dla doroslych	Ilość słuchaczy	Ilość odczytów	Ilość bibliotek	Ilość czytelni	Ilość przedstawień teatralnych	Ilość chórów	Ilość orkiestr	Ilość kursów instruktorskich	Ilość imprez P. O. P.	Współpraca z innymi organizacjami
67	Lublin	Przeżmyślany	1	56	1	1	—	—	2	2	—	—	K. M. W., Kasa Gm. Str. Og.
68	"	Jaszczów	7	200	3	4	—	10	2	1	—	—	K. M. W.
69	"	Kuszczonów	4	96	12	4	—	28	3	—	—	—	K. M. W., Str. Og., Kól. Rol.
70	"	Bychawa	4	128	11	1	—	12	1	—	—	—	{ K. M. W., Str. Ogn., Zw. Rol., Stow. Spół. }
71	"	Konopnica	4	147	15	5	—	2	1	1	—	—	{ K. M. W., Str. Ogn., Zw. Strz. }
72	"	Belżyce	2	90	15	5	—	15	1	—	—	—	{ K. M. W., Str. Ogn., Zw. Strz., Stow. Spół. }
73	"	Gnodel	4	50	9	1	—	—	—	—	—	—	{ K. M. W., S. M. P. i P. M. S. }
74	"	Mielgiew	4	150	3	5	—	6	1	1	—	—	{ Zw. Strz., Kól. Rol., K. M. W., Str. Ogn., Zw. Strz. }
75	"	Wólka	4	111	—	3	—	21	1	2	—	—	{ K. M. W., Str. Og., Zw. Strz., Kól. Rol. Kursy dokształ. }
76	"	Wojciechów	1	40	—	—	—	—	—	—	—	—	{ K. M. W., S. M. P. i P. M. S., Zw. Strz., Kól. Rol. }
77	"	Plotrowice	4	115	5	5	—	5	—	—	—	—	{ K. M. W., S. M. P., Zw. Strz., Str. Ogn. }
78	Łuków	Celiny	3	68	7	2	—	4	—	—	—	—	{ K. M. W., S. M. P., Zw. Strz., Str. Ogn. }
79	"	Mysiów	6	110	—	6	—	10	—	—	—	—	{ K. M. W., S. M. P., Zw. Strz., Str. Ogn. }
80	"	Stoczek	—	—	—	1	—	4	1	—	—	—	{ K. M. W., Str. Og., Kól. Rol., Stow. Spół. }
81	"	Adamów	—	—	—	8	—	23	—	3	—	—	{ K. M. W., Str. Og., Kól. Rol., Zw. Strz., Stow. Spół. }
82	"	Łuków	1	—	—	5	—	1	—	—	—	—	{ K. M. W. }
83	"	Kock	2	—	—	1	—	5	—	1	—	—	{ K. M. W. }
84	"	Kujawy	2	60	7	3	—	8	—	—	—	—	{ K. M. W., Str. Og., Stow. Spół. }
85	Puławy	Nałęczów	—	—	—	5	—	—	—	—	—	—	{ K. M. W., Str. Og., Stow. Spół. }



86	"	3	120	—	3	—	5	—	—	7	{K. M. W., Kasa Gm., P. M. S., S. M. P., Str. Og, Kół. Rol., Stow. Spoż.
87	"	5	281	39	5	—	7	—	—	4	{Kasa Gm, Str. Og., Kół. Rol, Stow. Spoż.
88	"	1	60	14	5	—	5	1	—	—	{S. M. P., i P. M. S., Str. Og., Kół. Stow. Spoż.
89	"	2	154	20	6	—	5	1	2	1	{K. M. W. Stow. Spoż.
90	"	7	153	7	1	—	8	1	—	1	{K. M. W., Str. Og, Zw. Strz., Kół. Rol.
91	"	3	127	80	4	—	15	—	1	7	{K. M. W., Kasy Gm, Str. Og., Kół. Rol, Stow. Spoż,
92	"	5	78	14	1	—	5	—	1	2	{K. M. W., Str. Og, Zw. Strz., Stow. Spoż.
93	"	—	—	6	4	—	—	1	—	—	{K. M. W. Str. Og, Zw. Strz., Zw. Strz., Stow. Spoż
94	"	2	92	—	2	—	—	1	—	1	{K. M. W., S. M. P., i P. M. S. Str. Ogn., Zw. Strz., Stow. Spoż.
95	"	1	25	15	—	—	10	—	—	—	{K. M. W., Str. Og, Zw. Strz., Stow. Spoż.
96	"	1	24	—	—	—	15	—	—	1	{K. M. W., Str. Og, Zw. Strz., Stow. Spoż.
97	Radzyń	2	45	87	2	—	12	2	—	2	{K. M. W., Zw. Strz Str. Ogn. Zw. Strz.
98	"	2	34	18	—	—	—	—	—	—	{K. M. W., Str. Ogn., Zw. Strz.
99	Siedlce "	2	58	6	7	—	10	—	1	1	{K. Roln, Zw Strz.. Stow. Spoż.
100	"	2	—	—	1	—	5	—	—	1	{K. M. W., Str. Ogn Zw. Strz.
101	"	2	185	21	1	—	15	—	—	1	{K. Roln., Stow. Spoż.
102	"	2	41	8	—	—	16	—	—	1	{K. M. W., K. Gm., Str. Ogn., Zw. Strz, K. Roln., St. Spoż.
103	"	5	186	20	3	—	24	—	—	1	{K. M. W., Str. Ogn., Zw. Strz., Stow. Spoż.
104	"	3	95	24	3	—	12	1	—	—	{K. M. W., Str. Ogn.
105	Sokolów	—	—	—	—	—	—	—	—	2	{K. M. V, Str. Og, Stow. Spoż.
106	"	1	15	—	3	—	12	1	1	—	{K. M. W., Str. Ogn., Zw. Strz., Stow. Spoż.
107	"	—	—	—	1	—	5	—	—	—	{K. M. W., Str. Ogn.

№	Powiat lub Komisja Społeczno-Oświatowa	Referaty S. O.	Kursy dla dorosłych	Ilość słuchaczy	Ilość odczytów	Ilość bibliotek	Ilość czytelni	Ilość przedstawię teatralnych	Ilość chórow	Ilość orkiestr	Ilość instruktorów	Ilość prenumeratorów P. O. P.	Współpraca z innymi organizacjami
108	Sokołów	Ceranów	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	K. Gm., Str. Og., Stow. Spoż.
109	Tomaszów Lub.	Rachanie	5	158	15	—	—	3	—	—	—	1	{K. M. W., Str. Og., Zw. Strz., Stow. Spoż.
110	"	Majdan Górny	9	216	26	1	—	44	1	1	—	1	{K. M. W., K. Gm., Str. Og., Zw. Strz., K. Roln., Stow. Spoż.
111	"	Kotlice	5	—	60	3	—	18	1	2	—	8	Str. Og., K. Roln
112	Węgrów	Miedzna	1	20	5	4	—	5	2	1	—	1	{Str. Og., K. M. W., K. Roln.,
113	"	Korytnica	5	159	15	—	—	5	—	—	—	1	{Stow. Spoż.
114	"	Wyszków	1	15	12	1	—	4	—	—	—	1	{Str. Ogn.
115	"	Łochów	3	—	—	2	—	2	—	—	—	—	{K. M. W., Str. Ogn., K. Roln.,
116	"	Węgrów	2	—	—	—	—	30	1	—	—	2	{Stow. Spoż.
117	"	Czerwonka	4	150	61	5	—	32	5	—	—	—	{K. M. W., K. Gm., Str. Og.,
118	"	Stoczek	3	154	5	1	—	—	—	—	—	1	{K. Roln., Stow. Spoż.
119	Włodawa	Światycze	5	92	7	1	—	12	—	—	—	1	{K. M. W., Str. Og., Zw. Strz.,
120	"	Wisznice	7	233	224	—	—	42	2	—	—	2	{Stow. Spoż.
121	"	Krzywówierzba	7	99	36	—	—	28	1	2	—	—	{K. M. W., Str. Og., K. Roln.,
122	"	Parczew	1	69	—	—	—	—	—	1	—	—	{Stow. Spoż.
123	Zamość	Nielin	1	220	—	—	—	6	—	—	—	—	{K. M. W., Str. Og., Zw. Strz.,
124	"	Terespol	3	68	—	2	—	10	2	2	—	—	{K. M. T., K. Roln.
125	"	Skierbieszów	4	105	—	3	—	2	—	—	—	—	{Str. Ogn.
126	"	Nowa Osada	5	150	20	10	—	7	1	—	—	—	{K. M. W., K. Gm., Str. Og., Zw. Strz., K. Roln., Stow. Spoż.





№	Powiat lub Komisja Społeczno-Oświatowa	Referaty S. O.	Kursy dla dorosłych	Ilość słuchaczy	Ilość odczytów	Ilość bibliotek	Ilość czytelni	Ilość przedstawięń teatranych	Ilość chórow	Ilość orkiestr	Ilość kursów instruktorskich	Ilość plenerów i obozów	Współpraca z innymi organizacjami
13	Łańcut	Grodzisko	5	150	30	1	—	12	2	—	—	1	{ T. S. L. Zw. Mł. Kół. Rol. M. T. R.
14	Gródek Jagiel.	Janów	3	35	70	7	—	20	1	—	—	—	{ T. S. L., P. W. i W. F. Zw. Strz. Koła Mł
15	Przeworsk	Kańczuga	—	—	132	7	—	25	4	—	—	—	{ P. W. i W. F. Sok. Zw. Strz. Zw. Mł. Kółka Rolniczego
16	Krosno	Krosno	4	196	12	12	—	—	8	—	—	—	{ P. W. W. F. Zw. Strz. Koła Mł. Kółka Rol. M. T. R.
17	Lwów	Lwów	3	667	18	3	—	9	—	—	—	4	{ T. S. L. M. T. R. Kół. Rol. Zw. Mł. Zw.
18	Lisko	Lisko	—	—	—	8	—	—	1	—	—	1	{ T. S. L. Strz.
19	Lubaczów	Lubaczów	—	—	—	1	—	4	1	—	—	5	{ T. S. L. Sok. Zw. Strz. P. W. W. F. T. S. L. Zw. Strz. P. W. W. F.
20	Przemysł	Przemysł	20	745	40	10	—	17	4	1	—	1	{ Spół. Mł. T. S. L. Sok. Zw. Mł. Zw. Strz.
21	Przeworsk	Przeworsk	—	—	4	1	—	15	1	1	—	2	{ Zw. Mł. Zw. Strz. P. W. W. F. Kółka Rol.
22	Kulbuszowa	Ranizów	1	30	30	3	—	5	—	—	—	1	{ Sp. Mlecz. Kółka Roln. P. W. W. F. Zw. Strz.
23	Rudki	Rudki	2	25	30	2	—	5	1	4	—	1	{ Zw. Strz. P. W. W. F. T. S. L. Zw. Strz. Koła Mł.
24	Sanok	Rymanów	—	—	200	4	—	6	3	—	—	—	{ T. S. L. Zw. Strz. Koła Mł. T. S. L. Zw. Strz. Koła Mł
25	Stary Sambor	Stary Sambor	3	101	30	4	—	6	—	—	—	1	{ P. W. w. F.
26	Sambor	Sambor	1	33	120	—	—	64	—	—	—	1	{ T. S. L. Zw. Strz. Zw. Mł. K. M. T. S. L. Zw. Strz. Zw. Mł. K. Mł.
27	Nisko	Ulanów	2	90	43	3	—	13	—	—	—	2	{ T. S. L. Zw. Strz. Zw. Mł. K. Mł. T. S. L. Zw. Strz. Zw. Mł. K. Mł.
28	Rzeszów	Zabrotówka	2	75	8	2	—	15	—	—	—	1	{ T. S. L. Zw. Strz. Zw. Mł. K. Mł. T. S. L. Zw. Strz. Zw. Mł. K. Mł.
29		Zgłobień	—	—	10	1	—	8	1	—	—	1	{ T. S. L. Zw. Strz. Zw. Mł. K. Mł. T. S. L. Zw. Strz. Zw. Mł. K. Mł.
			63	2611	1026	132	—	462	40	7	—	32	





Lp.	Powiat lub Komisja Społeczno-Oświatowa	Referaty S. O.	Kursy dla dorosłych	liczba słuchaczy	liczba odczytów	liczba bibliotek	liczba czyteł	liczba przedstawię teatralnych	liczba chórow	liczba orkiestr	liczba kursów instruktorskich	liczba premeratorów	Współpraca z innymi organizacjami
19	Drohiczyń Pol.	Janów - Piń.	16	265	—	2	—	3	1	1	—	—	Kółka Roln., Str. Ogn.
20		Ciechocinek	2	60	—	—	—	—	—	—	—	—	"
21		Kamień - Koszyrski	14	395	23	—	—	4	1	2	—	1	"
22		"	4	101	—	—	—	3	—	—	—	—	"
23		Wielka - Głowa	12	325	25	—	—	5	—	—	—	—	"
24		Lubienów	3	150	14	1	—	—	—	—	—	—	"
25		Sarny	5	100	—	—	—	—	—	—	—	—	"
26		Dąbrowice	48	820	74	12	—	35	5	6	—	16	"
27		Brześć n/B	4	77	—	1	—	4	—	—	—	—	"
28		"	1	44	16	1	—	25	2	—	—	—	"
29		Wysokie Lit.	4	36	2	—	—	2	—	—	—	—	"
30		Sielec n/Jas.	5	232	—	1	—	—	—	—	—	1	"
31		Szernów	241	6189	377	85	—	194	19	16	—	30	"
		Ogółem											

## g) Komisja Pomorska.

1	Brodnica	10	—	19	6	5	—	—	2	—	—	1	{Harc. Sokół, I. Mł. Kat. Zw- Str. T. P. i W. B. Krz.
2													{Kolo Mł. Sokół T. P. W. P. W. Straż. Zw. Strz. Zw.
3	Chelmża	2	330	16	3	3	6	3	3	2	—	1	{Harc. Teatr Lud. Tow. Roln. I. L. Ł.
4													{Harc. T. P. i W. T. Mł. W. Kat. Sokół Kółka Roln.
5	Chojnice	13	800	—	13	10	40	5	5	3	—	—	{I. P. W. Haler. T. Mł. Kat. T. P. W. Sokół P. W. Mł. W.
6	Działdowo	12	600	30	6	6	36	1	1	5	—	—	



5	"	4	70	—	5	4	4	1	—	—	3	{T. Mł. W. P. W. Sokół Zw. Strz. B. Krz.
6	Gdynia	4	120	20	—	—	7	3	—	—	—	{T. P. W. Koł. Mł. W. Kól. R.
7	Wąbrzeźno	3	40	7	3	3	9	3	4	—	1	{Kolo Mł. W. Kółka Roln. Mleczarnia, Kasa Stef. Sp.
8	"	2	60	—	—	—	—	—	—	—	1	{P. W. T. P. W. Sokół. Zw. Strz. T. L. B. T. Z. B. - Czer. - Krzyż
9	Grudziądz	4	500	18	5	6	3	4	—	—	2	{T. P. W. P. W. Sok. T. Mł. Kat. T. Mł. W.
10	Sępólno	10	290	68	25	22	12	6	1	—	1	Zw. Strz. T. Mł. W. T. Mł. Kat.
11	"	2	54	—	1	1	—	—	—	—	—	{T. P. W. Z. O. K. Z. P. W. T. Mł. (K. T. Mł. W.
12	"	5	85	16	1	1	8	—	—	—	—	{P. W. Z. O. P. Z. O. K. Z. T. P. (W. Zw. Strz. Cz. i B. Krz.
13	Starogard	1	—	4	—	—	—	3	—	—	1	{T. P. W. T. Mł. K. T. B. Z. Sok. (Kl. Spół. Haler. Kółko Rol.
14	Świecie	2	—	—	10	10	46	2	2	—	1	{Sok. Strz. P. W. Z. O. K. Z. Z. O. P. P. T. P. W. T. Mł. K. W. (Cz. Krzyż
15	Tuchola	3	60	8	3	3	12	5	2	—	1	{Cz. i B. Krzyż Strz. Zw. Mł. (P. W. T. P. W. Z. O. P. P. Z. O. K.
16	Toruń	4	850	22	7	6	10	8	5	—	1	{Z. Zw. Mł. K.
17	Wąbrzeźno	—	—	—	3	—	—	3	1	—	—	{Zw. Mł. Kat. Haler. P. W. T. (P. W. Narod. L. O. P. P.
		81	3859	228	91	80	193	49	21	—	14	

## h) Komisja Poznańska.

1	Bydgoszcz	1	25	—	1	—	—	—	—	—	1	T. C. L., Sok. P. W. T. U. R.
2	Czarnków	2	40	10	—	—	3	—	—	—	1	P. W. Sokół, T. C. L.
3	Gniezno	3	360	35	—	—	1	—	—	—	3	K. Mł. W. T. C. L. Kraj. C. Krz.
4	Inowrocław	1	80	15	—	—	3	—	—	—	1	Kraj. Stow. Mł. P. Strz.
5	Dąbrowa Biskupia	1	38	2	—	—	1	—	—	—	1	K. R., Tow. P. W. i W. F.
6	Jarocin	3	110	—	—	—	5	3	—	—	1	Strz. Sok. K. Mł. W. T. C. L.
7	Kępno	1	60	7	—	—	—	2	—	—	1	Kraj. Strz. K. Mł. W. Stow. Mł. P.

## Ognisk 36.

1	Bydgoszcz	1	25	—	1	—	—	—	—	—	1	T. C. L., Sok. P. W. T. U. R.
2	Czarnków	2	40	10	—	—	3	—	—	—	1	P. W. Sokół, T. C. L.
3	Gniezno	3	360	35	—	—	1	—	—	—	3	K. Mł. W. T. C. L. Kraj. C. Krz.
4	Inowrocław	1	80	15	—	—	3	—	—	—	1	Kraj. Stow. Mł. P. Strz.
5	Dąbrowa Biskupia	1	38	2	—	—	1	—	—	—	1	K. R., Tow. P. W. i W. F.
6	Jarocin	3	110	—	—	—	5	3	—	—	1	Strz. Sok. K. Mł. W. T. C. L.
7	Kępno	1	60	7	—	—	—	2	—	—	1	Kraj. Strz. K. Mł. W. Stow. Mł. P.

Lp.	Powiat lub Komisja Społeczno-Oświatowa	Referaty S. O.	Kursy dla dorosłych	Ilość słuchaczy	Ilość odczytów	Ilość bibliotek	Ilość czytelni	Ilość przedstawię teatrnych	Ilość chórów	Ilość orkiestr	Ilość kursów instrukcyjnych	Ilość pensjonatów	Współpraca z innymi organizacjami
8	Kościan		24	520	45	—	—	2	2	—	—	1	(Har. Strz. Sok. T. C. L. P. W. (Stow. Mi.
9	Koźmin		6	336	7	—	—	5	3	—	—	1	Kraj. K. R. Sok. Strz. St. Mł. P. Stow. Mł. Kat. K. R. T. C. L. Sok.
10	Borek		7	212	40	—	—	8	6	—	—	1	K. Mł. W. Stow. Mł. P. W. K. R.
11	Odoianów		2	180	23	1	—	10	2	—	—	1	K. R. K. Mł. W. P. W. T. C. L.
12	Czarny Las		2	255	80	—	—	14	4	—	—	1	K. Mł. H. K. R. Strz. Stow. Mł. K.
13	Ostrów		5	284	36	—	—	—	—	—	—	1	(Strz. Sok. Stow. Mł. Kat.
14	Ostrzeszów	Kobyła - Góra	4	120	8	—	—	—	2	—	—	1	(f. C. L.
15	Pleszew		2	80	5	—	—	5	2	—	—	1	Stow. Mł. H. K. Mł. W. T. C. L.
16	Rawicz		1	80	—	—	—	1	7	—	—	1	Strz. K. Mł. W. T. C. L. Sok.
17	Jutrosin		1	30	5	4	—	8	2	—	—	1	T. C. L. P. W. Stow. Mł. Kat.
18	Wągrowiec		1	14	17	3	—	5	2	—	—	1	T. C. L. Strz. K. Mł. W. Stow. Mł.
19	Wolsztyn		1	80	14	—	—	6	—	—	—	1	T. C. L. Strz. Stow. Mł. Kat.
20	Września		2	82	19	—	—	14	3	—	—	1	(K. Mł. W. Stow. Mł. Strz. (Sokol. T. C. L.
			70	2986	288	9	—	118	40	—	—	22	

Ogółem

## i) Komisja Śląska.

1	Bielsko		2	—	57	10	—	34	—	1	—	2	Członkowie Związku współpracują ze wszystkimi polskimi organizacjami społeczno oświatowymi
2	"	Czechowice	1	—	26	10	—	25	4	6	—	2	
3	"	Kamień	2	—	20	2	—	7	2	2	—	—	
4	"	Strumień	—	—	78	12	—	27	7	1	—	—	
5	Cieszyn		—	—	37	6	—	10	1	—	—	—	
6	"	Istebna	1	—	50	7	—	25	10	1	—	—	
7	"	Skoczów	—	—	29	12	—	28	25	—	—	—	
8	"	Ustrów	—	—	64	23	—	30	29	2	—	—	











l. d.	Powiat lub Komisja Spoleczno-Oświatowa	Referaty S. O.	Kursy dla dorosłych	liczba słuchaczy	liczba odczytów	liczba bibliotek	liczba czytelników	liczba przedstawię teatralnych	liczba orkiestr	liczba orkiestr	liczba kursów i struktur	liczba prenumerat p. O. P.	Współpraca z innymi organizacjami
43	Warszawski	Cząstków	1	53	4	2	—	2	1	—	—	—	—
44	"	Jabłonna	1	53	5	6	—	10	1	—	—	2	—
45	"	Falenica	—	70	4	1	—	8	1	—	—	—	—
46	"	Karczew	2	62	10	2	—	2	1	—	—	1	—
47	"	Włochy	1	62	15	5	—	1	—	—	—	3	—
48	Włocławek	Lubraniec	—	—	24	4	—	12	1	—	—	—	—
49	"	w Lubieniu	—	—	58	7	—	6	2	—	—	—	—
50	Augustów	Augustów	4	79	11	7	—	9	1	—	—	2	—
51	"	Bargłów	—	—	20	5	—	17	—	—	—	—	—
52	"	Sopoćkinie	7	00	—	3	—	8	—	—	—	—	—
53	Bielsk	Bielsk - Podlaski	1	44	12	6	—	98	3	—	—	—	—
54	"	Brańsk	10	180	15	6	—	2	—	—	—	—	—
55	"	Włeszczele	—	—	30	11	—	3	—	—	—	—	—
56	"	Łosina	1	18	—	3	—	3	—	—	—	—	—
57	"	Milejczyce	1	23	18	3	—	3	2	—	—	—	—
58	"	Miłnik	3	64	—	2	—	18	1	—	—	2	—
59	"	Narew	2	13	30	1	—	2	—	—	—	1	—
60	"	Rudka	1	—	—	6	—	3	—	—	—	—	—
61	"	Siemiatycze	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
62	"	Wyszki	1	—	—	—	—	4	—	—	—	—	—
63	Białystok	Dalistów	3	45	5	2	—	6	—	—	—	—	—
64	"	Supraśl	2	41	5	1	—	9	—	—	—	—	—
65	Grodno	Hoża	5	80	16	11	—	19	1	—	—	—	—
66	"	Krynki	6	90	13	8	—	10	—	—	—	—	—
67	"	Skidel	10	150	30	8	—	—	—	—	—	—	—
68	Kolno	Jedwabne	2	50	20	11	—	—	—	—	—	—	—
69	"	Łyse	3	99	8	2	—	—	—	—	—	—	—
70	"	Przytuły	2	32	20	2	—	3	—	—	—	—	—



71	"	Rogienice	23	-	-	-	-	-	-	-	-	1
72	"	St. wishl	100	6	-	-	-	-	-	-	-	1
73	"	Zapiele	100	-	1	6	-	-	-	-	-	1
74	Łomża	Miastkowo	-	24	6	-	-	-	-	-	-	1
75	"	Puchały	30	-	-	-	-	-	-	-	-	1
76	"	Szczepankowo	-	-	1	-	-	-	-	-	-	1
77	"	Wizna	198	25	2	-	2	1	-	-	-	1
78	Ostrów	Boguty	10	16	2	-	-	-	-	-	-	1
79	"	Długosiodło	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1
80	"	Małania	-	4	3	-	-	-	-	-	-	1
81	"	Ostrów - Mazowiecki	-	-	4	-	-	-	-	-	-	1
82	"	Z. reby - Koś. Ielne	-	15	1	-	-	-	-	-	-	1
83	Ostrołęka	Ostrołęka	175	5	6	-	-	1	-	-	-	1
84	Tokółka	Janów	16	38	2	-	-	-	12	1	-	1
85	Szczuczyn	Kamionka	-	7	1	-	-	-	5	-	-	1
86	Suwałki	Suwałki	128	-	2	-	-	-	-	-	-	1
87	"	Seny	1	95	-	-	-	-	2	-	-	1
88	Wołkowysk	Sysków	8	42	5	-	-	-	2	-	-	1
89	"	Pleski	2	50	-	-	-	-	5	-	-	1
90	"	Porozów	4	92	15	-	-	-	12	1	-	1
91	"	Wercjki	2	38	5	-	-	-	2	-	-	1
		Ogółem	158	3708	1088	237	-	48	621	40	-	10

## I) Komisja Wołyńska

Ognik 76	Dubno	Dubno	21	540	14	3	-	4	6	8	-	1	(S. Mł W., S. R., Str. Ogn., Sp., (Sp. Sp Mlecz,
2	"	Werba	17	249	17	-	-	-	-	-	-	1	S. Mł. W., Str. Ogn.,
3	"	Młynów	25	534	46	2	-	10	11	-	-	3	(C. Mł W., Zw. Str. S. R., Str. (Ogn Sp. Sp.
4	"	Warkowicze	4	55	-	9	-	1	4	4	-	-	S. Mł W., Str. Ogn Sp. Sp.
5	"	Targowca	3	47	-	-	-	-	-	-	-	1	Str. Ogn.
6	Horochów	Ożdzi. tysze	12	440	38	9	-	1	4	1	-	1	S. Mł W., Sp. Sp. Mlecz.
7	Kostopol	Kostopol	5	88	-	1	-	3	10	-	-	1	(S. Mł W., Zw. Strz., S. R., Str. (Ogn., Sp Sp.
8	"	Stepań	2	32	-	-	-	-	4	-	-	1	(S. Mł W., Str. Ogn. Sp Mle. (Sp. Roln.

d.	Powiat lub Komisja Społeczno-Oświatowa	Referaty S. O.	Kursy dla dorosłych	liczba słuchaczy	liczba odczytów	liczba bibliotek	liczba czyteł	liczba przedstawię amatorskich	liczba chórow	liczba orkestr	liczba instruktorów	liczba prenu-meratorów P. O.	Współpraca z innymi organizacjami
9	Kostopol	Stydyń	3	51	20	—	—	2	—	—	—	—	(S. Mł. W., Zw. Strz., S. R., Str. Ogn. Sp. Sp.
10	Krzemieniec	Dedorkały	8	140	8	1	—	5	—	—	—	—	(Str. Ogn., S. Mł. W., S. R., S. Mł. W., Str. Ogn. Sp. Sp.,
11	"	Wiśniowice	3	72	2	10	—	50	—	1	—	—	(S. R., S. Mł. W., Str. Ogn. Sp. Sp.,
12	"	Wyszogródek	3	36	10	1	—	2	—	—	—	—	(S. Mł. W., S. R., Sp. Sp., S. R., S. Mł. W.,
13	"	Szumsk	9	144	—	2	—	5	—	—	—	—	(K. R., W. Mł., W. R., Str. Ogn. Sp. Mlecz.
14	"	Poczajów	8	260	7	3	—	5	4	2	—	—	(S. Mł. W., S. R., Str. Ogn. Sp. Mlecz.,
15	"	Borsuki	3	50	10	—	—	14	2	—	—	—	(S. Mł. W., S. R., Str. Ogn. Sp. Mlecz.,
16	"	Białokrynica	10	235	—	—	—	—	—	—	—	—	(S. Mł. W., Str. Ogn., Sp. Sp., Str. Ogn. Sp. Róln.
17	"	St. Oleksieniec	3	62	2	—	—	4	—	—	—	—	(S. R., Str. Ogn. S. Mł. W., Str. Ogn.
18	Lubomil	Lubomil	9	189	10	9	—	8	—	—	—	—	(S. Mł. W., Zw. Strz., S. R.
19	"	Olesk	2	38	—	3	—	4	—	—	—	—	(S. Mł. W., Zw. Strz., S. R. Sp. Sp.
20	Łuck	Łuck	2	29	8	2	—	—	—	—	—	—	(S. R., Str. Ogn. Sp. Sp.
21	"	Kołki	2	25	50	5	—	50	2	4	—	—	(S. R., Sp. Sp., S. R., S. Mł. W., S. R.,
22	"	Połonka	4	48	1	1	—	15	3	—	—	—	(S. R., Sp. Sp. Mlecz. Zw. Strz., S. R.,
23	"	Rożyszcze	4	76	3	2	—	—	—	—	—	—	(S. R. Str. Ogn. Sp. Mlecz. S. Mł. W., Str. Ogn., Sp. Sp.
24	"	Trościaniec	7	87	—	—	—	—	1	—	—	—	(S. R. Str. Ogn. Sp. Mlecz. S. Mł. W., Str. Ogn., Sp. Sp.
25	"	Tarczyn	—	—	—	—	—	3	—	—	—	—	(Zw. Strz., K. Mł. W., K. R., (Str. Ogn.,
26	"	Poddebce	1	17	2	1	—	—	—	—	—	—	(K. Mł. W., Zw. Strz., K. R., Str.
27	"	Silno	5	100	6	1	—	1	—	—	—	—	(Str. Ogn.,
28	Równe	Równe	4	186	—	1	—	—	3	—	—	—	(K. Mł. W., Zw. Strz., K. R., Str.
29	"	Tuczyn	13	170	15	3	—	12	—	—	—	—	(Ogn.





## Z e s t a w i e n i e o g ó l n e udziału w pracy społeczno-oświatowej członków Zw. P. N. S. P.

L. p.	Rodzaje pracy społeczno-oświatowej	1924/25	1925/26	1926/27	1927/28	1928—30*
1	Kursów dla dorosłych prowadzono . . . . .	886	1695	1002	1137	2305
2	Słuchaczy na kursach dla dorosłych było . . . . .	22101	29819	24427	32371	62968
3	Odczytów i pogadanek urządzono . . . . .	969	3281	6077	6934	15338
4	Bibliotek zorganizowano i prowadzono . . . . .	138	120	825	396	2348
5	Przedstawień teatralnych odbyło . . . . .	1925	1783	3362	3349	8839
6	Chórów przeprowadzono . . . . .	78	231	272	326	861
7	Orkierstr . . . . .	39	47	73	124	484
8	Kursów instruktorskich . . . . .	—	10	9	14	38
9	Cz, telń wzg świetlic zorganizowano i prowadzono	—	—	—	60	473

\* W związku ze zmianą statutu Zw. P. N. S. P., przyjętą na Zjeździe Delegatów w r. 1928, okres sprawozdawczy obejmuje dwa lata. W okresie przejściowym w r. 1929 nie przprowadzono rejestracji pracy społeczno-oświatowej członków Zw. P. N. S. P. wobec czego podane liczby są mniejsze od rzeczywistych i obejmują przeważnie ostatni r. szk. Należy tu obraz pracy społeczno-oświatowej członków Zw. P. N. S. P. podają sprawozdania Komisji: Lubelskiej i Wileńskiej. W komisjach tych zarejestrowano dokł. dnię pracę społeczno-oświatową członków Zw. P. N. S. P. W sprawozdaniu brak danych liczbowych z terenu województwa Stanisławowskiego.



## M A T E R J A Ł Y.

**Konferencja społeczno - oświatowa w Poznaniu.** W dniu 12 października b. r. odbyła się w Poznaniu konferencja społeczno-oświatowa, zwołana przez Poznańską Okręgową Komisję Społeczno - Oświatową Zw. P. N. S. P. Konferencja ta miała na celu omówienie planu pracy w bieżącym roku szkolnym. Wzięło w niej udział 47 delegatów, reprezentujących Ogniska: Borek, Gostyń, Grodzisk, Inowrocław, Jarocin, Kcynię, Kępno, Kobylągorę, Kościan, Krotoszyn, Leszno, Odolanów, Ostrów, Pleszew, Poniec, Poznań, Srem, Wągrowiec, Wolsztyn i Wrześnię. Nadto w charakterze gości wzięli w tej konferencji udział przedstawiciele Kuratorium Okręgu Szkolnego Poznańskiego p. radca dr. Hasiński i p. ref. oświaty pozaszkolnej Fr. Mierniczak, p. inspektor Grabowski, przedstawicielka Związku Młodzieży Wiejskiej p. Głowacka, przedstawiciel Związku Strzeleckiego kol. Marżysz, sekretarz Wydziału Społ. Oświat. Zw. P. N. S. P. kol. M. Kopeć z Warszawy oraz kilkunastu kolegów z Poznania i okolicy.

Konferencję zagał pięknym przemówieniem o pracy społeczno - oświatowej nauczycielstwa prezes Okręgu Poznańskiego kol. Fr. Zych. Po jego przemówieniu uchwalono wysłać telegramy do P. Prezydenta Rzplitej I. Mościckiego, Marszałka J. Piłsudskiego oraz ks. biskupa Władysława Bandurskiego.

Następnie p. J. Poczętowska z Warszawy wygłosiła niezwykle interesujący referat o świetlicach i ich znaczeniu w pracy oświatowej. W dyskusji, w której zabierali głos p. p. radca dr. Hasiński i insp. Grabowski oraz kol. kol. Ulatowski, Paczyński, Hołejko, Marżysz i Grabowski omawiano trudności jakie napotyka się przy prowadzeniu świetlic oraz sprawy lokalu, urządzenia świetlicy i doboru młodzieży.

Po krótkiej przerwie kol. J. Mencil wygłosił referat n. t. *Rola nauczyciela na wsi poza szkołą*, w którym podał szereg praktycznych wskazówek. Następnie kol. M. Kopeć omówił sprawę współpracy nauczycielstwa związkowego z organizacjami oświatowymi oraz wezwał nauczycielstwo do żywszego udziału w ruchu regionalistycznym.

Po ożywionej dyskusji uchwalono odpowiednie rezolucje, poczem przewodniczący kol. W. Polak zamknął konferencję, która niewątpliwie przyczyni się do rozwoju pracy społeczno - oświatowej nauczycielstwa związkowego w województwie poznańskim.

\*

**Sprawozdanie z przebiegu Konferencji Społeczno-Oświatowej nauczycielstwa szkół powszechnych pow. rawskiego, odbytej w Rawie-Mazowieckiej w dniach 25 i 26 października 1930 r.** Staraniem Zarządu Oddziału Powiatowego Związku P. N. S. P. pow.

rawskiego odbyła się w dniach 25 i 26 października 1930 r. w Rawie-Mazowieckiej dwudniowa Konferencja Społeczno-Oświatowa dla nauczycielstwa szkół powszechnych tut. powiatu. Konferencja została zwołana pod nazwą „Kursu Społeczno-Oświatowego”, jakkolwiek zarówno program, jak i charakter obrad, toczących się dokoła ogólnych zagadnień pracy pozaszkolnej nauczycielstwa, w niczem nie przypominały kursu w dosłownem tego słowa znaczeniu i utrzymane były raczej w tonie konferencji dyskusyjnej. Zjazd nauczycielstwa z powiatu nie był zbyt liczny z powodu fatalnej ulewy deszczowej, która przy obecnym stanie naszych dróg polnych uniemożliwia wprost wszelką komunikację z dalej położonymi miejscowościami, znajdującymi się na uboczu od głównych dróg bitych.

Na ogólną liczbę 232 sił nauczycielskich w powiecie — przybyło na konferencję około 90 osób. Z zaproszonych gości obecni byli: p.p. inspektor szkolny, starosta, lekarz powiatowy, zastępca starosty, prezes miejscowego Koła Stow. Urzędników Państwowych, Cz. Zabłocki, oraz naczelnik wydziału rolnego Sejmiku, p. inż. Zwoliński. Ze strony Zarządu Głównego Z. P. N. S. P. udział w konferencji wzięli kol. kol. Chudy oraz Machowski Stanisław. W 1-szym dniu obrad porządek dzienny wypełniły: zagajenie, przemówienia powitalne p. inspektora szkolnego i p. starosty, referat p. inż. Zwolińskiego na temat współdziałania i pomocy ze strony nauczycielstwa w pracy oświatowo-rolniczej na wsi (organizacja hodowlanych zespołów konkursowych, gospodarstw wzorowych i t. p.), wreszcie referat kol. Chudego o najważniejszych dziedzinach pracy społeczno - oświatowej nauczycielstwa szkół powszechnych oraz metodach jej realizacji. Po referacie wywiązała się ożywiona dyskusja, która, niestety, nie mogła rozwinąć się w całej pełni ze względu na spóźnioną porę. O godz. 20-tej rozpoczęła się wieczornica taneczna, urządzona przez referat rozrywkowo - towarzyski miejscowego „Ogniska”. Wśród miłego i serdecznego nastroju uczestnicy konferencji wesoło spędzili czas na hucznej zabawie. Następnego dnia obrady zapoczątkowała dalsza dyskusja nad zagadnieniami, poruszonemi w referacie kol. Chudego. Zarówno poziom przemówień, jak i skala zainteresowania pracą społeczno - oświatową były poważne, jakkolwiek stosowane dotychczas w praktyce metody jej realizacji ocenione zostały naogół krytycznie. W toku dyskusji, jako jej logiczna konsekwencja, wyłonił się problemat racjonalizacji oraz systematycznego ujęcia poczynań w tej dziedzinie. Szczególną uwagę zwrócono przytem na niezmiernie ważną kwestję dostosowania form i programu działalności społecznej nauczyciela do warunków jego pracy zawodowej, tak, aby przez zbyt gorliwe i nieumiejętne zangażowanie się nauczyciela w organizacjach społecznych nie ucierpiał na tem interes szkoły. Jako praktyczny rezultat przeprowadzonej



na ten temat dyskusji powzięto uchwały, domagające się: 1) utworzenia stanowiska stałego powiatowego instruktora oświaty pozaszkolnej oraz 2) zorganizowania powiatowego kursu instruktorskiego dla nauczycielstwa celem wyszkolenia kadry fachowych przewodników pracy społeczno - oświatowej. Podjęcie starań około realizacji powyższych uchwał powierzono Zarządowi Oddziału Powiatowego Z. P. N. S. P. w Rawie - Mazowieckiej. W dalszym toku obrad kol. St. Machowski z Zarządu Głównego wygłosił piękne przemówienie na temat ideologii naszego związku. Przemówienie to wysłuchane zostało z wielkiem zainteresowaniem i spotkało się ze szczerym uznaniem ze strony uczestników konferencji. Na zakończenie poruszone zostały najżywotniejsze sprawy organizacyjne, przyczem na specjalne podkreślenie zasługuje uchwała, nakładająca na wszystkie Ogniska obowiązek podjęcia wyteżonej akcji propagandowej w zakresie budownictwa szkolnego.

\*

**Pracownia Oświaty Dorosłych Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego, Al. Szucha 23, tel 802 - 20, wewn. Min. 134** jest otwarta dla wszystkich w poniedziałki, środy i piątki od godz. 10 — 15, oraz we wtorki, czwartki i soboty od godz. 17½ — 20½.

Księgozbiór Pracowni jest przeznaczony dla użytku pracowników oświatowych i zawiera dzieła z teorii, praktyki i historii pracy oświatowej w kraju i zagranicą, tudzież dział biblijografii i bibliotekarstwa.

Poniżej podajemy spis książek nabytych przez Pracownię w okresie od I.IV.1928 do I.IV b. r.

### BIBLIOGRAFJA I BIBLIOTEKARSTWO.

C z a s o p i s m a (zaprenumerowane na r. 1930):

*Časopis Československých Knihovniku.*

*Krasnyj Bibliotekar.*

*Library Journal.*

*Library Record.*

*Przegląd Biblioteczny.*

*Przegląd Księgarski.*

*Révue des Bibliothèques.*

*Uhor.*

*Wykaz druków Min. W. R. i O. P.*

*Zentralblatt f. Bibliothekswesen.*

## KSIĄŻKI.

## B i b l i o g r a f j a :

- Bibliografja oświaty pozaszkolnej* w oprac. J. Skarżyńskiej, pod red. J. Muszkowskiego i H. Radlińskiej. Warszawa, 1929.
- Chawkina Ł. B. *Rukowodstwo dla niebolszych biblijotiek*. Moskwa, 1928.
- Filipkowska J. i Gutry M. *Katalog biblijoteki dla dzieci*. Warszawa, 1927.
- Grzegorzczak P. *Bibliografja literatury polskiej za rok 1928*. Warszawa, 1927.
- Gutry C. *Projekt wydawnictwa biblijografji regionalnej*. Warszawa, 1927.
- Hall - Quest A. *The University Afield*. New York, 1926.
- Regjonalizm polski*. Bibliografja pracy społecznej. Warszawa, 1927.
- Rudzińska R. *Bibliografja pracy społecznej 1900 — 1928*. Pod red. J. Muszkowskiego i H. Radlińskiej. Warszawa, 1928.
- Spis książek poleconych do biblijotek szkolnych przez Komisję Oceny Książek przy M.n. W. R. i O. P.* Warszawa, 1929.
- Wisłocki Wł. T. *Bibliografja biblijofilstwa i biblijografji*. Kraków, 1924.

## B i b l i o t e k o z n a w s t w o :

- Artuszkowy M. A. *Tablicy Cuttera dla niebolszych biblijotiek*. Moskwa, 1929.
- Biblijoteka Miejska w Bydgoszczy. *Sprawozdanie 1920 — 1927*. Bydgoszcz, 1927.
- Blinkow I. *Kłubnyj i biblijotecznyj plakat*. Moskwa, 1927.
- Borowicz B. O. *Praktika przedmiotnego kataloga*. Charkow, 1928.
- *Rubriki przedmiotnego kataloga*. Charkow, 1928.
- Chawkina Ł. B. *Bibliotieka* (zbiór artykułów). Moskwa, 1927.
- *Za rubieżom*. Moskwa, 1927.
- Konczyńska W. *Zarys historii biblijoteki Jagiellońskiej*. Kraków, 1926.
- Libraries in Adult Education*. New York, 1926.
- Łodyński M. *Nowoczesne biblijotekarstwo wojskowe*. Kraków, 1927.
- Łysakowski A. *Katalog przedmiotowy, cz. I teoretyczna*. Wilno, 1927.
- Muratow M. W. *Ocenka i analiz oszczedostupnoj knigi*. Moskwa, 1926.
- Podręcznik biblijotekarski dla kierowników biblijotek wojskowych*, Warszawa, 1929.



- Rukowódstwo po razstawce alfabet. kataloga.* Moskwa, 1929.
- Stemler J. *O stosunku bibliotekarza do czytelników.* Warszawa, 1929.
- Tow. Biblioteki im. Kollataja w Dąbrowie Górniczej. *Sprawozdanie za lata 1926 — 1927.* Dąbrowa, 1929.
- Żuk I. i Minczina M. *Annotacja w katalogu masowej biblioteki.* Moskwa, 1919.

### Czytelnictwo:

- Arct M. *Jak powstaje książka.* Warszawa, 1927.
- Chliebczewicz E. I. *Izuczenie czytalskich intieresow.* Moskwa, 1927.
- Chwalewik E. *Święto książki polskiej.* Warszawa, 1929.
- Fridjewa N. i Bal'ka D. *Izuczenie czytaliela.* Moskwa, 1928.
- Kufajew M. N. *Kak czitał' knigi.* Leningrad, 1929.
- Lewicki K. *Szkola jako teren propagandy bibliofilskiej.* Warszawa, 1928.
- Niewskij W. A. *Kak nachodit' nużnuju knigu.* Moskwa, 1928.
- Oskoikow M. G. *Razwitje nawyka cztienja.* Moskwa, 1928.
- Radlińska H. *Książka wśród ludzi.* Warszawa, 1929.
- Riwlín J. Rubakin M. Borowicz B. *Czitatel i kniga.* Charków, 1925.
- Rubakin M. A. *Pisma k czytatielam o samoobrazowanji.* Piotrogród, 1919.
- *Psychologja czytaliela i knigi.* Moskwa, 1929.
- Zivny L. J. *Trideni desětine v prakši.* Praha, 1917.

### PSYCHOLOGJA, PEDAGOGIKA, WYCHOWANIE.

#### Czasopisma:

- Časopis pro občanskú nauku a výchovu.*
- Głos Nauczycielski.*
- Oświata i Wychowanie.*
- Pour l'Ere Nouvelle.*
- Praca Szkolna.*
- Przegląd Pedagogiczny.*
- Ruch Pedagogiczny.*
- Wychowanie Fizyczne.*

#### KSIAŻKI.

#### Psychologja:

- Addams Jane. *The Spirit of Youth a. the City Streets.* New York, 1926.

- Bovet P. *Instynkt walki. Psychologja wychowawcza.* Warszawa, 1928.
- Claparède E. *Psychologja dziecka.* Warszawa, 1927.
- Dybowski M. ks. *O typach woli. Badania eksperymentalne.* Lwów, 1928.
- Mendousse P. *L'âme de l'adolescente.* Paris, 1928.
- Payot J. *Le travail et la volonté.* Paris (b. d.).
- Rondhaler A. *Metoda psychologji indywidualnej.* Warszawa, 1928.
- Rowid H. *Psychologja pedagogiczna.* Warszawa, 1928.
- Saxby J. B. *Kształcenie postępowania.* Lwów, 1928.
- Spranger E. *Psychologie des Jugendalters.* Leipzig, 1924.
- Stern W. *Psychologja dzieci i młodzieży.* Warszawa, 1927.
- Szuman St. *Psychologja twórczości rysunkowej.* Warszawa, 1927.
- Witwicki Wł. *Psychologja.* Warszawa, Ossolineum (b. d.).

### P e d a g o g i k a :

- Czapska E. *Salę zarobkowe Staszica.* Lublin, 1927.
- Elliott Lynn Zofja. *Lekka atletyka kobiet i dziewcząt.* Lwów, 1926.
- Falska M. *Zakład wychowawczy — Nasz Dom w Warszawie.* Warszawa, 1928.
- Handbuch der Pädagogik t. IV.* Langensalza, 1928.
- Karpowicz St. *Wybór pism.* Warszawa, 1929.
- Mežiskolni dopisovani* Praha (b. d.).
- Key Ellen. *Stulecie dziecka.* Warszawa, 1904.
- Kierski F. *Jan Henryk Pestalozzi.* Warszawa, 1927, 3 tomy.
- Konarski K. *Dzieje szkolnictwa w b. Królestwie Kongresowem.* Kraków, 1923.
- Litt T. *Führen oder Wachsenlassen.* Leipzig, 1929.
- Lipska - Librachowa M. *Zagadnienia pedagogiczne.* Lwów, 1928.
- Michałowicz J. *Jak organizować bursy.* Warszawa, 1927.
- Min. W. R. i O. P. *Rozporządzenia w sprawie wychowania fizycznego.* Warszawa, 1925.
- Pigoń St. *Do podstaw wychowania narodowego.* Lwów, 1920.
- Rocznik Pedagogiczny za lata 1924 — 1925.* Warszawa, 1928.
- System daltoński w szkole powszechnej.* Chełm, 1927.
- Tync St. *Nauka moralna w szkołach Komisji Edukacji Narodowej.* Kraków, 1922.
- Wagner J. *Die wissenschaftsmethodischen Richtungen der Pädagogik.* Berlin, 1925.
- Weitsch E. *Gespräche mit Siebenjährigen.* Frankfurt a. M. (b. d.).
- Zdravotnická výchova na školach.* Praha, 1924.
- Ziemnowicz M. *Autorytet a wolność w wychowaniu.* Kraków, 1928.
- Znanięcki Fl. *Socjologja wychowania.* Warszawa, 1928.



## OŚWIATA POZASZKOLNA, TEORJE I ZAKRES DZIAŁALNOŚCI.

### C z a s o p i s m a :

*Bránda.*

*Česka osvĕta.*

*Freie Volksbildung.*

*Highway.*

*Kultura (Wilno).*

*Macierz Polska.*

*Oświata Polska.*

*Plebs.*

*Przegląd Oświatowy.*

*Przewodnik Oświatowy.*

*Przewodnik Społeczny.*

*Service social.*

*The Tutors Bulletin.*

*Volksbildung (Berlin).*

*Volksbildung (Wiedeń).*

*Wiedza i życie.*

*World Association f. Adult Education (Bulletins).*

*Ziemia.*

### C z a s o p i s m a (oświata młodzieży):

*Głos Młodzieży Wiejskiej.*

*Harcierz.*

*Kierownik Stowarzyszeń Młodzieży.*

*Młoda Polka.*

*Młoda Polska.*

*Orli Lot.*

*Siew.*

*Strzelec.*

*Wici.*

*Zew.*

### K s i ą ż k i:

Adams J. *The Evolution of Educational Theory.* London, 1928.  
2 tomy.

Adult Educational Committee. *Full - Time Studies.* London, 1927.  
— *Pioneer Work.* London, 1927.

Angermann F. *Die freie Volksbildung.* Jena, 1928.

Balfour G. *The Educational System of Great Britain.* Oxford,  
1923.

Biegeleisen L. *Polska polityka a szkolnictwo zawodowe.* War-  
szawa (b. d.).

Dec J. *Praca oświatowa.* Warszawa, 1925.

- Dietz J. *Das Dorf als Erziehungsgemeinde*. Weimar, 1927.
- Evans O. D. *Educational Opportunities of Young Workers*. New York, 1926.
- Godecki M. B. *Odczyty popularne dla dorosłych*. Warszawa, 1923.
- Greenwood A. *The Education of the Citizen*. London, 1920.
- Gulińska Z. *Grundtvig jako wychowawca narodu duńskiego*. Warszawa, 1928.
- Grundtvig. *Volksheit*. Jena, 1927.
- Hart J. K. *Adult Education*. New York, 1928.
- *Handbook of Adult Education*. London, 1929.
- Kolbe P. K. *Urban Influences on higher Education*. New York, 1928.
- Kornecki J. *Szkolnictwo dla mniejszości narodowych*. Warszawa, 1929.
- Maj K. *Co to jest oświata pozaszkolna*. Warszawa, 1928.
- Mansbridge A. *The Educated Life*. London, 1926.
- Min. W. R. i O. P. *Kursy wakacyjne dla nauczycielstwa*. Warszawa, 1928.
- *Ustawa o ustroju szkolnictwa*. Warszawa, 1927.
- Morris H. *The Village College*. Cambridge, 1929.
- *New Ventures in Broadcasting*. London, 1928.
- Noffsinger J. S. *Correspondence Schools*. New York, 1926.
- Oświata pozaszkolna samorządu m. st. Warszawy*. Warszawa, 1930.
- Patkowski A. *Oświata pozaszkolna we Włoszech*. Warszawa, 1927.
- Peffer N. *New Schools for older Students*. New York, 1926.
- Pokłosie pracy oświatowej (1880 — 1928)*. Warszawa, 1928.
- Przewodnik oświaty ludowej*. Warszawa, 1929.
- Radlińska H. *Staszic jako działacz społeczny*. Lublin, 1925.
- *Szkoły pracy społecznej w Polsce*. Warszawa, 1928.
- Rowid H. *Reforma kształcenia nauczycieli ludowych*. Kraków, 1927.
- Sandiford P. *Szkolnictwo angielskie*, tłum. W. Gumplowicza. Warszawa, 1927.
- Sosińska M. *Ognisko pracy społeczno-oświatowej*. Warszawa, 1929.
- Śliwiński F. *Ustawodawstwo szkolne*. Lwów, 1928.
- Thorndike a. others. *Adult Learning*. New York, 1928.
- Wartenweiler F. *Bildungsbestrebungen für Erwachsenen*. Bern, 1928.
- Weitsch E. *Technik der geistigen Arbeit*. Frankfurt a. M., 1929.
- *Technika pracy umysłowej*. Warszawa, 1930.
- Wolert W. *Demokracja i kultura*. Warszawa, 1930.
- Yeaxlee B. *Lifelong Education*. London, 1929.



## OŚWIATA W STOSUNKU DO ZAGADNIENÍ.

- 30 let *Delnicke Výchovy 1896 — 1926*. Praha, 1926.  
 Hader J. Lindeman E. C. *What do Workers Study*. New York, 1929.  
*Kalendarz samorządowy*. Warszawa, 1928.  
 Mansbridge A. *An Adventure in Working Class Education*. London, 1920.  
 Robinson J. H. *The Humanizing of Knowledge*. London (b. d.).  
*Rocznik statystyczny m. Łodzi za rok 1924*. Łódź, 1926.  
 Tawney R. H. *The Story of the Workers*. London, 1924.  
 Twigg H. J. *The Organization of Cooperative Education*. Manchester, 1924.  
*Warunki życia robotniczego w świetle ankiet*. Warszawa, 1929.  
 World Association F. Adult Education. *The Conference on the Industrial Workers*. London, 1928.

## NAUCZANIE DOROSŁYCH (Podręczniki, wpisy).

- Grotowska H. i Radlińska H. *Książka o życiu i pracy*. Lwów, 1929.  
 Klemensiewicz Z. *Dydaktyka nauki o języku polskim*. Warszawa, 1929.  
 Mścisz M. *Zarys metodyki geografji*. Warszawa, 1928.  
*Natural Science in Adult Education*. London, 1927.  
 Neapolitański S. *Zarys metodyki matematyki*. Warszawa, 1929.  
 Niemcówna St. *Dydaktyka geografji*. Lwów, 1929.  
 Pohoska H. *Dydaktyka historii*. Warszawa, 1928.  
 Sochaniewicz K. *Nauka historii*. Lwów, 1928.

## UNIWERSYTETY I DOMY LUDOWE.

## C z a s o p i s m a :

- Promień* (Dalki).  
*Znicz* (Narodowy Uniwersytet Robotniczy).

## K s i ą ż k i :

- Aldermann L. R. *College a. University Extension helps in Adult Education*. London, 1929.  
 Begtrup H. Lund H. a. others. *The Folk High Schools of Denmark*. London — Kopenhaga, 1929.  
 Flitner W. *Die Abendvolkshochschule*. Berlin, 1929.  
 Gałęcki T. *Uniwersytet ludowy rolny w Ostrołęce*. Warszawa, 1926.  
 Grundtvig N. F. *Die Volkshochschule*. Jena, 1927.  
 Ludwiczak A. *Uniwersytety ludowe w Polsce*. Poznań, 1927.  
*Narodowy Uniwersytet Robotniczy. Statut*. Poznań, 1927.

- (Sosiński) *Dom Ludowy t. II.* Warszawa, 1928. (Wyd. zbiorowe).  
 Steliga J. *Dom ludowy w Suchodole.* Warszawa, 1929.  
 Weitsch E. *Die Stellung des Volkshochschule.* Frankfurt a. M., 1927.  
 Wiener Urania. *Volkshochschule.* Wien, 1927.  
 — *Neue Wege u. Ansblicke.* Wien, 1922.  
 — *Eine Volkshochschulkronik.* Wien 1926.

### TEATRY, KLUBY, ŚWIETLICE.

#### C z a s o p i s m a :

- The Common Room.*  
*Ogniwo Świetlicowe.*  
*Śpiewak.*  
*Teatr Ludowy.*

#### K s i ą ż k i :

- Adult Educational Committee. *British Music.* London, 1924.  
 — *The Drama in Adult Education.* London, 1927.  
 Clifford M. A. *Fireside Talks a. Discussion Groups.* London, 1928.  
*The Educational Possibilities of Village Clubs.* Nottingham, 1923.  
 Ferris Helen. *Girls Clubs.* London (b. d.).  
 Gerst W. C. *Gemeinschafts Bühne u. Jugendbewegung.* Frankfurt, 1924.  
 Müller F. *Dramatisches Gestalten in der Volksschule.* Berlin, 1925.

### INSTYTUCJE, STOWARZYSZENIA, ZWIĄZKI.

- Federacja Oświatowych Organizacyj Społecznych. *Statut.* Warszawa, 1927.  
 Federacja Polskich Towarzystw Oświatowych. *Statut.* Warszawa, 1927.  
 Centralne Biuro Kursów dla Dorosłych. *Sprawozdanie za rok 1926 — 27.*  
 — *Sprawozdanie za rok 1927 — 28.*  
*Křestansky Spolek Mladežy.* Praha, 1925.  
 Kulturna Rada Ostravska. *Rok lidov<sub>8</sub> chovne prace v Ostražsku.* Morawska Ostrawa, 1925.  
*Legje Malych.* Praha, 1925.  
 Polska Macierz Szkolna. *Sprawozdanie Zarządu Głównego za rok 1927.* Warszawa, 1928.  
 — *Sprawozdanie Zarządu Głównego za rok 1928.* Warszawa, 1929.  
 — *Sprawozdanie z X Walnego Zebrania 1927.* Warszawa, 1927.



- *Sprawozdanie Koła P. M. S. w Łunińcu za czas od 1.I do 31.XII 1927 r.* Łuniniec, 1928.
- *Sprawozdanie Koła P. M. S. w Łunińcu za czas od 1.I do 31.XII 1928 r.* Łuniniec, 1928.
- *Sprawozdanie Koła w Równem za rok 1926.* Równe, (1926).
- Polski Biały Krzyż. *Sprawozdanie 1927 — 28.* Warszawa, 1929.
- Polskie Stowarzyszenie Młodych Kobiet. *Rys historyczny i organizacja.* Warszawa, 1929.
- Praciři Dorost. Stanovy, ozdravovna.* Praha, 1922.
- Svaz Osvětovy. 1906 — 1926.* Praha, 1926.
- *Co chce a cò vykonal Svaz Osvětovy* (b. d.).
- Tow. Czytelń Ludowych. *Sprawozdanie od 1.VII 1925 — 30.VI 1926.* Poznań (b. d.).
- *Sprawozdanie od 1.VII 1926 do 30.VI 1927.* Poznań, (b. d.).
- *Sprawozdanie od 1.VII 1927 do 30.VI 1928.* Poznań, (b. d.).
- Tow. Kursów Doksztalcających pow. Warszawskiego. *Statut.* Warszawa, 1928.
- Tow. Nauczycieli Szkół Wyższych (T. N. S. W.). *Sprawozdanie 1927 — 28.* Warszawa, (1928).
- Tow. Szkoły Ludowej. *Sprawozdanie Zarządu Głównego za rok 1926.* Kraków, 1927.
- *Sprawozdanie Koła Krakowskiego za rok 1926.* Kraków, 1927.
- *Kołomyja. Sprawozdanie Koła za rok 1927.* Kołomyja, 1928.
- *Sprawozdanie Krakowskiego Koła 1891 — 1928.* Kraków, 1928.
- *Sprawozdanie Koła Lwowskiego.* Lwów, 1927.
- *Sprawozdanie Koła w Tarnopolu.* Tarnopol, 1928.
- Wiener Volksbildungsverein. *40 Jahre 1887 — 1927.* Wien (1927).
- *Jahresberichte: 39 — 41, 1925 — 1927.* Wien.
- World Association f. Adult Association. *Eight Annual Report.* London, 1928.
- *Ninth Annual Report.* London, 1929.
- Y. M. C. A. *Gmach Polskiej Y. M. C. A. w Krakowie.* Kraków, (b. d.).
- *Polska Y. M. C. A. w Warszawie czynnikiem wyrobienia obywatelskiego.* Warszawa, (b. d.).
- *w Polsce. Sprawozdanie i program.* Warszawa, 1928.
- Zjednoczenie Młodzieży Polskiej. *Sprawozdanie 1925 — 28.* Poznań, 1928.
- *Sprawozdanie za rok 1927 — 29.* Poznań, 1930.
- Zjednoczenie Zrzeszeń Rodzicielskich w Polsce. *I Zjazd ogólnokrajowy.* Warszawa, (b. d.).
- Związek Harcerstwa Polskiego. *Drugi Ogólnopolski Zlot Harcerok.* Warszawa, 1928.

Związek Młodzieży Polskiej. *Sprawozdanie za rok 1926*. Poznań, 1926.

— *Sprawozdanie z działalności za rok 1928*. Radom, 1928.

Związek Polskiego Nauczycielstwa Szkół Powszechnych. *Sprawozdanie z działalności Związku 1927 — 28*. Warszawa, 1928.

Związek Obrony Kresów Zachodnich. *Statut*. Poznań, (1926).

Związek Młodzieży w Płocku. *Sprawozdanie za rok 1929*. Płock, 1929.

Związek Stowarzyszenia Młodzieży Polskiej. *Sprawozdanie roczne za rok 1927*. Tarnów, 1929.

— *Sprawozdanie za rok 1928*. Łuck, 1929.

Związek Strzelecki. *Sprawozdanie Zarządu Głównego za rok 1928*. Warszawa, 1929.

## Z RUCHU OŚWIATOWEGO W POLSCE.

**Pierwsze narady pracowników polskich uniwersytetów wiejskich w Szycach.** Przy oglądaniu rezultatów pierwszego kursu U. L. na Pałubach powstała między Naęczowem a Szycami inicjatywa wspólnych narad na temat doświadczeń i dalszych dróg pracy i zadań grundtvigowskich uniwersytetów ludowych w Polsce. Spraw i tematów do rozstrząsania była mnogość, ale nie sposób było postawić je wszystkie do rozważania. Wybrano te, które ze względu na nowość tej pracy w Polsce i po dokonanych wstępnych próbach trzeba było na przedzie postawić jako aktualne. Zatem pod koniec września b. r. zagajane były tematy: *Nasze wiejskie uniwersytety (grundtvigowskie) wobec potrzeb dzisiejsze Polski*. (Dr. Eust. Nowicki z Lublina), *Stosowność metod i programu do zadań polskich uniwersytetów wiejskich* (I. Szlarz z Szyc), *O właściwy nastrój w pracy uniwersytetu wiejskiego* (za Jadwigę Dziubińską z Sokołówka — Kurator E. Nowicki), *Wychowanie i zapewnienie sprawności pracowników uniwersytetów wiejskich* (Z. Solarzowa z Szyc). Zagadnienia bardziej szczegółowe i wewnętrzne zostaną do narad następnych. Zamiast referatów zagajano tylko obszerniej dyskusję i jej też zostawiono swobodę rozwijania tematów.

Rozważania te pozwoliły pracownikom nowej idei i nowych dróg wychowawczo - oświatowych rozejrzeć się, gdzie są, dokąd doszli, co za sobą zostawili, co mówią o tem ludzie i życie. Spozstrzec było łatwo, jak przedewszystkiem sami siebie poważnie wychowali w pracy. Pilny to dziś czas, by oddziaływanie sposobami uniwersytetu grundtvigowskiego obejmowało nie tylko wieś, czy robotnika, ale i inteligencję wogóle, a zwłaszcza oświatową.

Poruszano na konferencji i kontrolowano sprawę stosunku



uniwersytetu wiejskiego do zagadnień gospodarczych wsi, politycznych, samorządowych, kwestję produktywności wychowanków w realnym postępie wsi. W tych sprawach istnieją często mylne sądy od strony ludzi, stojących zdala nieco od pracy uniwersytetów ludowych lub sądzących całość z poszczególnych lokalnych wydarzeń, albo też oczekujących od wszystkich wychowanków bez względu na zdolności i skłonności wielkiego efektu pracy.

Stwierdzono szereg dodatnich cech polskich w fizjonomjach i charakterze naszych uniwersytetów wiejskich. Są to między innymi odmienny wyraz rodzinnego pożycia wychowawców z wychowankami, inny duch wiejskości niż w duńskich, utrzymanie zdrowego stosunku między metodą wyłącznie wykładową, duńską, a przesadną w pewnych wypadkach w Niemczech t. zw. Arbeitsgemeinschaft, dalej wprowadzenie do wybitnie humanistycznych środków wykładowo - wychowawczych duńskich więcej procentowo czynnika przyrodniczego, któremu nadano charakter nie powszednio utylitarny. Ożywiła się dyskusja konferencji przy rozważaniu wpływu właściwej uniwersytetowi ludowemu metody wywoływania refleksji — na siłę aktywności życiowej człowieka.

Niezbędny w pracy uniw. ludowych specjalny nastrój budził u uczestników narad różnice w osądzie co do źródeł jego i charakteru, zwłaszcza odnośnie do nastroju rodzinnego akcentowała większość, że powinna to być nie tylko życzliwość i pomoc ale szczere i serdeczne czucie rodzinne, jeżeli ma istotnie tak mocno wpływać na zmianę wewnętrzną stosunku ludzi do siebie i jeśli słowo ma być zgodne z życiem.

Trudu wiele sprawia dziś u nas znalezienie pracowników do tej nowej pracy, której „wyuczyć się” trudno, jeśli się już takim a nie innym nie jest z założeń wewnętrznych. Sprecyzowanie walorów osobistych, drogi przygotowania, przez które przejść powinni pracownicy, środowiska, z których należałoby ich szukać i taka organizacja pracy i czasu, któraby pozwoliła na oszczędzenie sił w bardzo wyczerpującej pracy i na stałe samozasilanie się duchowe wychowawców — to były ostatnie już, praktyczne, ale palące dziś potrzeby uniwersytetów ludowych i tematy dyskusji konferencji wewnętrznej.

W tych pierwszych wspólnych obradach uniwersytetów ludowych wziąć miały udział Szyce, Sokołówek i Nałęczów, jako te, które w zasadniczych poglądach ideowo - społecznych i wychowawczych będąc sobie bliższe od innych, mogły bez drażnień rzeczowo i łatwo porozumiewać się w kwestjach samej pracy. Drogi bliskie bowiem leżeć mogą tylko na linii bliskiej idei. Szkoda, że Sokołówek w osobach Jadwigi Dziubińskiej i Radolińskiej z powodu wynikłych w ostatniej chwili pomyłek pocztowych, nie przybył. Udział faktyczny wzięli prócz wymienionych wyżej zagajających: Ludwik Suda z ramienia Zarządu Głównego Zw. Pol.

Naucz., Kazimierz Maj z ramienia Wydziału Społeczno - Oświatowego Związku Pol. Nauczycielstwa, Feliks Popławski z ramienia Okręg. Zarządu Zw. Pol. Naucz. w Lublinie, Feliks i Halina Petruczynikowie z Zofją Mierzwińską z Nałęczowa, Józef Steliga z Szychoraz byli słuchacze W. U. L. w Szycach, Bolesław Dejworek i Antoni Grabczak.

Narady odbywały się w Szycach w dniach 29 i 30 września b. r., zaś 1 października zakończyła je wspólna wycieczka w Dolinę Bętkowską.

\*

**Kurs dla wychowawców w świetlicach.** Instytut Oświaty Dorosłych zamierza w okresie od połowy lutego do końca marca 1931 r. przeprowadzić w Warszawie 6-tygodniowy kurs internatowy dla wychowawców w świetlicach. Kurs ten będzie przeznaczony dla osób ze średnim wykształceniem w wieku do lat 30 (włącznie), zainteresowanych wyłącznie bezpośrednią pracą kulturalno-wychowawczą z młodzieżą pracującą w większych ośrodkach miejskich w Polsce, a mających możliwość prowadzenia tej pracy na placówkach świetlicowych społecznych czy samorządowych.

Program kursu obejmie następujące zagadnienia:

- A. (ogólne). Zagadnienia oświaty pozaszkolnej.  
Metody ekstensywne i intensywne w pracy oświatowej.  
Nowe prądy w wychowaniu. Psychologia.
- B. (w związku ze środowiskiem pracy wychowawczej).  
Warunki życia i pracy młodocianych. Zagadnienia ochrony pracy i opieki społecznej. Formy pomocy kulturalnej dla warstw pracujących.
- C. (specjalne).  
Teoria i praktyka pracy świetlicowej.  
Formy zajęć świetlicowych, ich znaczenie kulturalno-wychowawcze (gry, zabawy, śpiew, dramatyzacja, czytelnictwo, samokształcenie).

Nadto — świetlica kursowa. Zwiedzania, hospitacje, wycieczki, zajęcia i ćwiczenia praktyczne.

Liczba uczestników kursu 30. Jednocześnie zaznacza się, że Ministerstwo W. R. i O. P. nie może kandydatom z pośród nauczycielstwa zapewnić urlopów poza wypadkami wyjątkowymi w zastosowaniu do poszczególnych jednostek. Z tych więc względów pożądanymi są kandydaci z pośród pracowników świetlicowych, nie zatrudnieni w szkolnictwie publicznym, kierowani przez organizacje społeczne i samorządowe, które mogą owym kandydatom zapewnić stypendjum na opłacenie kosztów pobytu na kursie. Słuchacze, którym organizacja kierująca nie może stypendjum udzielić, prawdopodobnie otrzymają w naturze mieszkanie i wyżywienie w bursie.



Informacyj szczegółowych udziela Instytut Oświaty Dorosłych (Warszawa, Nowogrodzka 21, tel. 878-03).

\*

**Poradnia Biblioteczna w Warszawie.** Istniejąca przy warszawskim kole Związku Bibliotekarzy Polskich poradnia biblioteczna rozpoczęła drugi rok swej działalności. Dotychczas z prac jej i usług korzystało około 200 bibliotek, instytucyj, oraz szkół z całej Polski.

Poradnia biblioteczna ma za zadanie służyć radą i pomocą w zakresie różnych działów pracy bibliotekarskiej bibliotekom ogólnokształcącym wszelkiego typu.

Zakres działalności poradni obejmuje: 1) udzielanie porad i wskazówek przy doborze książek odpowiednich dla bibliotek danego typu; 2) zaopatrywanie bibliotek w książki; 3) udzielanie porad i wskazówek w zakresie organizacji i pracy technicznej w bibliotekach; 4) zaopatrywanie bibliotek w formularze biblioteczne (inwentarz, książki ubytku, karty katalogowe, karty kontroli, nalepki i t. p.), oraz w pomoce biblioteczne (klamry katalogowe, kartoteki, teczki do broszur, pism i t. d.); 5) organizowanie kursów bibliotekarskich dla pracowników bibliotek ogólnokształcących.

Pozatem poradnia biblioteczna prowadzi pracę instruktorską, wysyłając instruktorkę dla prowadzenia wykładów na kursach, a w wypadkach wyjątkowych dla udzielania wskazówek organizacyjnych na miejscu.

## Z RUCHU OŚWIATOWEGO ZAGRANICĄ.

**VII Zjazd nauczycielstwa polskiego we Francji** odbył się w Lille 1 i 2 listopada b. r. Był to największy ze zjazdów dotychczasowych. Skupił nauczycielstwo nie tylko Francji północnej, ale i Francji wschodniej, środkowej i okręgu paryskiego. Uczestniczyło w obradach sto dwadzieścia parę osób, w tem 96 członków Z. N. P.

Na Zjeździe pierwszego dnia wygłosił referat prezes Z. N. P. p. Janusz Wiącek na temat: *Rola nauczycielstwa polskiego w szerzeniu kultury polskiej na emigracji*. Referent omówił szerzej rolę nauczycielstwa na terenie świetlicy oświatowej przez szerzenie czytelnictwa.

Nadto mówili: prof. Kozłowski *o aktualnych zagadnieniach z życia narodów w oświetleniu kongresu wychowania moralnego w Paryżu*, p. W. Nawojska *o organizacji Kół Młodzieży*.

Drugiego dnia wygłoszone były referaty: kol. Komarnickiego z Merlebach *o sztuce dziecka i wynikających stąd wskazaniach*

*dydaktyczno-pedagogicznych*, kol. Suzdalewicz *o organizacji czytelnictwa w kolonjach*, kol. Z. Penczonkówna *mówiła na temat — jak wygląda praca w przedszkolach we Francji, a jak mogłaby wyglądać*.

Po referatach Zarząd Główny oraz poszczególne sekcje istniejące przy Z. N. P. złożyli odpowiednie sprawozdania z rocznej działalności. Po wyczerpującej dyskusji zjazd przyjął wniosek Komisji Rewizyjnej o udzielenie ustępującemu Zarządowi absolutorjum i dokonał wyboru władz organizacji z kol. J. Wiackiem na czele.

Zjazd powziął 22 uchwały w różnych sprawach, które podamy w najbliższym N-rze *Polskiej Oświaty Pozaszkolnej*.

## P R Z E G L Ą D P I S M.

**Zagraniczna prasa oświatowa pozaszkolna.** *The Highway (Gościniec)* styczeń i luty 1930 r.; miesięcznik angielskiego Związku Oświatowego Pracowników. (*Worker's Educational Association*). Rocznik 22-gi.

Pismo to, jak oświadcza redakcja w słowie wstępnym w numerze styczniowym, nie chce być tylko przeglądem zagadnień społecznych i literackich, lecz pragnie odzwierciedlać sprawy i dążenia, nurtujące organizację, chce na swych łamach rozpalić dyskusję i polemikę wśród czytelników, aby tą drogą, jako ciało zbiorowe osiągnąć wpływ na wychowanie narodowe.

Ponadto redakcja pragnęłaby, żeby pismo stało się biuletynem słuchaczy - robotników, gdzie wypowiadałoby swą opinię np. o metodach nauczania, błądach w nauczaniu literatury czy ekonomji i t. p.

Styczniowy i lutowy zeszyty jeszcze tych życzeń nie spełniają: kilka suchych wzmianek oraz krótka polemiczna korespondencja nie uzewnętrzniają życia organizacji, a 24 strony każdego numeru wypełniają artykuły specjalistów, głównie na tematy społeczne i literackie.

Tem niemniej pismo jest ciekawe: artykuły oznaczają się rzeczością i wartością, recenzje z książek nie są zdawkowe, kronika międzynarodowa — bardzo przejrzysta.

Pałaca kwestja bezrobocia omawiana jest w paru artykułach; w jednym z nich J. Hobbson, szukając wyjścia z tej klęski, stwierdza konieczność wprowadzenia zmian w dzisiejszym kapitalistycznym systemie i to przede wszystkim przez samych przemysłowców - właścicieli i dyrektorów wielkich przedsiębiorstw.

Wykazawszy niebezpieczeństwo takich środków, jak obniżenie płac robotniczych i ceny produktów dla rynków zagranicznych, zatrzymuje się nad projektem Komisji Balfoura „racjonalizacji przemysłu”, zapytując w jakiej mierze może to wpłynąć na usunięcie bezrobocia? I wykazuje, ile w tę rekonstrukcję życia przemysłowego musi włożyć zrozumienia i gotowości przemysłowiec, aktywności społeczeństwo, ile czujności w kontroli państwo, a wszyscy muszą umieć oceniać doniosłość przemysłowego rynku międzynarodowego i dostosowywać do tego skalę życia.

Ciekawą, a również u nas w Polsce tak żywotną kwestję porusza artykuł, poświęcony ustawie obowiązkowej nauki szkolnej do lat 15. Autor podkreśla, że automatyczne dodanie jednego roku nauki nie rozwiązuje sprawy kształcenia wśród szerokiego ogółu; należy przebudować program szkolny tak, aby został zmieniony podział na szkoły I i II stopnia. Wy-suwa konieczność zrealizowania szkoły jednolitej i nawołuje członków Związku do żywej akcji w tym kierunku; przeoczenie tak pomyślnej chwili kiedy



poddaje się rewizji dotychczasowy system wychowania i kształcenia, byłoby niepowetowaną stratą, bowiem zmiany, którą się obecnie wprowadzi, ustali charakter kształcenia publicznego na następne ćwierć wieku.

W innym artykule prof. fil. B. Russel zastanawia się nad stosunkiem przeciętnego człowieka do filozofii i przeprowadza taką mniejwięcej myśl, że człowiek szukając w filozofii definitywnych odpowiedzi na niepokojące go pytania nie otrzymuje ich, osiąga jednak co innego: samodyscyplinę w działaniu i myśleniu, dążeniu do zrozumienia istoty ideału, oraz do zrozumienia stosunku swego do wszechświata.

W innych artykułach z zainteresowaniem czyta się uwagi na temat kryzysu teatru współczesnego, dyskusję o poradzie wyboru książek i t. p.

Wartość artykułów, zawartych w *Highway* tkwi przede wszystkim w tym, że autorzy liczą się z poziomem swych czytelników, pracując jednocześnie nad jego podniesieniem.

J. B.

## PRZEGLĄD LITERATURY.

**Polska literatura oświatowa pozaszkolna** poświęcona monograficznym opisom instytucyj, które mają coś do powiedzenia o sobie, nie jest zasobna; to też powitać należy z uznaniem wydanie książki:

*Instytut Oświaty Dorosłych. Z prac i doświadczeń.* Praca zbiorowa pod redakcją J. Baranowskiej. Warszawa. 1930. Skład Główny w Instytucie Oświaty Dorosłych. Ul. Nowogrodzka 21. Telefon 188-03. P. K. O. 2.128.

Na treść książki składają się artykuły: M. B. Godeckiego *Centralne Biuro Kursów dla Dorosłych 1919 — 1927*, St. Maniak — *Porady*, M. B. Godeckiego *Wydawnictwa*, M. Godeckiej *Składnica wydawnictw*, K. Frelka, *Kursy instruktorskie*, tegoż *Wyjazdy instruktorskie*, J. Baranowskiej *Spojrzenie w przyszłość Instytutu Oświaty Dorosłych*. Wszystkie wymienione artykuły stanowią dział, objęty tytułem *Z p r a c*. Na część drugą *Z d o s ę w i a d c z e ń* składają się St. Maniaka *Z notatek pracownika oświatowego*, M. B. G. *Ze wspomnień redaktora*, K. Frelka *Na marginesie pracy instruktorskiej*, J. B. *W świetle głosów słuchaczy*, A. Kropatscha *Z wrażeń prelegenta*, Wł. Weychert-Szymanowskiej *Z lekcyj pokazowych na kursach instruktorskich*, J. Cierniaka *Z moich pogwarek o teatrze ludowym*.

Nie jest to suche sprawozdanie i zsumowanie faktów, ile raczej pamiętnik opisujący rzeczy dokonane i przeżyte w ciągu lat dziesięciu. Dość poważnie występująca niebezpieczna nuta osobista została poparta przez szereg dokumentów. Widać z nich, że mamy do czynienia z instytucją w całym tego słowa znaczeniu nowoczesną.

Lektura tej książki jest przyjemna i wiele daje.

W drugim wydaniu ukazała się ceniona przez fachowców książka:

Dargielowa A. i H. Radwanowa: *Książka do czytania na kursach dla dorosłych.* Opracowały... Nakładem „Naszej Księgarni” Spółki Akcyjnej Związku Pol. Nauczycielstwa Szkół Powszechnych. Warszawa. 1930.

Działalność Związku Teatrów Ludowych, rozwijająca się coraz bujniej pobudza ośrodki regionalne do czynnej współpracy z Centralą. Do takich objawów zaliczyć należy wydaną przez naszą Okręgową Komisję Społeczno-Oświatową w Wilnie książeczkę:

Mik Tadeusz — *Teatr Oświatowy* z przedmową Jana Dracza. Biblioteka Oświatowa. Nakładem Okr. Zw. P. N. S. P. 1929.

Autor mówi o roli, celu i organizacji teatru oświatowego, porusza szereg zagadnień praktycznych, dotyczących amatorów - artystów, reżysera, sceny i charakteryzacji. Omawia również repertuar teatralny. Znać w tej

książeczce duże umiłowanie i znajomość przedmiotu. O jednej rzeczy trzeba przypomnieć wszystkim, co się sprawą teatru oświatowego zajmują. Teatr jest bardzo subtelną dziedziną i wymaga nie tylko dobrej znajomości środowiska ale i bardzo dużej kultury osobistej: społecznej i umysłowej.

Ciągle pokutująca w sferze projektów polska organizacja biljotek publicznych wymaga bacznego śledzenia doświadczeń obcych, abyśmy mocno spóźnieni w realizacji rzeczy dokonanych dawno gdzie indziej, nie ponieśli dalszej straty czasu na niedoświadczeniu własnem.

To też każdy interesujący się ważką rolą powszechności czytelnictwa, jej organizacji i t. d. wiele się dowie i nauczy z książki.

Filipkowskiej Szemplińskiej Jadwigi: *Biblioteki publiczne w Czechosłowacji*. Organizacja i rozwój w latach 1919 — 1927. z przedmową H. Radlińskiej. Ministerstwo W. R. i O. P. Warszawa. 1930. Skład Główny: „Książnica-Atlas”, Tow. N. S. S. i W. Warszawa, Nowy Świat 59. Lwów. Czarnieckiego 12.

Autorka doskonale i bezpośrednio zapoznała się ze stanem bibliotekarstwa czechosłowackiego. Omawia dokładnie i przejrzyście zasady ustawy bibliotecznej, organizację sieci, przeprowadzenie ustawy, technikę pracy bibliotek publicznych. Zaopatruje całość tekstami ustaw i rozporządzeń wykonawczych oraz obfitą biljografią.

#### KSIĄŻKI NADEŚLANE.

##### M. A R C T. W A R S Z A W A.

JEŻ T. T.: *Narieczona Harambaszy*. Warszawa. 1930.

JEŻ T. T.: *Ojciec Nikon*. Warszawa. 1930.

BIAŁYNIA EWA: *Powstanie listopadowe*. Warszawa 1930.

ŚLIWIŃSKI ARTUR: *Powstanie listopadowe*. Wydanie szóste. Warszawa 1930.

##### N A S Z A K S I Ę G A R N I A. W A R S Z A W A.

CZERWIŃSKA ANNA: *Noc 29 listopada 1830 roku w Warszawie*. Wydanie II. Warszawa 1930.

ROGUSKA Z. I R. KORUPCZYŃSKA: *W stuletnią (!) rocznicę powstania listopadowego*. Materiał do obchodu w szkole. Pogadanki, wiersze, pieśni, utwory sceniczne. Warszawa 1930.

##### W O J S K O W Y

##### I N S T Y T U T N A U K O W O - W Y D A W N I C Z Y.

BELCIKOWSKA ALICJA: *Powstanie listopadowe*. Warszawa 1930.

##### A U T O R. S A N D O M I E R Z.

LASKOWSKI WACŁAW SKARBIMIR: *Słownik krajoznawczy miejscowości powiatu sandomierskiego*. Sandomierz 1929.

##### K S I Ą Ż N I C A - A T L A S. W A R S Z A W A.

MC. DOUGALL WILLIAM: *Psychologia grupy*. Warszawa 1930.

---

REDAKTOR: ALEKSANDER PATKOWSKI.

WYDAWCA W IMIENIU ZWIĄZKU POLSKIEGO NAUCZYCIELSTWA  
SZKÓŁ POWSZECHNYCH I REDAKTOR ODPOWIEDZIALNY:  
KAZIMIERZ MAJ.



# Treść

## 7-GO ROCZNIKA „POLSKIEJ OŚWIATY POZASZKOLNEJ” ZA ROK 1930.

### I. Artykuły i rozprawy.

	Str.
<i>Bujak Franciszek</i> — Działacz i badacz . . . . .	5, 73
<i>Enderówna Janina</i> — Powstanie listopadowe, a sprawa oświaty elementarnej w Królestwie Polskiem . . . . .	270
<i>Enderówna Janina</i> — Praca oświatowa pozaszkolna w Niemczech . . . . .	21
Filozofja oświaty dorosłych . . . . .	78
<i>J. F. S.</i> — Sprawy projektu ustawy bibliotecznej . . . . .	92
<i>Janowski Stanisław</i> — Nauczyciel szkoły powszechnej jako czynnik podniesienia dobrobytu wsi . . . . .	291
<i>Jurgielewiczowa Irena</i> — Oświata pozaszkolna w Belgji . . . . .	30
<i>Kobyliński Zygmunt</i> — Pozaszkolna praca rolnicza nauczycielstwa szkół powszechnych . . . . .	294
<i>Kossakowski Antoni</i> — Współpraca nauczyciela ze Związkami Młodzieży Wiejskiej . . . . .	299
Kształcenie pracowników oświaty pozaszkolnej. XIV Konferencja oświatowa . . . . .	147
<i>Maj Kazimierz</i> — Obowiązkowe doksztalcanie pozaszkolne w Czechosłowacji . . . . .	217
<i>Moniewski Tadeusz</i> — Muzeum regionalne w działalności oświatowej . . . . .	89
Od Redakcji . . . . .	1, 269
<i>Piotrowski Jerzy</i> — Znaczenie nauk społecznych w pracy oświatowej na wsi . . . . .	205
<i>Puternicka Józefa</i> — Kursy wakacyjne w Cambridge . . . . .	213
<i>Rosiński Wiktor</i> — Oświata pozaszkolna na emigracji . . . . .	34
<i>Solarz Ignacy i Kobyliński Zygmunt</i> — Przemówienia na Wszechświatowej Konferencji Kształcenia Dorosłych w Cambridge . . . . .	140

	Str.
Ś. p. Władysław Orkan . . . . .	201
Ś. p. Eugenja Kornilowiczowa . . . . .	203
Zagadnienie kultury wiejskiej w Polsce. XIII. Konferencja Oświatowa . . . . .	10
XI Zjazd delegatów Związku P. N. S. P. wobec nowych zadań pracy społeczno - oświatowej . . . . .	137

## II. Polska Współczesna.

<i>Mydlarski Jan</i> — Charakterystyka antropologiczna ludności ziem polskich . . . . .	221
--	-----

## III. Głosy Czytelników.

<i>Bronicka Leokadja</i> — Kilka uwag na temat, jak zdobyć zaufanie otoczenia w prowadzeniu pracy społeczno- oświatowej . . . . .	162
<i>Gaździcki Jan</i> — Jak należy pojmować systematyczną pracę oświatową w dziedzinie poczynań pozaszkolnych nauczyciela? . . . . .	97
<i>Kowalski Andrzej</i> — Jak zdobyć zaufanie otoczenia w pro- wadzeniu pracy społeczno - oświatowej . . . . .	43
<i>Solarzowa Zofja</i> — O typ pracownika oświatowego na wsi . . . . .	94
<i>Witek Józef</i> — Jak urabiać zaufanie w masach ludowych do pracy społeczno - oświatowej . . . . .	157

## IV. Spółdzielczość i oświata.

Protokół Zjazdu Nauczycieli Spółdzielników z 25 i 26 kwietnia 1930 r. . . . .	164
--	-----

## V. Regionalizm i oświata.

Regulamin Powszechnego Uniwersytetu Regionalnego . . . . .	229
--	-----

## VI. Sprawy organizacyjne.

<i>Maj Kazimierz</i> — Kursy społeczno - rolnicze dla nauczycieli szkół powszechnych w Brodach . . . . .	285
Sprawozdanie z działalności Wydziału Społeczno - Oświa- towego Związku P. N. S. P. . . . .	302
Sprawozdanie z obrad Komisji Społeczno - Oświatowej XI Zjazdu Delegatów Zw. P. N. S. P. . . . .	231



VII. Materjały.

*Institucje społeczno-oświatowe.*

*Institut Oświaty Dorosłych:*

Z działalności Instytutu Oświaty Dorosłych w okresie od września 1929 do marca 1930 r. . . . .	103
--	-----

*Kursy dla dorosłych:*

Szkoły dla dorosłych w okręgu szkolnym lwowskim w r. 1928/29 . . . . .	108
<i>Samorząd w pracy oświatowej pozaszkolnej:</i>	

Oświata pozaszkolna w powiecie sandomierskim . . . . .	242
Poczynania oświatowo-pozaszkolne w powiecie lubelskim . . . . .	249
Próba wyznaczenia liczby bibliotek na terenie woj. łódzkiego. . . . .	245

*Uniwersytety Ludowe.*

Sprawozdanie z działalności Uniw. Lud. im. A. Mickiewicza we Lwowie . . . . .	173
---	-----

*Związek Pol. Naucz. Szk. Powsz.*

Konferencja społeczno-oświatowa w Poznaniu . . . . .	349
Kursy społeczno-rolnicze w Brodach . . . . .	168
Okręgowe konferencje społeczno-oświatowe . . . . .	100
Sprawozdanie z Wołyńskiego Kursu regionalnego . . . . .	45
Sprawozdanie z przebiegu Konferencji społeczno-oświatowej nauczycielstwa szkół powszechnych pow. rawskiego . . . . .	349
Tygodniowy kurs instruktorski Ogniska Zw. P.N.S.P. w Jaśle . . . . .	102
Wskazania w zakresie pracy społeczno-oświatowej w r. 1930/31 Wileńskiej Komisji Społ. Oświatowej . . . . .	237

*Związek Przysposobienia Społecznego.*

Sprawozdanie z drugiego Obozu Przysposobienia Społecznego w Bukowinie . . . . .	54
---	----

*Związek Spółdzielni Spożywców:*

Biblioteki Spółdzielni Związku Spółdzielni Spożywców R. P. . . . .	170
--	-----

*Ministerstwo W. R. i O. P. Wydział Oświaty Pozaszkolnej.*

Pracownia Oświaty Dorosłych Ministerstwa W. R. i O. P. 351

### VIII. Z ruchu oświatowego w Polsce.

#### *Instytucje społeczno-oświatowe.*

##### *Bibliotekarstwo:*

Ogniska nauki i kultury Biblioteki . . . . .	56
Próba rejestracji książek . . . . .	55
Rejestracja bibliotek publicznych . . . . .	56

##### *Instytut Oświaty Dorosłych.*

Kurs dla wychowawców w świetlicach . . . . .	362
Listy od Redakcji . . . . .	181
Miesięczny kurs dla pracowników świetlic . . . . .	58

##### *Instytut Oświaty i Kultury.*

Biblioteczki wędrowne . . . . .	253
---------------------------------	-----

##### *Państwo a oświata pozaszkolna.*

Kursy dla nauczycielstwa na terenie Kuratorjum Okręgu Wileńskiego . . . . .	119
Okólnik Min. W. R. i O. P. . . . .	187
Sprawozdanie Wydziału Oświaty Pozaszkolnej Min. W. R. i O. P. . . . .	253

##### *Samorząd a oświata pozaszkolna*

Działalność kulturalno-oświatowa Warszawskiego Powiatowego Związku Komunalnego . . . . .	114
Kurs dla pracowników oświatowych w Bielsku Podlaskim . . . . .	186
Kurs oświatowo-społeczny w Krośnie . . . . .	115
Oświata pozaszkolna i jej budżet w powiecie baranowickim . . . . .	183
Praca oświatowa pozaszkolna w powiecie oszmiańskim . . . . .	116
Stan pracy kulturalno-oświatowy w pow. brodnickim . . . . .	184
Zjazd przedstawicieli powiatowych związków komunalnych . . . . .	120



*Towarzystwo Czytelni Ludowych.*

Jubileusz T. C. L. . . . . 252

*Uniwersytety Ludowe.*

Uniwersytet Ludowy im. St. Żeromskiego w Nałęczowie . . . 112

*Wolna Wszechnica Polska.*

Nowy zawód w Polsce. Szkoły pracy społecznej . . . . . 180

*Związek Bibliotekarzy Polskich.*

Kurs bibliotekarski . . . . . 121

Poradnia biblioteczna w Warszawie . . . . . 363

*Związek Pol. Naucz. Szk. Powsz.*

Kurs społeczno-rolniczy dla naucz. z Lubelszczyzny . . . . . 57

Oświata pozaszkolna na Polesiu . . . . . 182

Pierwsze narady pracowników polskich uniwersytetów wiejskich w Szycach . . . . . 360

Program kursu organizacyjno-lustrat. . . . . 182

Trzeci pięciomiesięczny kurs społ.-rolniczy w Brodach . . . . . 57

*Związek Teatrów Ludowych.*

Kurs teatralny dla kierowników i reżyserów teatrów ludowych . . . . . 253

Walny Zjazd Związku Teatrów Ludowych . . . . . 55

**IX. Z ruchu oświatowego zagranicą.**

*Ameryka:*

Amerykańskie Stowarzyszenie Oświaty Dorosłych . . . . . 258

*Anglja:*

Klasy tutorialne angielskie . . . . . 60

Oświata dorosłych w Anglii . . . . . 59

*Belgia:*

Międzynarodowy Kongres Wczasów Robotniczych . . . . .	188
---	-----

*Bułgaria:*

Wiejski Uniwersytet Ludowy w Bułgarii . . . . .	189
---	-----

*Czechosłowacja:*

Opieka rządu czesko-słowackiego nad oświatą pozaszkolną.	62
--	----

*Francja:*

Les Equipes Sociales . . . . .	123
VII Zjazd nauczycielstwa polskiego we Francji . . . . .	363

*Niemcy:*

Drugi zjazd Niemieckich Uniwersytetów Ludowych we Wrocławiu . . . . .	256
Niemieckie Uniwersytety Ludowe . . . . .	58
Oświata Dorosłych w Niemczech . . . . .	257
Oświata robotnicza w Niemczech . . . . .	258

*Rosja Sowiecka:*

Praca oświatowa pozaszkolna w Rosji Sowieckiej w oświeceniu angielskim . . . . .	60
--	----

*Wszechświatowe Stowarzyszenie Kształcenia Dorosłych:*

Decentralizacja w pracy . . . . .	122
Doroczne zebranie Rady w Brunnsviku . . . . .	254
Rada Wszechświatowa w Oberhofie . . . . .	123



**X. Przegląd literatury.**

<i>Atlas Statystyczny</i> . . . . .	134
<i>Bilans Gospodarczy dziesięciolecia</i> . . . . .	69
<i>Biuletyny Wszechświatowego Stowarzyszenia Oświaty Dorosłych</i> . . . . . 70, 71, 199, 200, 266, 267,	268
<i>Filipkowska-Szemplińska — Biblioteki publiczne w Czechosłowacji</i> . . . . .	366
<i>Dąbrowska Wanda — Nowoczesne ustawodawstwo w zakresie bibliotek publicznych</i> . . . . .	129
<i>Instytut Oświaty Dorosłych</i> . . . . .	365
<i>Kultura wsi — Biuletyn XIII Konferencji Oświatowej</i> . . .	198
<i>Maślankiewicz Piotr — Analiza sprawozdań bibliotecznych T. C. L.</i> , , , . . . . .	131
<i>Mik Tadeusz — Teatr Oświatowy</i> . . . . .	365
<i>Oświata pozaszkolna samorządu m. st. Warszawy</i> . . . .	68
<i>Przemysł i Handel</i> . . . . .	131
<i>Robotnik Polski</i> . . . . .	264
<i>Rudzińska Helena — Biblijografja pracy społecznej</i> . . .	131
<i>Wojciechowski Jakób — Życiorys własny robotnika</i> . . .	265
<i>Wolert Władysław — Demokracja i kultura</i> . . . . .	69
<i>Zagadnienia Oświaty Dorosłych</i> . . . . .	68

**XI. Przegląd pism.**

<i>Biuletyny Spółdzielczego Instytutu</i> . . . . .	261
<i>Czasopismo Spółdzielni Rolniczych</i> . . . . .	261
<i>Diło</i> , . . . . .	64
<i>Express Poranny</i> . . . . .	64, 190
<i>Frñje Volksbildung</i> . 126, 127, 128, 193, 194, 195, 262, 263,	264
<i>Gazeta Warszawska</i> . . . . .	66, 190, 192
<i>Głos Lubelski</i> . . . . .	64
<i>Głos Nauczycielski</i> . . . . .	191
<i>Highway The</i> . . . . .	364
<i>Il. Kurjer Codzienny</i> . . . . .	64, 65, 190, 192
<i>Oświata Polska</i> . . . . .	63, 124, 259, 260
<i>Polska Zachodnia</i> . . . . .	191

	Str.
Poradnik Spółdzielni . . . . .	261
Przegląd Oświatowy . . . . . 62, 124, 125, 259,	260
Przegląd Wieczorny . . . . .	64
Przewodnik Oświatowy . . . . . 63, 259,	260
Robotnik . . . . .	64, 192
Samorząd Terytorjalny . . . . .	192, 193
Słowo, , . . . . .	67, 190
Słowo Polskie . . . . . 64, 190,	191
Spółem , . . . . .	261
Teatr Ludowy . . . . .	64













